

FRAGMENT

K

4 - 1988

fragment-K 4/88 fragment-K 4/88 fragment-K 4/88 frag
 obsah obsah obsah obsah obsah

1	DOMINIK TATARKA	Apoštol ranne myšlienky
5		Výbuchy bez mo či slobody
8		Útržky z rozh vorov a vystú ní
15	MIROSLAV MEČOSZ	Mästo beze jm
25	MILAN ŠIMEČKA	Vianočný pozd priateľovi Iv vi Polanskému
27	VÝBOR SOLIDARITY S IVANOM POLANSKÝM	
30	IVAN HOFFMAN	Letný rozhovo politike
34		Niekoľko pozn mek nad exklu sivým interview
37		Básne
41	MARTIN M. ŠIMEČKA	Rekonštrukcia
47	SYMPOZIUM ČESKOSLOVENSKO 1988	
47	MILAN ŠIMEČKA	Československ 1988 - šance do k ce století
53	VILÉM FRIŠČAN	Poznámka o vz hu Čechů a Sl váků
57	MIROSLAV KUSÝ	Slováci a Čes slovenská štá nosť
64	JIŘÍ BRABEC	Básne
68	IVAN KABLEČÍK	Tak niekoľko za thustre
71	PAVEL KLIMEŠ	Několik myšlen na nepopulárna téma
76	VENDELÍN JAVORKA	Skranný sluha Boží
80	ŽIDOVSTVO NA SLOVENSKU	
90	MILAN, RASTISLAV ŠTEFÁNIK	
	KALENDÁRIUM	
100	HANA PONICKÁ	Rímska kapitola

106

GLOSY
RECENZIE
KRITIKY

- Milan Šimečka - A zase od za-
čiatku/107/
Jozef Jablonický - Glosa o Šte-
fánikovi/108
Vladimír Maňák - Zlá výhovarka
- deravý groš/
M.F. - Very large scale inte-
gration /113/
-js- Marginálne, ktoré vlastne
oni nie sú potrebné/114/
Jirí Olš - K jesenným výstavám
Igora Kalného/115/
-ii- Videli sme.../117/
-js- Dvakrát meraj/118/

DOMINIK TATARKA 1913

Narodil sa v roľníckej rodine. Základnú školu vychodil v Plevníku, gymnázium navštevoval v Nitre a v Trenčíne. Študoval na filozofickej fakulte v Prahe /slovenčina - francúzština/ a na parížskej Sorbone. V r. 1939-1944 pôsobil ako stredoškolský profesor v Žiline a v Martine a zúčastnil sa SNP. Po oslobodení bol redaktorom Národnej obrody, Pravdy, vedúcim výtvarnej redakcie v Tatrane. V roku 1969 mu udelili titul zasluhujúci umelec. Od roku 1970 zápas publikovania. Žije na dôchodku v Bratislave.

/Najznámejšie diela: V úzkosti hľadania, 1942; Panna záhradníčka, 1944; Paraská republika, 1948; Prvý a druhý úder, 1950; Rozhovory bez konca, 1959; Dámon súhlasu, 1963; Prútené kreslá, 1963; Písanky, 1978 /samizdat/; Sám proti noci, 1982 /Index/; Navrávačky, 1987 /samizdat, Index/... /

- Výber z textov Dominika Tatarku vychádza pri príležitosti jeho 75. narodenia. /red./ -

A P O Š T O L   R A N N E J   M Y Š L I E N K Y

V kupé košického rýchlika som mal dvoch ľudí na pozorovanie. Len čo som sa usadil, poohliadol, oddýchol si od kufriska, ktorý som konečne vyložil na policu, vpaďli mi akosi obidvaja do očí.

Jeden bol, ako som usúdil, asi päťštyridsiatnik, čerstvo cholený, vykúpaný, veľmi svieži, ako by bolo réno. Ako spočinul na každom z nás v oddelení otvoreným, vôbec nie dotieravým pohľadom, bolo v tom čosi neobyčajného, čo som neskôr nazval sám pre seba slobodou ducha. Aj som si to tak povedal: "Ten človek je slobodný." Tým pohľadom sa nám v kupé akosi predstavil a vzal nás priateľsky na vedomie. Prestrel si na sedadlo štvorcovú prikrývočku, pravdaže, aby si nohavice na zadku neoblýskal. Ale úzkostlivosť pedanta, s akou si napríklad sadajú byrokrati, som nepobadal. "Cestuje hočne?" dozvedal som sa sám seba. Určitá pohyblivosť a pokoj, s akým prijímal novú krajinu a dedinky v nej, bola by tomu nasvedčovala, lenže, nech som si to vymýšľal akokoľvek, skôr som si ho mohol predstaviť ako pútnika, ktorý nejde na kraj sveta, ale len od dediny k dedine, od človeka k človeku. Ale tak ustavične. Ustálil som sa na tom, že nemá školského vzdelania. Bol som zvedavý na jeho ruky, aby som ho niekam začlenil. On, doparoma, akoby mi čítal myšlienky, vyvrátil si dlane na kolenách: "Pozri, ťažko pracujem," akoby chcel pomôcť mojej zvedavosti. "Pracujem, ale len pre svoje potešenie." Úplne mimovoľne, ako som sa ním zapodieval, primyslel som si k nemu veľký sad, čistý domec a deti.

Najpozoruhodnejšie, pravda, bolo, čo som si iba dočatočne uvedomil, že mi tak proste vstúpil do vedomia ako napríklad katedrála Notre Dame s kusom nábrežia Seiny, cez ktoré visí divý vinič.

A ešte toto: Akosi skrze neho som videl i toho druhého. Bol to mladý chlap, asi tak deväťadväťdesiat-tridsaťročný. Mal krásne, z jamôk trochu vytlačené oči, bystré, ale aj nepokočné. Nestačilo mu, že rýchlik uháňa, chcel sa aj on akosi nadnášať a uháňať s ním. Pohľad a malé, veľmi nepatrné pohyby laktami ho prezrádzali. Skrze pokoj prvého človeka som ho, na môj veru, bez námahy ohodnotil: "Cenný človek, veľmi nadaný, ale iba samý nerv, kľbko nervov," myslel som si o ňom. "Takýto je teda moderný človek. Menej žije, hoci jeho život je akiste plný a pestrý, a všetko skôr odreaguje: lásku, počasie, štyri ročné obdobia i takzvané historické udalosti, ktorých bol svedkom, alebo aj účastníkom. Je mladý a už ho načína únava." Tak v trojici bola prístupná myšlienka na proces, v ktorom sa človek príliš rýchlo opotrebuje ako jemný mechanizmus. Čím je ten človek? Novinár? Lebo nemôže byť ani špekulant na burze, ani hazardný hráč, hoci v určitom zmysle hazarduje stále. Ale čo?

Opustil som oboch svojich spolucestujúcich v nočných driemotách, ktorými som si nahrádzal spánok. Keď som sa prebral, briezďilo sa. Zatiaľ sme boli prišli do rovín za Piešťanmi. Roviny tiekli s nami ako Váh, rozliaty do sinavého svitu. Krásne ako pomyslenie na povedomú krajinu.

Starší cestovateľ mal rozkošnický vytiahnuté nohy pred seba, ďaleko naď náprotivné sedadlo. Už dávno nedriemal, ak vôbec driemal, lebo tvár mal stále sviežu, ako včera, ale oči mal násilne privreté. Na tvári sa mu rozlieval veľmi neurčitý úsmev, sotva postihnuteľný.

Ten nervový človek sa ešte opálal v spánku.

Pretože tečúca rovina bola taká krásna ako povedome zurčiaca číra voda, pomyslel som si v súvisi s ním a zaňho: "Prečo ešte spí? Prednieme tento krásny kus cesty na úsvite a ani nezareaguje? Ako to?"

Na môj veru, nechcel som ho zobudiť, ani len myšlienkou. Ale verte, alebo nie, zobudil sa. Zareagoval, že my dvaja už nespíme, a vyskočil. Zavesil sa rukou do siete police a odvisol tak na jednej ruke nad oknom ako nad otvorom studne. O niekoľko zastávok si zasa sadol.

Pod dojtom nás dvoch začal rozhovor; akoby sa bol začudoval:

- Človek zaspí.

- Mali ste ešte spať, - na to druhý. - Potrebujete hlboký spánok, lebo sa nervove veľmi vyčerpávate v zamestnaní.

Ten nervový sa nečudoval.

Starší pokračoval:

- Ak dovolíte, otvorím si okno, keď sme tu len traja. Dýchajte čerstvý vzduch. Vzduch pred východom je terapeutický. No, len dýchajte, vy, pane.

Nervový človek sa zdvihol, vytiahol sa a bol by sa pokúsil urobiť si rannú polhodinku telocviku, keby mu to dovolil priestor vozňového oddelenia.

O mňa sa starší človek nestaral, len ma nechal čudovať sa.

- Ale - nestačí len dýchať terapeutický vzduch pred východom, - pokračoval veľmi prirodzene vo svojej apoštolskej činnosti. - S ranným vzduchom, nasýteným vesmírnou silou, treba prečovšetkým dýchať myšlienku.

Ja som si rozostrel pred seba noviny, aby som zakril zhovievavý úsmev, s ktorým som ho počúval.

- A vy tiež, pán môj, - obrátil sa ku mne, - keď otvoríte oči, nemali by ste hneď čítať noviny. Vy ste komunista, ak sa nemýlim, podľa Pravdy. Aj vám by som chcel povedať slovo pravdy, lebo ste moderný, či ako sa hovorí, pokrokový človek. I komunisti stoja na pravde, uznávam. Ale zabúdajú na ducha a duchovnosť. Oblastnému tajomníkovi Kvasničkovvi, poznáte ho? som

povedal: Komunisti, súdruhovia, nehanbite sa zaviesť rannú modlitbu. Ja si tak hútam, že komunisti by sa mali tiež modliť. Ráno, keď vstanú, mali by dýchať myšlienku, napríklad takto: "Druhovia moji!" Ostatné myšlienky, ktoré by posilňovali všetkých bratov v práci, ako myšlienky svätého Pavla nás posilňujú ešte vždy a naveky, by sa rodily zo slnečného požehnanja.

Apoštol vyzrel do krajiny, v ktorej vystupovalo nádherné slnko. V tom videl akiste potvrdenie svojich slov, preto nás s ešte väčším zanietením presvedčoval.

- Neodpierajte, ľudia moji, posilňujte sa vesmírnou silou, nadýchnajte sa jej z plných pľúc. A potom obeťte rannú myšlienku, radostnú, ľudskú myšlienku ľuďom, ak ste komunisti, súdruhom. Neodkladajte, skúste aspoň niekoľko ráz. Len toľkoto, viac netreba:

"Súdruhovia, bratia!" Otvoria sa vám oči, uvidíte!

/Poviedka - Apoštol rannej myšlienky - je z knihy Ľudia a skutky, ktorá sa v r.1950 nedostala na knižné pulty./

V Ý R U C H Y B E Z M O C I Č I S L O B O D Y

Keď vám pred očami zabijú bezbrannú devu a vy to miesto obradíte tehľami, materiálom, ktorý práve máte po ruke, keď to miesto opíšete trebárs len kriedov, označíte ho čo len iniciálami jej mena alebo krížikom, čosi ste urobili, prejavili ste sa, výtvarne ste sa prejavili, hovoríme, i keď nie ste výtvarník. Keď ste keďysi u vás doma na dedine pred chalupou zamietli chodník a poliali ho cicerkou vody, váš takto vzniknutý ornament možno tiež nazvať výtvarným prejavom. Keď nájdete kameň, kúš dreva a položíte si to

v byte na policu - i to je výtvarný prejav.

Keď na smrť nezmyselne zabitej devy napíšete čosi v krátkych riadkoch a vyjde to odtlačené v časopise, máme pre to pomenovanie - básň, že je to literárny, básnický prejav.

Ale keby ste nad zabitou devou alebo nad miestom, kde ju zabili, vykrikali v zúfalstve Dana, Dana, lastovierka, prečo, prečo ťa zabili, alebo keby ste na výročie jej smrti usporiadali nástup mládeže, kladenie vencov, panychídu, bude to tiež prejav, ale preň ani pomenovanie nemáme.

Špecialista, človek, ktorý sa tým zaoberá, by všetky tie prejavy utriedil. Výtvarné a slovesné nazval by estetickými prejavmi a zahrnul by ich do kultúry, tie ostatné by akiste pomenoval politickými prejavmi.

Z toho, čo som povedal, robia sa najrozličnejšie závery. Napríklad takéto: Politické prejavy nepatria do kultúry a kultúrne do politiky, človek, ten istý človek sa raz prejavuje kultúrne a raz politicky. Básnický, prípadne tiež výtvarne sa môžete prejavovať, môžete s obnaženou hlavou stáť nad miestom, poznačeným nevinne preliatou krvou, môžete tam dúmať alebo šeptať modlitby za spásu duše, ale už nie kričať, hlasito oplakávať obeť. A už vonkoncom nie organizovať nástup mládeže, kladenie vencov, panychídu. To je už nie kultúrny, to je už politický akt. Esteticky či kultúrne sa prejavovať - to saako-tak pripúšťa u jednotlivcov občanov, ale byť tvorcom spoločenského prejavu - to si vyhradzuje pre seba vládca, držiteľ moci. Všetky ľudské prejavy, individuálne či spoločenské, výtvarné či slovesné patria do oblasti kultúry, všetky sú v určitom stupni politickej, všetky sa v určitom stupni dotýkajú moci. Ich kategorizácia je výslednicou mocenského delenia. Podľa nepriznanej dogmy individuálne prejavy patria do kultúry, spoločenské do politiky. V dôsledku tohto mocenského delenia v

konzumentskej spoločnosti, kapitalistickej či socialistickej, dospeli sme k masovosti: Okrem hrstky umelcov - tvorcov kultúry, ostatok, vlastne celok národa sú masy, masy konzumentov politických ideí, konzumentov blahobytu, slobody, zaistenej budúcnosti, kultúry. O masy sa treba starať, viesť ich, zásobovať ich kultúrou.

Je to strašný paradox, že slovenský ľud, povedzme poddanský ľud, v podmienkach uhorského feudalizmu a kapitalizmu, ktoré vyhlasujeme za neľudské, svoju krajinu a nebesá nad ňou pokryl vrstvou svojej veľkolepej ľudovej kultúry. Tento ľud v poslednom polstoročí, a najmä v posledných desaťročiach socializmu, ako sa zdá, stratil chuť a vôľu prejavovať sa, stratil svoj vkus. Stal sa konzumentskou masou, ktorá čaká, ako si nahovráame, kým ju nakrmíme kultúrou, poéziou, literatúrou, tou svojou produkciou ilúzií, ideí, kým jej ukážete, prečo má žiť.

Je strašné, je nebezpečné národ redukovať na masu, konzumentov, konzumentov čohokoľvek, blahobytu, kultúry či slobody.

Držiteľ moci, nech by bol mocný ako boh, nie je mocný ako boh, ako osud, nemôže ani malý národ používať ako masu, ako hlinu či materiál k svojmu prejavu.

Lanský rok 1968, povstanie mládeže v Paríži, udalosti v Československej republike sú predzvestou i poučením. Najväčšie násilie, ktoré sa tu pácha nielen na jednotlivcoch, ale na celých národoch, pácha sa v oblasti spoločenského prejavu, i keď v mene blahobytu - ktorý nám nehrozí - alebo bezpečnosti.

/Odpoveď na anketu záhrebského literárneho časopisu
KOLO k teme: Spisovateľ a národ - 1969/

Ú t r ž k y z r o z h o v o r o v
a v y s t ú p e n í

+ Spisovateľ v dobrej snahe slúžiť socializmu stotožňoval predstavy, ideál so skutočnosťou. Prizmou tejto ilúzie hľadel na vývin, spoločnosti a celkom zanedbal moment spoločenskokritický, ktorý sa nám dnes zdá taký nevyhnutný, potrebný nielen k rozvoju myslenia, ale aj k rozvoju literatúry, literárnych žánrov, foriém atď.

/z besedy - 1965/

+ Zväz spisovateľov bol vlastne byrokratickou organizáciou na ovládnutie literatúry. Viete, že v stanovách Zväzu sa vyslovene požadovalo, že spisovateľ musí vyznávať poetiku socialistického realizmu. Náš Zväz spisovateľov vytváral sa podľa sovietskeho vzoru. V preambule Zväzu sovietskych spisovateľov bol bod, v ktorom sa formuluje zmysel Zväzu a spisovateľskej činnosti vôbec. Bola to požiadavka brániť ľud. Tento bod je z Gorkého poňatia literatúry a spisovateľskej organizácie. Ale niektorí naši spisovatelia sa vyslovili za to, aby tento bod nebol pojatý do stanov nášho Zväzu. Vtedy sa im videlo, že tu niet proti komu brániť záujmy ľudu, občana. Ani heslo Učiť sa od klasikov samo osebe nie je nič pomýlené. Naopak. Učiť sa, brať klasikov na vedomie, je povinnosťou spisovateľov v každej dobe. Ani dnes proti tomuto heslu nemožno namietat, naopak i dnes doporučoval by som spisovateľom, aby sa od klasikov učili.

/z besedy - 1965/

+ Za demokratických podmienok výmeny názorov nijaký názor nijako nemôže poškodiť literatúru. Keď sa však požiadavky kladú výlučne a jednostranne, výsledok v literatúre býva opačný.

/z besedy - 1965/

+ Realizmus je prúd spoločenskokritický. Realizmus, a teda aj socialistický realizmus, je bez tohto spoločenskokritického prvku nemysliteľný. /.../ V slovenskej literatúre po tzv. anjelských zemiach požiadavka realizmu sa cítila ako obrodný impulz, ako obchatenie sa poznaním skutočnosti - takej pestrej, zaujímavej a po vojne vzrušujúcej. Dopustili sme sa však niekoľkých chýb, napríklad v teórii socialistického realizmu. Ako vieme, realizmus sa pokladal za jediný pokrokový prúd v dejinách literatúry práve pre svoj spoločenský a kritický živel. Tento živel bol aj v našej li-

teratúre. Nielen vtedy, ale aj teraz, zdá sa mi, je veľmi potrebný. Zabudli sme však - a to sa stalo v dôsledku našej izolovanosti od svetových literatúr - že okrem kritiky, konkrétnej a uskutočňovanej v realistickej podobe, v realistickej poetike, existuje aj kritika abstraktnejšia, povedzme filozofická; existuje kritika zahalená, menej adresná. Zrejme tento kritický prúd, či chceme alebo nie, sa v zahalenejších formách, napr. v fantastických poviedkach, bájkach uplatňuje dodnes. Našťastie sa uplatňuje aj dnes. /.../ A myslím, že tvrdenie, že väčšina slovenských spisovateľov sa z donútenia alebo pod nátlakom hlásila ku kritickému realizmu alebo realizmu vôbec, by bolo podľa mojej mienky nesprávne. Správne je skôr hovoriť: áno, prihlásili sme sa v nádeji, že v tomto prúde možno tento spoločensko-obrodný, spoločenskokritický živel realizovať. Ale tento proces, čím ďalej sa naša spoločnosť dostávala do ťažkostí, tým menej bol želateľný a pripúšťaný. Tým jednotlivé žánre, próza, ale aj poézia, dráma, jalovelili. A aj preto, že nemali možnosť konfrontácie so súčasným stavom vo svetovej literatúre, kde sa spoločenskokritická problematika nastoľovala v iných, abstraktnejších formách.

/z besedy - 1965/

+ Literatúra, najmä románová produkcia sa príliš spolieha na to, že je napísaná, že zostáva na papieri uložená v písmenách. Hovoríme len o jazykovej, nie už o slovesnej kultúre. Ale treba si azda uvedomiť, že literatúra, ktorá stojí za reč, zostáva a funguje nám v povedomí v slovách, vo svojej prapôvodnej podobe i funkcii, v podobe ústneho podania. Z najväčších lyrických diel zostávajú nám výkriky, zvolania, zlomky, kadencie, jednotlivé básne, ktoré fungujú v našom povedomí ako zaklínadlá, exhortácie a modlitby, rituálne požehnania, oslovenia, asociácie. V tejto vojne ma lapili ako propagandistu, vyzbrojeného vojenskou špeciálnou mapou a granátmi, s liptovskými baníkmi ma postavili pred guľomety, ako o tom rozprávam v Prvom a druhom údere. V tomto položení mi oči padli na svätého Vendelina alebo Floriána, slovom Svätého za dedinou. Asociácia básnika ma v tej chvíli zachytila. Pohvie čo si tí druhí mysleli, ako sa lúčili, či sa modlili a či len soptili nenávisťou Vy svine akési, vy, ja - toto je moje svedectvo - odriekal som verše Až sa raz budú čítať básne. To je moja osobná skúsenosť, kto je básnik asociatívne zviazaný s krajinou, históriou.

/z rozhovoru - 1968/

+ S prózou je to zložitejšie. Ak to nie je len slovná produkcia, exhibícia, len zápalava slov, nosíme si z nej v pamäti podobenstvá, príbehy, mýty, výroky, situácie, postavy, poslanie, zmysel, sužety, to, čo sa dá znova rozprávať svojimi slovami ako Dobšinského rozprávka O slnci a jeho materi. Výtvarná i slovesná kultúra sú na to, aby v nás čosi kultivovali. Slovesnou kultúrou kultivovaní, prestávame byť vnútorne nemí, do prázdna civejúci, ohúrení, svoje neurčité pocity prežúvajúci tvorovia, začíname sa mlčky a či nahlas zhovárať, prieť, protestovať. V slovných a významových asociáciách ktosi je tu stále s nami, ktosi nás sprevádza. Ktosi, kto je stále prítomný ako vaše druhé ja, druhé ja rozumnejšie, citlivejšie, odvážnejšie. Ktosi, koho raz nazývame bohom alebo svedomím.

/z rozhovoru - 1968/

+ /.../ naše ponímanie zmyslu literatúry je ešte stále utilitaristické, krátkodobé, momentálne, priúzke, redukujúce zmysel literatúry na tendenčnosť, angažovanosť, na jedinú jej významovú zložku.

A to je práve aspekt nie tvorcu, ale vládca. Vládca na tvorbu nazerá vždy v podstate utilitaristicky. Ako na prostriedok, stručne povedané súčasným slovníkom, ako na propagandu, na propagandu svojej moci, slávy, úspechov, svojho večného alebo spasiteľského poslania v dejinách a v budúcnosti. Tvorba svojim rozkvetom, bohatstvom svojich foriem iste čosi dosvedčuje, čosi, tak povediac, aj propaguje. Je však základným omylom, keď účinok spätne dosadí ako jej zmysel. Keď sa napríklad renesancia vykladá, ako sme to čítali, ako monumentálna propagácia pápežstva. Tým pomýlenejšie, scestnejšie bolo, keď básnik alebo sochár si osvojil názor a postoj, že je propagandistom, poďdaným, služobníkom, poskokom. Veľa talentovaných spisovateľov a umelcov stalo sa propagandistami, realizátormi nevlastných, tvorbe cudzích koncepcií.

/z rozhovoru - 1968/

+ Malé obce, malé mestské republiky, malé národy vedia v sebe pestovať a utvrdzovať nezničiteľné povedomie ľudskej a národnej solidarity. Veľkorus Solženicyn vyhlásil malý lotyšský národ za najspravodlivejší národ na svete. Vec malého Dávidka pred obrom Goliášom nie je nikdy stratená, nikdy ani nebude.

/z rozhovoru - 1968/

+ Po tejto vojne vo Švajčiarsku /boli sme tam spolu s Alexandrom Matuškom/ som si uvedomil, že krajina je výtvarným dielom národa. Dnes by som doložil: pokiaľ národ svojou krajinou disponuje. Rolnícky ľud, ktorý túto krajinu stvárnil, ktorý ju pokryl súvislou vrstvou diel svojej ľudovej kultúry, sme likvidovali ako triedu. Keď dedinského človeka zbavíte stavebných a výtvarných materiálov, zvnútorní sa, výtvarne prestane tvoriť, ako sa už dávno zvnútornil mestský človek. /.../ Výtvarná kultúra a architektúra v prvom rade, v určitom zmysle bola také široká ako životná aktivita a kozmológia, ako svetonázor. Dnes pre zvnútornený, odcudzený či vyvlastnený národ, mestský práve tak ako dedinský, výtvarnú kultúru vytvára hŕstka špecialistov.

/z rozhovoru - 1968/

+ /.../ ... dúfam, že azda zo tristo stránok z toho, čo som napísal, bude ešte chvíľu pôsobiť na hŕstku čitateľov. Stimulus verbi, /.../ nostalgia po veciach neskutočných, to je ľudská senzibilita vypestovaná na kultúrach minulosti, na celých radoch nesmrteľných diel, senzibilita večne nenasýtená, večne smädná, ktorú ďaleko pred seba vysúvame do budúcnosti, doprázdna či tmy ako hmyz tykadlá. Koncami tykadiel ďaleko pred sebou túžime čosi ohmatať, čo by bolo satisfakciou. /.../ Súvislé rady kultúr pre kultivovanie našich zmyslov, našej pamäti sú nekonečne dôležité. V dejinách výtvarnej tvorby sa to dá veľmi exaktne, očividne a záväzne ukázať, neporovnateľne názornejšie ako na radoch slovesných diel. A ja som mal také šťastie, že v rokoch, keď som bol najvnímavejší, v mojej pamäti ako kadluby zostali odliate diela českej gotiky, diela moderného francúzskeho sochárstva, potom Louvre, gotická katedrála. Zostal mi v pamäti odliaty Jurkovičov Pamätník na Bradle ako najvýraznejšie, nezapudnutelné dielo domáce a moderné. Viďel som posledné storočie maliarstva, nie reprodukcie, ale kilometrovú aleju konkrétnych maliarskych diel v ich fyzickej, materiálovej podobe. Chápate, že tá nostalgia po veciach neskutočných je veľmi naliehavá, ba v určitom zmysle konkrétna, požadovačná. Citove, svojou senzibilitou sa domáham, nech mi moji súčasníci splnia môj sen, nech sú to oni, veľkí, praví, prirodzení, odvážni, vrcholní. Ja vás milujem, z duše vám žičím. Ohniskom, v ktorom sa zbiehajú všetky lúče, je Obec.

/z rozhovoru - 1968/

Tatarka je z rodu tých umelcov, ktorí zhrýzajú ozajstné problémy tejto epochy, ktorí sa pýtajú, ako je to vlastne s nami, čo si máme počať so sebou, keď sa podmienky ľudského šťastia "nezjednodušujú, ale skôr komplikujú".

/J. Bžoch - 1963/

Jeho sila nie je v prísne sledovanej dejovej línii, v presne vymedzenej teme, sujete, lež v tom dostať tému a sujet do novej, inej, vyššej symbolickej polohy, v ktorej realita prechodí do podobenstva; jeho prednosť je pohľad z viacerých strán.

/A. Matuška - 1963/

Prútené kreslá nie sú predovšetkým knihou o láske, ale knihou o ľudskej sympatii, o tom uzlovom mieste ľudských stykov, kde sa preverujú vnútorné kvality človeka, kde človek neužíva života, ale hľadá jeho naplnenie. Čím iným je láska v Prútených kreslách, ak nie oným tatarovským "sústrediť sa na toho druhého"?

/J. Bžoch - 1963/

"Ešte s vami pobudnúť" nemá v našej literatúre, ani súčasnej, predchodcu. Táto próza je autorovým vnútorným dialógom s matkou, z oči-voči jej smrti.

/R. Turňa - 1960/

Komorné a intímne svojim ladením, sú Rozhovory bez konca /Kohútik v agónii, Ešte s vami pobudnúť/ o to závažnejšie svojou náplňou. V pripilnej, priaginnej literatúre, ktoré beží za jednotlivosťami a nielenže nie je schopná položiť si otázku zmyslu, ale si ju položiť ani nechce, je to i čin mravnej odvahy.

/A. Matuška - 1963/

Rotačnou osou je v knihe /Človek na cestách-pozn.red./ aj umenie, kultúra vôbec a literatúra, výtvarné umenie a architektúra zvlášť; súvisí to s témou prvou /lebo národ sa len vtedy má právo tak nazývať, ak vytvoril a tvorí hodnoty špecifické a nadčasové/ i s ďalšími: ľudskosť, mravnosť /lebo kultúra je to, čo ľudí spája bez ohľadu na všetko ostatné a robí ich lepšími/, sloboda, príroda, tradícia ako úcta k pleciam, na ktorých stojíme. Tatarka chápe kultúru s André Malrauxom ako "deification" - tvorenie bohov, ktorí ochraňujú a zachraňujú našu ľudskosť, zľudšťujú, rušia prázdnotu. /.../ Lenže my namiesto uctievania nechávame ich pust-

núť a rozpaďať sa a moždoslužobnícky uctievať nepravých bôžikov.

/I.Kadlečík - 1968/

Je to predovšetkým pokus "myslieť si a priznať sa k tomu, čo si naczaj myslím". Myslenie, najmä nezávislé a neprenosné, je u nás úzky profil - a Tatarka myslí a nehanbí sa k tomu priznať. Šírka a súvislosti, v ktorých sa toto myslenie koná, nemožno vtiesnať do floskuly, no možno ich s rizikom simplifikácie zhrnúť pod titul: poslanie umenia, tvorby a teda i spisovateľa, umelca v tomto národe a v tomto démonokratickom svete. Démoni, plody a výrobky našich dní, našej civilizácie a spoločnosti, to nie sú síce tajomné a nadprirodzené sily /vieme ich racionálne pochopiť a vysvetliť/, sme však proti nim rovnako bezmocní: jedine, čo ostáva, je boj proti nim; už náš vzdor každodenný je víťazstvom; vzdor zvaný tvorba /v najširšom zmysle slova/, tvoriteľstvo, pozitívna životná aktivita.

/I.Kadlečík - 1968 - z recenzie knihy - Proti démonom/

Čo je viera? To, čo nám zúfalo chýba - ak pravda, táto "definícia" postačí. Sola fides: spasení a ospravedlnení nebudeme skrze skutky /či sa tým myslí aj náš formalizmus a celým životom prenikajúci mechanizmus a automatizmus skutkov a zásluh, to byrokratické plnenie "povinností" a uznašení?/, ale skrze vieru, ktorá je opakom malátnosti srdca a ľudskej úbohosti, vonkajškivosti, opakom toho zajatia "božského" /t.j. tvorivého/ princípu princípom "svetským" /peniaze, pohodlie, sebeckvo, ľahostajnosť, kariéra/ a ktorá znamená čosi ako nadšenie, životný pátos a aktivitu... Tatarka je z tých, ktorí ju vlastní. Vyšiel z viery kresťanskej /reminiscencie na ňu v ňom dodnes znejú/, z francúzskeho kresťanstva /t.j. katolicizmu, ktorý neznamená svätuškárstvo, konfesionalizmus a politikárčenie, ale ktorý si zachoval univerzálny ráz/; túto vieru transformoval do viery sociálnej ňou zaskočený v čase "démona súhlasu", vyústil a prebolel stáby k syntéze: do viery humanistickej, v ktorej je integrovaný ideál socializmu i kresťanstvo /lebo i na ňom sa kultivovala jeho senzibilita/ ako súčasť humanistickej národnej tradície.

/.../ Kde je viera, neobmedzená a neobmedzujúca, je aj jasná koncepcia života i kultúry, tá zriedkavosť, ktoré stojí nad konjunkťou, kampanou, módou a dangógiou propagandy. Lebo ak literárnej kritike /i literatúre/ chýba koncepcia, či potom nechýba aj kritika /literatúra/ samotná? Tatarka však nemá vypestovaný jemný kritický zmysel iba pre literatúru /jeho re-

cenzie a teoretické úvahy nás oprávňujú to povedať/:
on sa neustále usiluje aj o "pozitívne kritický" pos-
toj voči spoločnosti /ktorá má plno miestnych vládcov,
"nositeľov, užívateľov či zneužívateľov moci" a byro-
kratov/ i voči tomuto sebauspokojujúco vajatajúcemu ná-
rodu, vytýkajúc mu jeho lokajstvo, malichernosti, krpa-
tosť a provincializmus ako výsledok chcenej či nútenej
odtrhnutosti od svetovej kultúrnej súčasnosti; zdôraz-
ňuje sa teda potreba konfrontácie literatúr a myslenia.

/I. Kadlečík - z recenzie
knihy - Proti démonom -
1968/

DOMINIK TATARKA

L I S T Y D O V E Č N O S T I

I N D E X - 1988

OZESLAV MILOSZ

M Ě S T C B E Z E
J M Ě N A

Z a k l e t í

Krásný je lidský rozum a nepřemožitelný.
Ani mříž ani drát ani stoupa na knihy
Ani rozsudek vyhnanství nezmohou proti němu nic.
On ustavuje v jazyce obecné ilaje
A vede nám ruku, píšeme tedy s velkým písmenem
Pravda a Spravedlnost, ale s malým lež a křivda.
On nad to, co jest, vyzvedá, co býti má,
Nepřítel zoufalství, přítel naděje.
On nezná Žida ani Řeka, otroka ani pána
A do správy nám dává společné hospodářství světa.
On z mrzké vřavy týraných výrazů
Zachraňuje slova přísná a jasná.
On nám říká, že všechno je stále nové pod sluncem,
Otvírá ztuhlou dlaň toho, co již bylo.
Krásná a velice mladá je Filo-Sofie
A v souručenství s ní poesie ve službách Dobrého.
Příroda sotva včera slavila jejich narození,
Zprávu o tom přinesli horám jednorožec a ozvěna.
Slavné bude jejich přátelství, jejich čas je bez hranic.
Jejich nepřátelé se vydali zničení.

Berkeley 1968

Č í m v í c k r á t

Čím víckrát za den tě znevažují
Čím výsměšněji tě korunují
A křičí urážlivě: jaká je tvá síla,
Nebo tě počítají k památkám minula,
Čím více žalu, žertů, hněvu, obvinění,
Že na tvá slova se nepohne kamení,
Tím jasněji vidím, co se popřít nedá:
Že ty vpravdě jsi Alfa i Omega.

Berkeley 1962

T v ů j h l a s

Proklínej smrt. Nespravedlivě je nám určena.
Pros bohy, ať dají snadné umírání.
Kdo jsi, ta trocha ombicí, žádostivostí a snů,
nezasluhuje za trest příliš dlouhou agónii.
Nevím jen, co můžeš udělat, sám, se smrtí jiných,
dětí v požářišti, žen bitých olovem, oslepených vojáků,
která trvá mnoho dní, zde, vedle tebe.
Bez přístřeší je tvůj soucit, němé tvé slovo,
a bojíš se rozsudku za to, žes nic nemohl.

Berkeley 1968

Z p ů s o b

Tak citlivý na vůni nemocnic a kasáren, na neodvolatelnost ponížení,

Že bych musel strávit život v korkové cele, drkotaje zuby,
Od neznámých přečků jsem dostal rozvahu a zarputilost, a
tak jsem objevil způsob:

Rytmické kolébání skládaných slov, opakovaných na ulici,
v autobuse, v barech, na silnicích,

A tím spíše v polospánku ranních hodin, kdy se vědomí
vynořuje
jak ďábelská hora.

Ale uměl jsem to dělat jen polsky, v jazyce, kterému
nikdo
nerozumí, možná tvrdohlaví zaměstnanci stadiónu ve
Wabash
nebo Milwaukee.

A kdybych mohl nemluvit, neříkal bych nic, protože mi
nebylo
lhostejné, že se obracím k nikomu.

Berkeley 1967

V y š š í a r g u m e n t y p r o d i s c i p l í n u
o b s a ž e n é v p r o j e v u v r a d ě
v š e o b e c n ě h o s t á t u v r o c e
2 0 6 8

Vyzýváme k disciplíně a neočekáváme potlesk.

Jejich potlesk totiž nepotřebujeme.

Loajálním občanům zaručujeme péči

A nežádáme za tonic kromě poslušnosti.

Současně vzhledem k mnoha zkušenostem

Vyjádříme naději, že lidé ocení,

Jak velice se liší správnost námi nastoupené linie
Od jejich nerozumných předpokladů a tužeb.
Směle můžeme říci, že my a nikdo jiný
Jsme je zachránili z prázdnoty rozporných mínění,
V níž nemá pravdivé plnou váhu,
Protože stejnou váhu má také nepravdivé.
Vyvedli jsme je odtamtud, z té jalové země,
Kde každý z nich, sám a sám se svým nevěděním,
Meditoval nad smyslem a nesmyslem světa.
Podobně jako jejich svoboda, to jest nahota žen,
Jim nechutnal chléb, neboť ho bylo dost v pekařství.
Pod jménem Umění skrývali rozmary své nudy
A každodenní strach z míjejícího času.
My, nikdo jiný, jsme objevili Zákon zatemnění
S pochopením, že rozum penechaný sám sobě
Sáhá po posledních věcech, nad svou míru.
My, nikdo jiný, jsme objevili Zákon zmenšených cílů,
Rída a hořkost jsou totiž nutnou podmínkou štěstí.
A když dnes, šílení, zlořečí zákazům,
Už se bojí, že by mohly zmizet zákazy.
Zákaz jim umožňuje zdání, že jsou větší, než jsou,
Andělé, možná giganti, násilím zadrženi v rozletu.
Jejich pravda, a oni to vědí, bývá pravdou jen oproti
naší
Či též oproti našim lžím, což přijímáme s humorem.
Země pečených holoubat je vábí a odpuzuje.
Potkali by tam jen nicotu, jinak řečeno: sebe.
Budiž tedy výrazně a jasně řečeno:
Naše vláda, třebaže tvrdá, není bez jejich souhlasu.
Neboť podle nových zjištění většina z nich šeptá ve
snu:
Požehnány necht' jsou cenzura a nedostatek.

Berkeley 1968

M á v ě r n á ř e ě i

Má věrná řeči,
sloužil jsem ti.

Každou noc jsem před tebou stavěl mističky s barvami,
abys měla i břízu i lučního koníka a hýla
zachované v mé paměti.

Trvalo to mnoho let.

Bylas mou vlastí, neboť jinou jsem neměl.
Myslel jsem, že budeš také prostředníkem
mezi mnou a dobrými lidmi,
ať by jich bylo dvacet, deset,
nebo se ještě nenarodili.

Teď se přiznávám k pochybnostem.
Jsou chvíle, kdy se zdá, že jsem promarnil život.

Neboť ty jsi řeč podlých,
řeč nerozumných a nenávidějících
sebe snad víc než jiné národy,
řeč konfidentů,
řeč zmatených,
nemocných vlastní nevinností.

Ale kým jsem bez tebe.

Jenom scholárem někde ve vzdálené zemi,
a success, bez bázně a ponížení.

Nu ano, kým jsem bez tebe.

Filosofem takovým jako každý.

Rozumím, to má být má výchova:

gloriola individuality je odňata,
hříšníkovi z morality

červený koberec prostírá Velký Chval

a v tutéž dobu laterna magica

vrhá na plátno obrazy lidských a božských muk.

Mé věrné řeči,
 snad přece jen já tě musím zachraňovat.
 Tak budu dál před tebou stavět mastičky s barvami
 jasnými a čistými, je-li to možné,
 neboť v neštěstí je potřebný nějaký řád či krása.

Berkeley 1968

/preložil - V á c l a v B u r i a n - 1988/

V á c l a v B u r i a n

KŘÍDLA MOTÝLŮ A KATEDRÁLY

/Několik poznámek na okraj básnického díla
 Czesława Miłosze/

"Zůstal jsem se spoustou jsoucích věcí. Hcuba, která trpí, poněvadž se nemůže naplnit vodou, řeka, která trpí, protože odrazy oblak a stromů nejsou oblaka a stromy."

C.Miłosz

Máme-li se zamyslet nad několika motivy v básních Czesława Miłosze, musíme si připomenout jeho životopis nejen proto, že u umělce jeho původu a pokolení je to obzvláště důležité, ale především proto, že stále zůstává autorem u nás takřka neznámým.

Největší žijící polský básník - ale také prozaik, překladatel a univerzitní učitel - se narodil roku 1911 nedaleko Vilna /pol.Wilno, lit.Vilnius/ a v tomto městě také vystudoval. Vilensko, kraj náležející historicky Litvě, patřilo mezi světovými válkami k Polsku a jeho městské kultuře dávno již převažoval živel polský.

Svého klasického gymnaziálního vzdělání si básník vězí více než pozdějšího vzdělání právníckého.

Miłoszův rodný kraj zasáhly strašně stalinský i hitlerovský režim a básník, který roku 1940 opouští Litvu, aby příští válečná léta prožil ve Varšavě, se tak již od svých devětaadvaceti let považuje za emi-

granta. V roce 1951 pak vystupuje z diplomatických služeb Polské lidové republiky a většinu poválečných let prožívá v Berkeley v Kalifornii, kde působí jako univerzitní učitel.

Czesław Miłosz vzpomíná, že maturitní práci psal o herakleitovské řeči, o problému času a - můžeme dodat - zachytitelnosti či nezachytitelnosti plynucího a proměňujícího se. Téma jistě hodné básníka.

Dejme nyní slovo samotnému Miłoszovi, aby nám přiblížil svůj životopis vnitřní, intelektuální a citový. V krásné autobiografické básni z roku 1980 "Rue Descartes" popisuje autor svůj příchod do Paříže, tehdejšího "hlavního města světa" moderního umění, myšlení a životního stylu, kam mířily kroky mnoha mladých intelektuálů /a v přeneseném smyslu slova můžeme říci: takřka všech intelektuálů/ v dobách jeho mládí.

R u e D e s c a r t e s

Minul jsem Descartovu ulici
A sestupoval k Seině, mladý barbar na cestě,
Nesmělý po příchodu do hlavního města světa.

Bylo nás mnoho, z Jasů a Kološváru, Vilna a Bukurešti,
Saigonu a Marrakéše,
Kdo jsme stydlivě vzpomínali na domácí zvyky,
C kterých se tu neslušelo nikomu říkat:
Tlesknutí na služebné, přibíhají bosé holky,
Dělení pokrmů se zaříkáváním,
Sborové modlitby odřikávané pány i čeledí.

Nechal jsem za sebou ponuré kraje.
Vstupoval jsem do univerzálního, s obdivem, s touhou.

Potom mnozí z Jasů a Kološváru nebo Saigonu nebo
Marrakéše
Byli zabíjeni, protože chtěli zničit domácí zvyky.

Potom jejich kolegové dobývali moc,
Aby zabíjeli ve jménu krásných univerzálních idejí.

Zároveň se podle své povahy chovalo město,
Hrdelním smíchem se ozývalo ve tmě,
Peklo dlouhé chleby a do hliněných džbánek nalévalo
vino,

Ryby, citróny a česnek kupovalo na trzích,
Lhostejné ke cti a hanbě a velikosti a slávě,
Protože to všechno už bylo a změnilo se
v pomníky představující neznámo koho,
V sotva slyšitelné árie nebo slovní obraty.

Znovu opírám lokty o drsnou žulu nábřeží,
Jako bych se vrátil z putování po podzemních krajích
A náhle uviděl na světle točící se kolo sezón

Tam, kde padla impéria a ti, kteří žili, zemřeli.
 A není už tady a nikde hlavní město světa
 A všem zničeným zvykům bylo vráceno jejich dobré jméno.
 A už vím, že čas lidských pokolení se nepodobá času Země.

A ze svých těžkých hříchů si jeden pamatují nejlépe:
 Jednou jsem šel lesní cestou nad potokem
 A shodil jsem velký kámen na vodního hada svinutého
 v trávě.

A co mě v životě potkalo, byl oprávněný trest,
 Který dříve či později dostihne každého, kdo překročí
 zákaz.

/1980/

Devětašedesátiletý - a ostatně už i daleko mladší - Miłosz ví, že slovo má váhu, třebaže často jinak a jinak, než by si přál ten, kdo je vyřkl. Básníkův oblíbený příklad: absolventi Sorbony uskutečňující prostudované a promyšlené jako pozdější vůdcové Rudých Khmérů - vyjadřuje podobnou zkušenost jako citovaná báseň a ilustruje extrémní osud slov. V básníkově rodné zemi po sobě ostatně slova - ideje, zanechala pláň hromadných hrobů, zaniklé vesnice, dnes vyhaslé komíny krematorií. Oč neskutečněji nyní působí ony ideje, o to skutečnější je krev, hrůza, životní zkušenost skládající se z drobných a drobnějších konkrétních součástek.

"Ať moje básně jakou chcete cestou chodí, /Ať dívky kdysi moje jiným děti rodí, /Pro mě je uhlí, dub a prsten a zpeněná vlna." Tato slova jsou z roku 1940.

Básník je věřící katolík, ale zdá se, jako by nechtěl, aby příliš mnoho slov zprostředkovávalo mezi zkušeností víry ve smysl jsoucího a mezi zkušeností smyslů. Oním nekompetentním a nebezpečným zprostředkovatelem mezi nejobecnějším a smyslovou zkušeností bývá ideologie, které jistě nepatří mezi přátele poezie. "Bohatý lov /Lukáš 5,4-10/ - Ryby se třepou v sítích Šimona, Jakuba a Jana vytažených na břeh./ Vysoko vlaštovky. Křídla motýlů. Kačedrály."

Miłosz bohatě poznal ošidnost oněch zprostředkovatelů - slov. Jméno už není tím, co pojmenovává. Jak tedy zachytit skutečnost, aby zůstala skutečností? Jak popsat jeden okamžik letu tak, aby šíp zůstal l e t í c í m šípem? Konkrétní je vše jen nyní, v tomto okamžiku - v budoucnosti jsou abstrakce představ, přání, snů, v minulosti abstrakce vzpomínek, neustále řazených, systematizovaných, zevšeobecňovaných a jen ve vzácných okamžicích se vynořujících tak, jak se dály, jak jsme je zakoušeli,

hmatali, cítili, viděli a slyšeli. Co přechází do historie - či Historie, chcete-li - musí básník vydobývat zpět. "...neboť nyní jsme jedno./Kost, maso, nervy jsou naše, ne moje./Jména Miriam, Soni a Rachel/Hasnou a stydnou pomalu ve vzduchu." /Poetický traktát, 1957/ Takto Miriam, Soňa a Rachel, bojující dívky z varšavského ghetta umírají, aby vstoupily do abstraktních dějin. S tím se básník ovšem nechce smířit a celým svým dílem se bude snažit pojmenovávat, vracet jména "hasnoucí a stydnoucí pomalu ve vzduchu" a nepůjde vždy o jména hrdinů. Pojmenovat neznamená pro něj zahrnout do řádu, kolektivu, systému, množiny, ale v y v o l a t j m é n e m z obecného před naše zraky.

Jedním z vrcholů tohoto básníkovy úsilí je sbírka "Město beze jména" /1969/; už její titul vyjadřuje autorovu snahu pojmenovat - v tomto případě město mláď, Vilno - i obavu, že byl v této snaze neúspěšný. Knižka je plná místních vilenských a litevských pohádkových, legendárních i skutečně kdysi žijících postav, hrdinů dětské dobrodružné četby, vsí, řek, stromů, mraků. Básník upírá na město pohled z veliké dálky nejen časově, ale i zeměpisné. Proto je ve sbírce také oceán, sekvoje, Indián a ovšem Berkeley. Jsou tu i "velké" dějiny, stále přítomné, ale připomínající se z pozadí. "Město beze jména" je tedy zaličeno a je plné zírání a věcí. Všechny se básník pokouší pojmenovat, vyvolat ne tak ze zapomenutí jako ze zobecnění, z abstraktních dějin bez hrůzy a radosti, z obecných pojmů bez chuti a bez zápachu. Vyhýbá se nejen ideologizaci, ale i, řekněme, zfilozofičtění toho, co kdysi vnímal smysly.

Jak vidí Miłosz výsledek své snahy? "Nadarmo jsem se pokoušel, protože zůstává mnohonásobný koš zeleniny./A ne ona, jejíž kůži jsem snad právě já miloval, ale gramatická forma./ ... A ulice bude navždy jednou z mnoha nepojmenovaných ulic." Dále pak básník píše: "A cokoliv jednou vešlo do zabeďněného domu pěti smyslů, chladne v brokát stylu./Který, vysoký soude, nezná zvláštní případy." A přece právě o "zvláštní případy" jde!

Zde naráží básník na jednu z hranic poezie: báseň může být o vilenském výročním trhu, ale nemůže být výročním trhem, báseň může být třeba o dobytčích vagoncích, v nichž jedou odsouzenec na smrt, kolegové ze studií a přátelé, ale právě jen o nich. Báseň ovšem přesahuje skutečnost, jež ji inspirovala, ale není tomu také naopak? Vážná otázka, a zvláště pro básníka, jež pochází z národa, v němž romantismus ve svých podobách od nejpokleslejších až po nejvznešenější je živ jako nikde jinde, z národa, který své největší básníky minulosti nazýval proroky.

Současný polský básník je tišší. "...Ze vzdorující hmoty/Co lze posbírat? Nic, nejvýš kréso./A

tehdy nám musí stačit květy višňové a chryzantémy a měsíc v úplňku." /Z básně "Ne víc"./

Mluvili jsme o hranici poezie; přes tuto hranici se ale vracíme do skutečnosti a - pokud jsme Miłosze nečetli nadarmo - vracíme se do ní tišší a pozornější.

Válku, jak jsme si řekli, prožil Miłosz ve Varšavě. Víme, co znamenalo prožít ji právě tam. Ve válečné Varšavě nebylo věží ze slonové kosti, ostatně Czesław Miłosz je nikdy neobýval, a přece právě tehdy a tam napsal cyklus "Svět" s podtitulem "Naivní poema", který obsahuje dvacet básní psaných jakoby dětským, ale básnický dokonale a formálně přesným stylem. Tyhle básně jsou tiše vzdorným, ale přesvědčeným a někdy naléhavým přitakáním světu, životu, víře, naději a lásce, psaným v době a místě jedné z největších hrůz, jaké si lidé dovedli představit. "Svět", toto Miłoszovo nejznámější válečné dílo neobsahuje žádnou poezii vlasteneckou a bojovnou v tom smyslu, jak je obvykle chápána. Po tom, co jsme si o Czesławu Miłoszovi řekli, bude nám snad tento paradox pochopitelnější.

Z bibliografie Czesława Miłosza:

- Poézia - Trzy zimy /1933/; Ocalenie /1945/ Traktat moralny /1948/; Traktat poetycki /1957/; Król Popiel i inne wiersze /1962/; Miasto bez imienia /1969/; Hymn o Perle /1982/
- Próza - Dolina Issy /1955/; Ziemia Ulro /1977/; The History of Polish Literature /1969/

Edícia MORAVA
Czesław Miłosz
MĚSTO REZE JMÉNA

/70 strán - strojopis - s doslovom prekladateľa/

preložil V á c l a v P u r i a n - 1988

ANTON SELECKÝ

V I A N O Č N Ý   P O Z D R A V   P R I A T E Ľ O V I
I v a n o v i   P o l a n s k é m u

Rozžatá sviečka, i strom. Veselý, sviatočný, a ešte... Áno - ešte vianočný. Predovšetkým vianočný strom. Strom, na ktorý hľadeli detské oči, ktorého sa dotýkali detské ruky, aby ho posvätili, aby ho obliekli do dychu nevinnosti.

Stôl. Plný stôl. Nechýba na ňom košík s oblátkami, mandarínky, zákusky, vyšívajúci obrus, víno, oriešky, káva. Dolu pod stromčekom, pod kôpkou darčiekov, sa skrýva Jezuliatko v jasliach. Detské oči, plné neopakovateľného úžasu a dojmov, už spia. Je poľnoc. Je ticho. Kdesi, v tisícoch kostolov sveta, spievajú kresťania koledy. Tichú a svätú Noc.

Sedím v pohodlnom kresle. Som najedený. Unavený. Moja hlava hľadá rozptýlenie, môj písací stroj mlčí, v televízii beží hlúposť. Nevieam, do čoho by som ešte zahryzol, do ktorej knižky nazrel, upil si vína a či piva. Nevieam, bohužiaľ nevieam. A tak len sedím, lukulskopožívačne si hoviem a ticho, celkom ticho, aby si to nevšimli ani steny okolo mňa - sa hanbím.

Hanbím sa, Ivan. V tomto paneláku, v tomto ľudskom úli, dome, v ktorom sú teraz desiatky bytov ako môj. Sú však aj iné domy. Sú domy, v ktorých spievajú, domy, v ktorých sa všetci majú radi, sú domy, v ktorých sa modlia, domy, v ktorých sa mlčí, i domy, v ktorých plačú. Dom, v ktorom si teraz Ty, Ivan, je ponorený do temna sľedičivého svetla. Ležiš na primitívnom kavalcí a okolo očí máš možno uterák /ak sa to ešte smie/ proti ostrej, nehasnúcej žiarovke, a snívaš v každonočnej more - do ktorej si opäť upadol - do tohto jediného azylu, ktorý Ti zostal. Okolo dvier bez kľučky chodí sem a tam, do omrzenia sem a tam bachar, uhýňajúc si z fľašky - ktorú si prepašoval do služby - nervózne búchajúc obuškom na cely, obyvatelia si dovolili luxus príliš spomínať.

Čas večere - štedrovečernej večere - sa tam už tiež pomínul, Ivan. Pol jablčka, Marina-keks, narolitánka, možno kúsok kapra se zemniakovým šalátom - nevieam, ako v Banskej Bystrici - ale v Ruzyňskej väznici bol kapor so šalátom - ako sa pamätám. Pamätám sa, Ivan, že som tam práve na Vianoce dostal nového, celkom mladého spoluväzňa. Celý Štedrý večer mi vykladal o tom, ako ohrozoval nožom batola, čím chcel prinútiť jeho otca - svojho komplica - ku vyplateniu lupičského podielu. Keď však zo susednej cely - využijúc bacharovu nepozornosť - vybehol na chodbu istý väzeň s výkrikom, že chce ísť domov, môj vianočný spoluhývajúci sa bez ohľadov na následky postavil na jeho obranu.

V ten Štedrý večer som si uterák na oči nedával. Myslel som na Ježiša, ktorý mal iba plienku a slamu a hneď pri narodení mu hrozila ru-

ka krvavého Herodesa. Cítil som vtedy Ježiša veľmi blízko, v tej potuchlej cele, v hnedých teplákoch vyšetrovanca. Cez úzke, zamrežované, dvojité a každý deň kontrolované okno mlčala Svätá noc, taká ako táto, a hviezde - ktorú sme zbadali na oblohe - sme sa tešili ako malí chlapci.

Teraz si tam Ty, Ivan. Ležíš ako obvinený na kavalci, po namáhavej práci pre Toho, ktorý sa dnes narodil, ktorý je v tejto krajine oficiálne nežiadúci, a ktorému si venoval všetky svoje sily a svoj čas. Možno si už zjedol svoju polovičku jablka, Marina-keks i napolitánku, alebo si sa podelil so svojim spoluväzňom, aby si oslávil Vianoce - Vianoce 1987. Ako asi znela Tvoja modlitba v tento večer? To asi nevie nikto - iba Ježiš, ktorý v tej chvíli, určite celkom blízko pri Tebe, prinášajúc so sebou nepochopiteľnú voľnosť, vypočul Tvoje prosby.

A ja - ja si sedím v pohodlnom kresle ďalej. Sedím pri rozžatej sviečke. Pri plnom vianočnom stole. Sedím a premýšľam, do čoho ešte zahryznúť, čo si ešte vypiť. Sedím v neviditeľných putách desiatok problémov a starostí, chýb, hriechov a omylov, v strehu nepriateľov a nedôvere priateľov, sedím tu v zajatí prijatých kompromisov, svojho hnevu, svojej zarputilosti, svojej únavy a svojej bezmocnosti. A po hanbe, Ivan, po hanbe - keď si v túto chvíľu pripomínam Tvoje Vianoce - sa ku tejto hanbe pridáva i závišť. Závidím Ti, Ivan Polanský z Novej Dubnice, zatknutý 5. novembra 1987, nekresťanský Ti závidím Tvoju celu, Tvoj primitívny kavalec, Tvoj sviatočný Marina-keks, i buchot obuška na Tvoje železné dvere bez kľučky - za ktorými tráviš tento Štedrý večer. Závidím Ti, Ivan - závidím Ti Tvoju priamosť a vytrvalosť, závidím Ti - Tvoju slobodu.

V Ý B O R   S O L I D A R I T Y
S   I V A N E M   P O L A N S K Ý M

Ivan Polanský, 52-letý katolický aktivista z Dubnice nad Váhom, byl nedávno odsouzen ke čtyřem rokům vězení za rozmnožování a rozšiřování publikací a písemností s převážně náboženskou a historickou tematikou. Považujeme nezávislou publicistiku a vydávání a rozšiřování literatury všeho druhu za právo každého. Toto právo je zaručeno i článkem 19 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech, platného pro ČSSR od 23.3.1976. Odsouzení Ivana Polanského je protiprávní mj. proto, že omezení, jimž podléhá užívání práva na svobodu projevu podle článku 19 zmíněného paktu, nebyla činností Ivana Polanského nijak dotčena: jako autor i vydavatel respektoval práva a pověst jiných a nijak neohrozil ochranu národní bezpečnosti, veřejného pořádku, veřejného zdraví a morálky. Uvězněním a odsouzením Ivana Polanského orgány státní moci opět jednou prokázaly, že pakty o lidských právech dodržovat nemíní a že přijaté mezinárodní úmluvy jsou pro ně bezcenným cárem papíru.

Nesvoboda slova se dotýká všech. Státní a straničtí činitelé si uzurpují právo omezovat, oklešťovat a potlačovat jakýkoliv projev, který považují za škodlivý pro svou moc, přičemž jejich nárok na mocenský monopol zahrnuje všechny oblasti společenského života. Nezávislá vydavatelská činnost je za těchto okolností přímo sebezáchovně nutným jevem. Počínaje beletrií, přes literaturu odbornou a náboženskou, texty politické a dokumenty o porušování lidských práv, až po nezávislé noviny a svobodné zprostředkování informací pomáhá nezávislá publicistika udržovat historickou kontinuitu kultury a pravdivého poznání. Je legitimní občanskou obranou proti totální manipulaci společností i příslibem svobodnějších poměrů. I Ivan Polanský uplatňoval právo na svobodu projevu především u vědomí této společenské nezbytnosti a vycházeje ze své víry pokládal svobodnou vydavatelskou činnost za mravní imperativ, za své osobní poslání.

Svoboda je nedělitelná, spravedlnost, která připouští účelové výjimky, se stává pohou zvůli. Represe orgánů státní moci proti Ivanu Polanskému je útokem proti nám všem, kdo působíme v nezávislé publicistice se stejnými či podobnými motivy jako on. Neboť my, nezávislí vydavatelé a publicisté různých kulturních a politických zaměření, různých věr i bez vyznání, činíme totéž co Ivan Polanský. Mnozí z nás takto působí veřejně dlouhá léta. K faktu, že Ivan Polanský je ve vězení vlastně za nás za všechny, nemůžeme a nehodláme mlčet. Sdružení ve Výboru solidarity s Ivanem Polanským, obracíme se se vší rozhodností a naléhavostí na státní a politické vedení naší země: Skončujte se stavem justiční zvůle a pošlapání práva a skončujte zvláště se selektivními postihy, jejichž jediným cílem je udržovat celou společnost ve strachu. Vyzýváme vás, abyste buď Ivana Polanského propustili na svobodu nebo osvědčili důslednost své zvrácené spravedlnosti tím, že uvězníte nás všechny.

Naše solidarita s Ivanem Polanským může být účinná jen tehdy, podpoří-li požadavek jeho osvobození československá a mezinárodní veřejnost. Obracíme se na všechny lidi dobré vůle, aby pomohli.

V rámci Výboru solidarity s Ivanem Polanským působí informační služba. Soustřeďuje informace o podmínkách vězení Ivana Polanského a o situaci jeho rodiny i informace o akcích na jeho podporu. Kontaktní adresy této informační služby jsou:

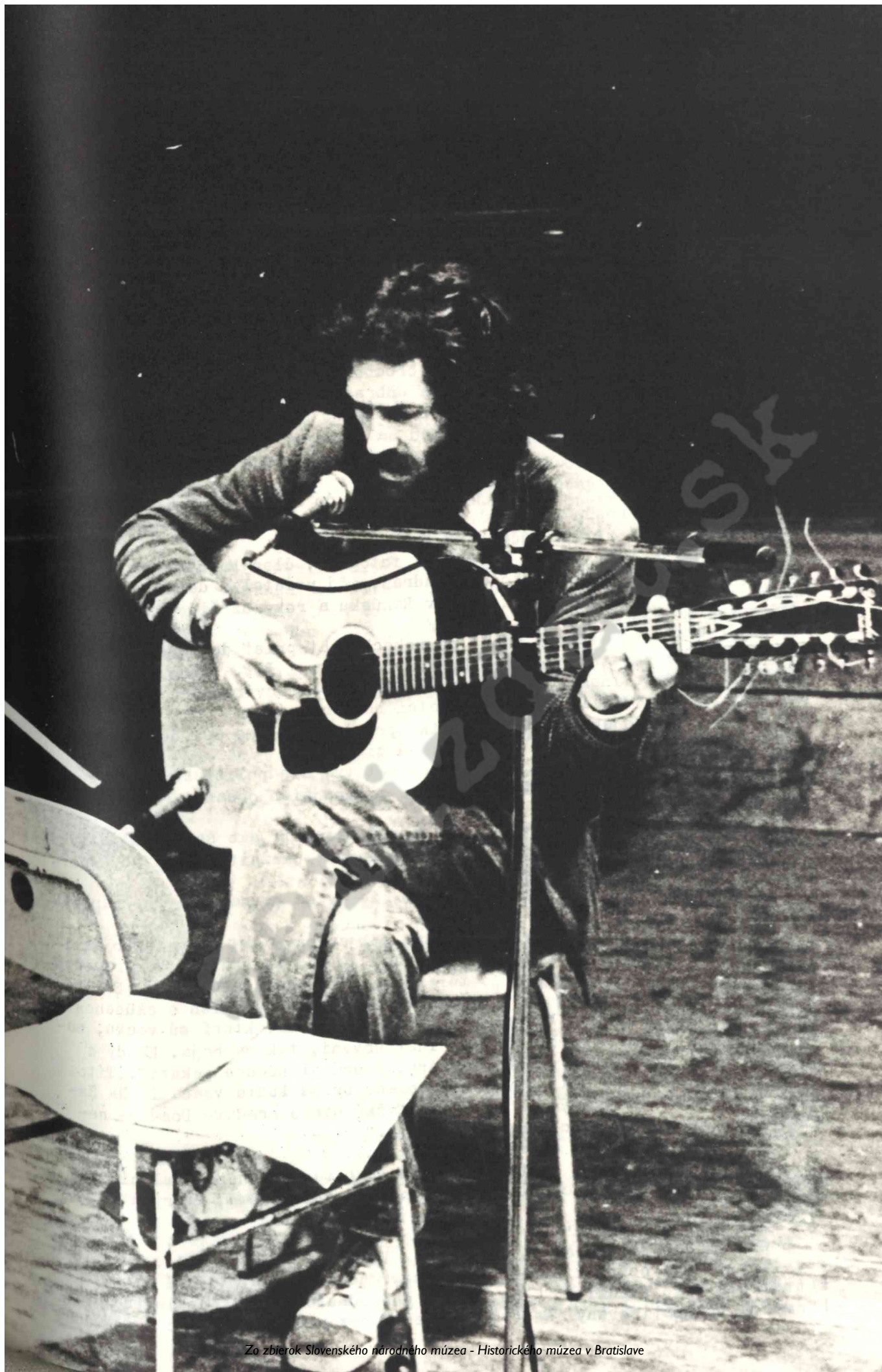
RNDr. Václav Benda, Karlovo nám. 18, 120 00 Praha 2
Jiří Gruntorád, Oldřichova 23, 120 00 Praha 2
Heřman Chromý, sídlisté Podolí č. 2762, 276 01 Mělník
JUDr. Ján Čarnogurský, Karola Adlera 10, 841 02 Bratislava

Výbor solidarity s Ivanem Polanským je otevřen všem čs. nezávislým vydavatelům a publicistům. Členství je individuální. Označení periodika nebo publicistické iniciativy, v níž člen výboru působí, je vítáno; není však podmínkou. Případné označení umístěné v závorce za jménem člena neznamena, že členství ve výboru se vztahuje na celou redakci či další spolupracovníky uvedené iniciativy.

Výbor solidarity s Ivanem Polanským:

Josef Adánek /Logos/, František Adamík /katolický samizdat/, Zdeněk Bálek /Pikole/, Petr Bartoš /Magazin SPUSA/, Václav Benda /Paraf/, Petr Cibulka /Samizdat Tapes and Cassettes and Videos; Půjčuj! Rozmnožuj!! Rozšiřuj!!!/, Ján Čarnogurský /Bratislavské listy/, Jiří Daniček, Josef Danisz /Ekologický bulletin/, Ivan Pejmal /Ekologický bulletin/, Jiří Dienstbier /Lidové noviny/, Zuzana Dienstbierová, Jan Dobrovský /LN/, Luboš Dobrovský /Kritický sborník/, Jan Dus, Tomáš Dvořák /Bulletin NMS/, Jaromír Erben /Náboženský samizdat/, Přemysl Fialka, Jiří Gruntorád, Ivan M. Havel /Edice Expedice/, Václav Havel /Edice Expedice; O divadle/, Olga Havlová /Nový Brak/, Zbyněk Hejda, Ladislav Hejdánek /LN; Reflexe/, Ivan Hoffman /Fragment-K/, Michal Holeček, Lukáš Hraběta /Tutáč record/, Jiřina Hrábková /LN/, Heřman Chromý /Informace o Chartě 77/, Ivan M. Jirous /Vokno/, Jaroslav Jirů /LN/, Pavel Jungmann /Magazin SPUSA/, Petr Kabeš, Pavel Kačírek, Jiří Kantůrek /Originální videojournal/, Jan Kaplan, Luboš Kohout, Bedřich Koutný /Magazin SPUSA/, Petr Krejčí, Andrej Krob /Originální videojournal/, Miroslav Kusý /LN/, Ivan Lamper /Revolver Revue/, Aleš Lederer /Prostor/, Jan Lopatka, Radomír Malý /Spočtenství/, Václav Malý /náboženský samizdat/, Lenka Marečková-Hrachová /Ekologický bulletin/, Luděk Marks, Hana Marvanová /Bulletin NMS/, Vladimír Mlynář /LN/, Michal Mrtvý /katolický samizdat/, Augustin Navrátil /Křesťanské obzory/, Augustina Navrátilová /Křesťanské obzory/, Radim Palouš /Nové cesty myšlení/, Pavla Paloušová /Informace o Chartě 77/, Petr Placák /Prkna Prahy/, Petr Pospíchal /Polsko-čs. solidarity/, Lenka Procházková, Miloš Rejchrt, Zdeněk Rotrekl, Jan Ruml /Originální videojournal/, Jiří Ruml /LN/, Dušan Skála /Host/, Andrej Stankovič /Originální videojournal/, Olga Stankovičová /Nový Brak/, František Stárek /Vokno/, Jan Šabata /LN/, Martin M. Šimečka /Fragment-K/, Olga Šulcová /Ze zásuvky a z bloku; LN/, Petruška Šustrová, Jáchym Topol /Revolver Revue/, Vladimír Trlida /Magazin SPUSA/, Petr Uhl /Informace o Chartě 77/, Jan Urban /korespondent sovět. nezávislého týdeníku Express Chronika/, Zdeněk Urbánek, Ludvík Vaculík, Ota Veverka /Jazzstop/, Josef Vohryzek, Saša Vondra /Revolver Revue/, Luboš Vydra /Bulletin NMS/, Pavel Záleský /Křesťanské obzory/, Rudolf Zeman /LN/, Václav Žufan /Attack/

LETNÝ ROZHOVOR O POLITIKE

Keď sa končí leto, na ktorom človek nemal účasť, príliš ho to nemrzí. Helena ho prechodila s bruchom, nikam sme necestovali, iba ja každé ráno do práce. Vlastne nám dobre pačlo, že mesto sa vyludnilo, ubudlo návštev a mali sme viac času na seba. Svet sa však nakoniec unúval za mnou do Bratislavy, a tak keď sa ma zima opýta, čo som robil v lete, preukážem sa aspoň týmto augustovým rozhovorom.

"Je zaujímavé, že obidvaja ste odišli do sveta v tom istom roku - 1978 - a tak by rozhovor mohol byť o tom, na čo ste za tých desať rokov prišli a ako vidíte súčasnosť."

/Georg je Rus, žijúci v Paríži, fotograf, člen Magnum. Je päťdesiaty druhý ročník, rovnako ako ja. Ondrej, môj priateľ z detstva, po odchode z Bratislavy pobudol krátko v Rakúsku a roky už žije v USA, kde sa postupne presadzuje ako filmár./

G.: "Keď som nedávno mohol po rokoch opäť prísť do Ruska, bol to pre mňa ťažký zážitok. Nevedel by som tam už asi žiť. Možno najviac ma šokuje tá infantilnosť, s akou sa všetko ľuďom servíruje - v novinách, v rozhlase, televízii. Akoby to všetci boli hlupáci."

O: "Ja mám dojem, že robia všetko pre to, aby sme sem nechodili. Chcú človeka odradiť, hoci z neho majú zisk."

Ja: "K tomu ich nevedú ekonomické motívy, ale politické. Boja sa informácií. Nejde tu o vás, ale o riziko z tunajších občanov, ak začnú porovnávať a rozmýšľať."

G.: "Pritom si myslím, že to je jediná možnosť, ako sa socialistické krajiny môžu dostať z krízy - otvoriť hranice, umožniť ľuďom, aby spoznali čosi iné, aby o tom mohli uvažovať."

Ja: "Nie je tu, podľa teba, riziko, že by sa nevracali? Ako napríklad vy?"

G.: "Myslím, že by sa vracali. Sám som sa prvé dva roky ťažko aklimatizoval - keby som sa mohol vrátiť, asi by som to urobil. Vo Francúzsku a vôbec v západnej Európe je teraz napríklad spústa Číňanov. Pracujú zadarmo v poľnohospodárstve a vo fabrikách. Bohatší len o skúsenosti sa potom vracajú domov. Keď sa ale stretám s Rusmi, ktorí sú vonku, nedá sa s nimi vôbec hovoriť. Sú tak inštruovaní, tak sa boja. Každý z nich má doma pred sebou nejakú kariéru, ktorú si nechce pekaziť. Títo idú von zbytočne. Je ešte iný dôvod, prečo by sa ľudia vracali: Na Západe je trh tak nasýtený, že je veľmi ťažké niečo predať. Doma je nedostatok, ideálna situácia na podnikanie."

Ja: "Čo si myslíš o Gorbačovovi?"

G.: "Povedal by som to takto: Mne osobne ten pán nepovedal nič, čo by som nevedel. Na druhej strane, umožnil hovoriť ľuďom, ktorých si vážim."

Ja: "Teda glasnosť."

G.: "Tá ale prišla až po Černobyle. Vtedy sa čosi zmenilo. Ukázalo sa, že svet bol ochotný pomôcť, ale informácie boli utajované a tým sa katastrofa ešte zväčšila. Glasnosť je dobrodružstvo pre intelektuálov. Národ je traumatizovaný. Nemôže sa zmeniť cez nos. Je to, ako keď Moj-

žiš vyvádzať Židov z Egypta: Štyridsať rokov s nimi putoval po púšti, ktorú mohli prejsť za štyridsaťosem hodín. Až keď vymrela generácia po značení otroctvom, dovedol jej potomkov do zaslúbenej zeme."

O.: "A ty spomínaš biblické podobnenstvo - v Európe možno badať výrazné oživenie záujmu o kresťanstvo, čo vyplýva zo snahy nájsť spoločnú formu, čosi zjednocujúce..."

O.: "To ma prekvapuje. V Amerike je náboženstvo práve naopak zdrojom jednotnosti. Jestvujú stovky cirkví, ktoré sa vzájomne neznášajú. Bežne prichádza k tomu, že v kostole sa veriaci na čomsi nezhodnú a tak sa pohádajú, že časť z nich sa odlúči a postaví si kostol vlastný."

Ja: "Ale to sú možno výstreľky z nadbytku?"

O.: "To je možné."

Ja: "Aký je tvoj názor na Solženicyna? Zdá sa, že v Rusku bude čosoro omilostený a zrejme i publikovaný."

O.: "Jedna vec je to, čo píše. To rád čítam. Druhou vecou sú jeho politické názory. Solženicyn žije na svojom súkromnom pozemku obklopený brezami, nestretá sa s emigrantami a je presvedčený, že jediným východiskom pre Rusko je návrat k ortodoxnej cirkvi. Myslím, že dokonca posledného cára považuje za svätého. Príliš veľa sa toho ale zmenilo a pochybujem, že je taký návrat vôbec možný."

G.: "Nedávno bola v Paríži veľká výstava čínskej fotografie. V galérii, kde ma vystavujú, mi navrhli, aby som urobil podobnú expozíciu fotografie ruskej. Musel som to, žiaľ, odmietnuť. V Rusku niet fotografov. Možno v Moskve jeden - dvaja. Všetci stále tvrdili, že je nesloboda, že sa nemá nič robiť. A dnes sa ukazuje, že nevedia. Čína síce dopĺňa kultúrnu revolúciu, ale tá netrvala tak dlho - ešte žijú ľudia, ktorí vedia, ako sa žilo pred tým. Je na čo nadväzovať. My sme mali kultúrnu revolúciu v roku 1917 a trvala doteraz!"

Ja: "Som k tým návratom skeptický. Nevieť, či predstavujú iba ilúziu, že svet bol kedysi zásadne lepší. Asi bol iba iný. Myslím, že niet návratu, že z toho, čo jestvuje, treba preferovať to lepšie, že nemožno inak, než žiť tú najlepšiu možnú súčasnosť."

O.: "Keď som prišiel do Ameriky, mal som spústu vlastných názorov. Človek, ktorý ma tam uvádzal do pomerov mi povedal: "Počkaj, počkaj, Amerika je jedno slovo: tolerancia..." Amerika je samozrejme krajina veľkých rozdielov, ťažko generalizovať. Kalifornia, kde žijem, je považovaná za najtolerantnejšiu. Myslím, že to je cesta."

Ja: "Pre poriadok - aký je rozdiel medzi toleranciou a kompromisom?"

O.: "To je hádam jasné. Tolerancia človeka oslobodzuje, kompromis obmedzuje. Mal som nedávno ponuku strihať jeden ekologický film pre televíziu. Kobili ho americkí "zelení". Bola tam scéna, kde jeden z ich hlavných predstaviteľov hovorí: "Krv stromov nemá menšiu cenu ako krv ľudí." Povedal som: "To berieme, však?" No oni na moje prekvapenie začali špekulovať: "To radšej ešte nie, nepoužijeme to, na Američanov by to bolo silné..." Keď som zistil, že sa tu manipuluje verejnosť, povedal som im, že si budú musieť nájsť niekoho iného. Pripomínalo mi to niečo, čo som už kedysi kdesi zažil."

Ja: "Istý západonemecký politik raz poznamenal, že i paradajky sú spočiatku zelené, no neskôr sčervenejú."

O.: "Nerád by som tých ekologov ohováral. Máme priateľa zo skupiny, ktorá sa snaží zabrániť rúbaniu vzácnych starých stromov. Keď sa o takom dozvedia, sadnú si jednoducho do jeho koruny. Nesie to v sebe najrozličnejšie problémy. Napríklad technické. Museli vyvinúť pušku, ktorou do vrcholu vystrelia lano, pretože stromy sú príliš hrubé a konáre príliš vysoko, takže normálne sa na ne nedá vyliezť. Ďalšie problémy sú morálne. Na strom sa so zásobou jedla a vody treba dostať tesne pred príchod-

dom robotníkov a vydržať hore čo najdlhšie. Lenže ako riešiť otázku vylučovania? Dole sú ľudia, bolo by arogantné robiť im to na hlavy. Takto si treba vyniesť i igelitové sáčky... Raz musia samozrejme zliezť, ale pretože sú na súkromnom pozemku, vec musí riešiť súd, prípad sa dostane na verejnosť, má širokú publicitu, to všetko bolí."

Ja: "Znie mi to exoticky v porovnaní so situáciou v tejto zemi, kde stromy sa pália na export a všetky duby majú grafionu. Ale vo vašej situácii to chápem - keď zápas o ľudské práva je vybojovaný, prichádzajú na rad práva stromov. Vždy treba o čosi usilovať... Prišli ste do Československa tesne pred výročím udalosti, ktorá sa na našom dnešku výrazne podpísala. Napadá vás niečo v tej súvislosti?"

G.: "Môj prvý dojem po príchode sem bol, že som v Rusku. Je to v atmosfére, ťažko sa mi to vysvetľuje. Ale rozprával som sa tu s mnohými a ujímavými ľuďmi. Vôbec pozorujem taký paradox: Vo Francúzsku je podľa mňa ideálny systém, ale ľudia neuveriteľne dezorientovaní. Ani s osobnosťami v kultúre nenáujem seriózne hovoriť o politike. Tu je systém zlý, ale ľudia všetko presne chápu. Rovnako v Poľsku, Maďarsku či Nemecku... Pred dvadsiatimi rokmi som o Československu nič nevedel. Čítal som Revue fotografie a v šesťdesiatom ôsmom roku mi jedno číslo neprišlo. Nevidel som ho dodnes. Bol to vynikajúci časopis, všetci sme na ňom vyrastali. O tom, čo sa tu skutočne dialo, som sa dozvedel až vo Francúzsku."

Ja: "Iste sa poznáš s Jozefom Koudelkom, vôbec prvým členom Magnum z východného bloku."

G.: "Sme priatelia. Bol som s ním pred pár dňami. Vlastne som tu v Československu namiesto neho, pretože mu vaši nedali vízum. Minulý rok sa stal vo Francúzsku fotografom roka."

Ja: "Koudelka má slávnu fotografiu z augusta 68, na ktorej ruský vojak z tanku mieri samopalom na mladého muža, ktorého vidíme od chrbta, ako drží rozopnuté sako a nastavuje vojakovú hrud'. V tom zábere je symbolizovaný postoj národa tých dní, nenásilný protest proti polmilionovej okupačnej armáde."

G.: "Keď došlo k Afganistanu, myslel som si po svojej skúsenosti z Československa, že Afgánci nemajú žiadnu šancu. Keď som sa neskôr zúčastnil prác na filme o Afganistane a s niekoľkými Afgáncami sa stretol, zmenil som názor. Tých poraziť nemožno. Pre Američanov nebolo jednoduché im pomáhať. Na jednej strane tu bol fakt, že sa bránia agresii, no z nich samých šiel strach. Rozprával som sa v Amerike s jedným, ktorý medzi rečou vytiahol zo skrine samopal aancel mi vysvetľovať, ako skvele funguje. Povedal som mu "sorry" - som pacifista. Pri práci na filme sme mali k dispozícii niekoľko prekladov Koránu, ktoré sa v otázke použitia násillia rozchádzali. V jednom sa dovoľovalo zabiť toho, kto ohrozuje viacerých, v inom sa za zabitie neveriaceho sľubovalo nebo..."

Ja: "Gándhí dokázal, že proti ozbrojenej moci sa možno postaviť nenásilím. Ale toto nenásillie musí mať duchovnú motiváciu. Myslím, že trauma ľudí v Československu spočíva v tom, že nevneme, či sme pasívnou rezistenciou morálne zvíťazili, alebo či sme mali jednoducho strach a boli sme hanobne porazení. Zvykne sa tu konštatovať, že národ, pripravený k sebaobrane, vždy zradila jeho politická reprezentácia. No hovorí sa i to, že každý národ má vládu, akú si zaslúži. Rovnako po Mníchove, ako po februári, či auguste sa našlo dostatočne tých, čo importované koncepcie ochotne zaviedli do praxe. Nehovorím, že je to iba náš prípad - priateľ Francúz sa ubezpečoval, že ich kolaboranti boli horší od SS. Jednako, z toho, ako u nás prebehla normalizácia, mám pocit, že v auguste 68 sme boli porazení so špatnou platnosťou. Tak duchovne sil"

ný národ, aby sme sa mohli agresorovi postaviť bez zbrane, jednoducho nie sme. Jedinou utechou nám môže byť fakt, že práve vtedy bol definitívne porazený komunizmus. Za ten sa tu dobojovalo. Obety väznením, teda obety Charty, VONŠu, Jazzovej sekcie boli obety za národ, motivované podobne ako obety kresťanov túžbou žiť v pravde. Na týchto obetách možno kriesiť duchovnú identitu národa, určite však nie reformne komunistickú obrodu. Z osudu čs. prestavby je to ostatne zrejmé. Zrejme ste si ju nevšimli - alebo áno?"

G.: "Skutočne nie. Môj dojem z ľudí na uliciach, v obchodoch, či autobusoch je depresívny."

O.: "Spôsob, ako sa tu žije, mi pripadá neskutočný. Ale možno i preto, že málo spím, si pripadáam ako vo sne. V Amerike je každodenný život založený na tom, že všetko funguje. V tomto systéme ľudia automaticky rátaajú s tým, že nič nefunguje. Ten rozdiel má zrejmé dôsledky, ale i hlboké príčiny. Nedávno som sedel v kresle u svojho zubára a ten sa nadchýnal perestrojkou - chcel vedieť môj názor. V tom rozpoležení, s otvorenými ústami ma napadol príklad zavšivaveného besného psa: "Ten pes je odvšivený," povedal som tomu dentistovi, "ale zostal besný."

Ja: "Ďakujem vám za rozhovor. Samozrejme by som bol rád, keby ste opäť prišli na kus reči, hoci chápem, že tento štát nemá hosťom príliš čo ponúknuť. Neberte to, prosím, osobne - neponúka toho viac ani vlastným občanom."

Keby ste s tunajším životom nemali dôkladnú vlastnú skúsenosť, pripadlo by vám nepochopiteľné, čo ma napadá záverom: Žijem tu už tak dlho, že skutočne neviem, čo je normálne. Je to dôsledok tak zvanej normalizácie. Som však rád, že s normálnymi ľuďmi sa zhodnem na tom, čo je nenormálne. A to nie je málo."

SVCPODNÉ SLOVO -- 9.září 1988 -- Lipnické bilancování

Hoffmanovo "neviem, či to viem, no určite chcem" vyjadruje základnú písničkárske krédo -- touhu po pravde, po viere v dobro a spravodlivosť spolu s pokorou a vedomím svojho pramálneho vlivu na chod dejín, vlivu, ktorý mohutní s rastoucím počtom prameňov čistej vody, zdrojů myšlenkové a morálnej očisty.

+

ZEMĚDĚLSKÉ NOVINY -- 13.září 1988 -- Dramaturgie na jedničku

...Filozofie Lipnice ovčien pokročila ešte ďalej: prakticky jakákoľvek hudba sa môže odvíjať od nosného názorového jadra. Napríklad hudba, již s nadhľadom a hlbokou znalosťou hladil nezaraďiteľný Jiří Stivín, stejně jako hudba, kterou jičřil nekompromisně upřimý písničkář Ivan Hoffman.

NIEKOĽKO POZNÁMOK NAD
EXKLUZÍVNÝM INTERVIEW
O NAŠEJ LENIVOSTI

"Môžem vám položiť súkromnú otázku?"

"Prosím," povedal vyšetrovateľ ŠTB, ukladajúc do zložiek moju svedeckú výpoveď.

"Čo si o tom myslíte vy?"

"O vašej výpovedi?"

"Nie, c tom manifeste Demokracia pre všetkých."

"Prečo?" otočil sa ku mne hrozivo, no ja som svoju zvedavosť pokojným tónom, v akom prebehla naša predchádzajúca beseda, ľahko doložil.

"Zaujímam ma váš názor, ako človeka, ktorý sa vecou zaoberá. Ale pochopiteľne, nemusíte mi odpovedať."

"No, pozrite, nie je to dobré," podvolil sa neochotne. "Keby tu všetci poriadne pracovali, vozili by sme sa všetci v šesťstotrinástkach. Všetkého by bolo dost, a o to tu ide. Ale keď sa ľudia flákajú a plán sa plní na štyridsať percent? Treba riadnu kontrolu a nie takéto špekulácie."

"Hm."

Dávnejšie sa na pokračovanie snažím pochopiť a pomenovať podstatu nedorozumenia, do ktorého som sa narodil, v ktorom žijem, no v ktorom by som nerád i zomrel. Tým, že som smel nazrieť do kuchyne režimu a mohol aspoň pokukovať, ako sa parí z hrncov, som dnes lepšie v obraze. Vec sa má stručne takto: V tej kuchyni sa nenačáva na staré recepty, vadné suroviny a neschopného šéfa, ale na nás - stravníkov. Nechcú meniť jedálny lístok, a že si z neho nevieme vybrať, to je náš problém. O tom, že by sme si varili sami, každý to, čo mu chutí, nechcú ani počuť.

Myšlienka, že práca je zmyslom života a jeho naplnením, je relatívne nová. Po dve tisícročia naši predkovia za naplnenie života považovali spasenie, záchranu nesmrteľnej duše a dúfali, že ich putovanie časným svetom bude pozitívne zhodnotené pred súdom Božím. Nežili preto, aby pracovali. Pracovali preto, aby prežili. Práca im bola nevyhnutnosťou, pretože však nevyhnutnosťou, konali ju dobre. Filológom a klasickým vzdelancom musela tá neobvyklá oslava práce kedysi znieť obzvlášť podozrivé. Latinské slovo *l a b o r* totiž nie náhodou znamená okrem práce a pracovitosti i *u t r p e n i e*. Benediktovo "Ora et labore" /modli sa a pracuj/ rezervovalo pre prácu-utrpenie i duchovný rozmer obety, nesúcej kresťanove prosby k najvyššiemu. Práca ako utrpenie bola teda jednak pravdivá, jednak vznešená. Ale pracovať kvôli práci? Trpieť kvôli utrpeniu? Podivné, vraveli si asi.

Práca, vyvýšená na štátny ideál, zbavená spirituality i námahy, vykresľovaná ako hobby, no súčasne zaručená až k povinnosti je teda až plodom systému, ktorý má sám seba za najvyspelejší v dejinách. Takým systémom by totiž údajne nutne bol, keby v ňom ľudia - pracovali.

Nepracujú po prvé preto, lebo nesmú. Systémová obava zo sociálnej nerovnosti, z rozdielneho príjmu za rozdielne vynaloženú námahu, podnecujúca a intelekt, vedie v praxi k prenasledovaniu silnejších, podnikateľov.

vejších a inteligentnejších, než je žalostný priemer. Globálnym dôsledkom je skracovanie priemerného životného veku mužov v zemi, kde sa to s kolektivizáciou a znárodnením dotiahlo až k ideálu - v Československu.

Po druhé ľudia nepracujú preto, lebo nemusia. Minimálna zainteresovanosť na zisku spolu s centrálnym riadením hospodárstva a všetkého života, vytvára toľko nepracovných príležitostí, že k práci chýba motív. Dobré je povedané, že tento typ socializmu je reálny. Nereálnemu sa tu skutočne nedarí. A nereálne je robiť, keď netreba.

Tretia príčina sa mi vidí hlavná. Ľudia nepracujú pre štát, ktorý ako ideál vnucuje prácu. Práca, ako ideál, jednoducho nefunguje. Iba v štátoch, ktorých ideálom je sloboda, či demokracia, sa pracovať oplatí.

Dnes už i lektori VUML prezrádzajú mimo katedru vyvoleným, čo ostatní vedia od začiatku, že totiž náš model hospodárenia k všeobecnej pracovnosti nevedie, že nie v ľuďoch, ale v systéme je chyba. A medzi sebou si už možno prorocky šepkajú /možno ich preceňujem/, že všeobecná pracovnosť nevedie ešte sama o sebe k šťastiu. Tak ako ideálom motoristov nie je tá šesťstotrinásťka /veľa žerie, zle sa v meste parkuje a je škaredá/, tak ani analýza a kritika žalostného stavu spoločnosti nie je v očiach znehutených občanov zbytočnou špekuláciou. Nie je ťažké sa domyslieť, čoho symbolom je tu šesťstotrinásťka. Určite nie hmotnej prosperity. Takým symbolom je Mercedes, alebo aspoň UNO. Šesťstotrinásťka je symbolom panstva. Nie je snom toho, kto ju šoféruje, ale toho, kto sa v nej vezie. A v tomto bode prežitý rovnostársky folklór sľubuje čosi, čoho sa ani proletár nebojí. Všetci sa sotva kedy povezieme. Niektorí vždy budú musieť držať volant a umyvať okná. Všetci sa ani voziť nechcú.

Nad lenivosťou národa sa zamýšľam podľa toho, kto mi o nej hovorí. Keď je to poctivý doktor, alebo pracovitý sochár, vtedy zahanbene uvažujem, ako lepšie vo svojej práci využiť čas. V súvislosti s tými, čo mi nedávno naznačovali, že by som mohol prísť o svoje zamestnanie, ma naopak napadá, že práve ten ich čas treba využiť lepšie: ponúknuť im nejakú slušnú a užitočnú prácu.

Ako pribúda mojej polemiky, bojím sa, že márnim čas. Veď všetko dávno vieme. Počul som, že dokonca i bývalý predseda vlády vraj demisiu podal listom zo Švajčiarska, kde čaká na azyl. Dôchodcom sa tu skutočne žije najťažšie, a tak tej zvesti verím. Moc, neschopná vzdať sa svojej moci, tu komicky naznačila, že ju ani nedokáže udržať. Uzatvoril sa bludný kruh, v ktorom sa režim stratil sám sebe túžiac po niečom, čo nechce - po práci.

Iné chcem od začiatku povedať, čo nemám za zbytočné: Práve tá nechuť k práci nie je, napodiv, všeobecná. Jestvujú tu ľudia, ktorí poctivo a ochotne pracujú. Niektorí dokonca s nadšením, alebo s láskou. Je to ne-logické? Inventúra ich motívov ukazuje, že nie. Práve v spoločnosti, ktorá oslavuje prácu v pokrokových víziách a panských snoch si ju v skutočnosti neváži, sa nutne vynímajú individualisti i spoločenstvá ľudí, ktorí v práci, ako konkrétnej službe konkrétnemu blížnemu, či v práci na záchrane toho, čo spoločnosť ničí, nachádzajú svoje poslanie. Práca v tomto zmysle má opäť očistnú, sebazáchovnú funkciu. Jej nutnosť nie je definovaná stimulmi prospechu, či zisku, no ani z druhej strany ako rozmar alebo zábava. Vyplýva z vedomia /či podvedomia/ mravnej zodpovednosti za stav sveta a spoločnosti, v ktorej žijeme. Opatrovanie bezvládných, alebo záchrana lužného lesa nie sú plodom nejakej ideologickej konštrukcie /a najmenej tej, čo nás otravuje/, sú tu posledným

prejavom slušného života. Takto teda uvažujem o lenivosti: Iba v spoločnosti, kde sa najprv presadí život, má práca zmysel.

Pracujme predovšetkým na tom, aby nenormálnou glorifikáciou prostriedku sa tu večne nezakrývala absencia cieľa. Skúsme sa dopracovať k vážnejšiemu ideálu, než aký sa tu zbabelo trpí. Osobne som, ako kresťan, za lásku k Bohu a bližnému a ako občan za pluralitnú demokraciu. Myslím, že sa to spolu znesie. A poponáhľajme sa, lebo sa i nám vysmejú vlastné /lenivé/ deti, alebo a to sa naozaj bojím domyslieť, sa budeme musieť za trest všetci voziť v šesťstotrinástkach.

SVOBODNÉ SLOVO - 16.září 1987 - Verím, že se todé ...

"...verím, že sa to dá", zpíval na 4. folkovém festivalu Písni zammír /Lipnice nad Sázavou, 12 září/ slovenský písničkář Ivan Hoffman, a jeho tvrzení na téma osobní statečnosti a dobré lidské vůle by mohlo docela dobře platit i o celém lipnickém koncertním maratónu.

+

MELODIE - červen 1988 - Rockfest 1988

Ivan Hoffman přivezl z Bratislavy slovensky zpívané poselství lásky a morálního apelu; žár jeho písni na okamžik ztělesnoval plamen hořící svíčky.

+

RUDE PRAVO - 5.září 1988 - Z folkové Lipnice

...Podobně proklamativně pojatá všeobjímající křesťanské láska měla v podání Ivana Hoffmana podivnou pachut' licoměrně paušalizující kritiky a zapškle bigotního gesta.

+

RUDE PRAVO - 21.září 1987 - Světem kultury

FESTIVAL SLOVENSKÉ FOLKOVÉ HUDBY - Martinské folk-fórum - skončil v neděli v Martině. Cenu diváka si odnesli Zavaha band ze Žiliny a Ivan Hoffman z Bratislavy.

VERÍM, ŽE SA TO DÁ

Aké je to vlastne
byť na všetko sám
nerozoznať pravdu ani olož
vo všetkom vidieť klam

a aké je to vlastne
sa z pravdy znovu narodiť
nadýchnuť sa a uvidieť svet
akým môže byť

Verím, že sa to dá...

Aké je to vlastne
v kráme život presedieť
lutovať sa načúvať a piť
a stále hladieť späť

a aké je to vlastne
mať svoj život rád
byť slovom vednej básne
a so všetkým sa rýmovať

Verím, že sa to dá...

Aké je to vlastne
mať srdce plné závidia
mať pre druhých iba pohľad krivý
a nečistý

a aké je to vlastne
spravodlivo žiť
druhého mať rád ako seba
a zlé vedieť odpustiť

Verím, že sa to dá...

Aké je to vlastne
druhých udávať
aké je to za špinavý peniaz
dušu zapredať

a aké je to vlastne
z dôvery k druhým rásť
v každom niečo krásne
niečo dobré vedieť nájsť

Verím, že sa to dá...

Človeče, aké je to vlastne
žiť a zabíjať

.....
.....

a aké je to vlastne
keď život dať smieme
keď v ženách bijú srdcia
detí
keď sme detmi tejto zeme

Verím, že sa to dá...

Aké je to vlastne
držať hubu a krck
tvrdiť, že nič sa nedá
robiť
cítiť sa ako covok

a aké je to vlastne
vedieť že je nás moc
ktorí prekonávame láskou
všetku ľudskú bezmocnosť

Verím, že sa to dá...

NEVIEM, ČI TO VIEM

Neviem, či to viem
 a neviem, či to chcem
 spraviť pieseň, ktorú
 so mnou spievali by všetci
 aby sme sa pri nej smiali
 aby sme sa trochu báli
 aby sme s ňou kludne zaspávali
 neviem, či to viem
 a neviem, či to chcem

Či zajedno byť
 či osve nezraďiť
 ozaj neviem, či ísť spolu
 alebo sa rozdeliť
 aby sme sa radi mali
 o seba vzájomne sa báli
 aby sme v pravde zaspávali
 či zajedno byť, či každý
 osve nezraďiť

Či plné pľúca dychu
 a či sa učiť tichu
 či všetko vydržať
 či všetko vysloviť
 aby sme sa radovali
 aby sme sa trochu báli
 aby sme v láske zaspávali
 či mať plné pľúca dychu
 a či sa učiť tichu

Či po ceste sa trápiť
 a či si cestu skrátiť
 či raz sa sebou stať
 či stále sebou byť
 aby sme sa pri tom smiali
 aby sme sa trochu báli
 aby sme si verní zaspávali
 či si cestu skrátiť
 a či sa na nej trápiť

Či za svojim si stáť
 či seba nerátať
 komu ato, kedy, kam,
 pre koho, s čím a prečo
 aby sme sa pri tom smiali
 aby sme sa trochu báli, aby
 s nádejou sme kludne zaspávali
 či za svojim si stáť
 či seba nerátať

Či s presilou sa biť
 či radšej stavať kryt
 či prvý padnúť
 či posledný zvíťaziť
 aby sme sa tomu smiali
 aby sme sa trochu báli
 aby sme lepší zaspávali
 či s presilou sa biť
 či radšej stavať kryt

Či domáhať sa práva
 či brať život, jak sa dáva
 či s presilou sa biť
 či radšej stavať kryt
 či plné pľúca dychu
 a či sa učiť tichu
 či zajedno byť
 či každý osve nezraďiť

Neviem, či to viem
 no určite to chcem
 spraviť pieseň, ktorú
 so mnou by spieval každý
 sám

i tí, čo sa mi smiali
 i tí, čo sa o mňa báli
 i tí, čo vyčernaní cestou
 zaspávali

neviem, či to viem
 no určite to chcem

MLADÁ FRONTA - 18.10.1988 - Ještě se neumřelo
 Obrovské jeviště a obrovské hlediště Sjezdového sálu.
 Uprostřed jeviště dva mikrofony /jeden pro hlas druhý
 pro kytaru/; dvě židle /jedna jako stojánek na texty/
 a jeden písničkář. V hledišti téměř tři tisíce lidí /plno/.
 Tak vypadal nedělní večer v pražském Paláci kultury, kde
 se konal po čtvrté koncert Osobnosti folku... Druhý na
 řadě - Ivan Hoffman z Bratislavy /na snímku/ - se před-
 stavil jako přemýšlivý písničkář, který hraje na

jedné - vážné - stručne a snaží se presvědčit hlavně vahou myšlenek... Není snadné vytvořit v takovém prostředí domácí, folkové ovzduší, ale těm třem osobnostem se to povedlo. Jejich umění, jejich kredit u publika a to, že mají co říci, v tom hrály hlavní role... Opakovat!

NECH MI NEHOVORIA

Nech mi nehovoria, že mým vravieť hlasno
 tí čo tichým včera rozbíjali ústa
 nech sa netvária, že už v tom majú jasno
 tí čo s veľkou slávou a za moje dane
 objavili chrústa

Nech ma neblbnú že dnes sa pravda zjaví
 tá tu žije s nami od stvorenia sveta
 nech mi neradia čo viem i z vlastnej hlavy
 tí čo ešte včera nevraživo pravde
 zakladali putá

Nech si nemyslia, že dovolia mi srdce
 tí čo lásku kruto pribíjali k drevu
 nech odvíhajú drzo k nebu palce
 ešte ich vidím ako svoje tupé heslá
 ulicami revú

Len zbalte svoje strategické mapy
 škoda poldaravdy vracat do šítanky
 je smiešne dúfať že sme všetci slepi
 a že nevieme že stoja za tým všetkým
 vaše rakety a tanky

Mňa si nekúpite za prémie k platu
 a tí čo kradli kradnúť budú akop prv
 sotva zabudnem jak do susedneho štátu
 v konzervách od pretlaku pašovali krv
 našu čarovnú krv

Nech mi netvrdia že prebudujú svet
 tí čo rozvrátili všetko čo sa dalo
 takého prestrojenia v tejtoz zemi niet
 ktoré zakrylo by zlo čo sa tu celé roky
 z vašej moči dialo

Nech mi nehovoria že mým vravieť hlasno
 tí čo tichým včera rozbíjali ústa
 rozbíjali ústa

KEĎ IDE O ŽIVOT

Člen popravej čaty
bránil sa argumentom
že slušní ľudia
nemôžu zostať bokom
keď ide o život

Radšej držia posty
než by ich horší vzali
tak slušní ľudia
vždy sa obetovali
keď išlo o život

Tak sa brali polia
a šrotovali knihy
a slušní ľudia
radšej posielali druhých
keď išlo o život

Ak vládzeš zmíkni.
lebo sa doba mení
a slušným ľuďom
v najnovšom prestrojení
zas ide o život

Padali hlavy
za prázdne ideály
a slušní ľudia
vždy nám znovu prisahali
že ide o život

Zabudni rýchlo mená
a čísla telefónu
keď slušní ľudia
od domu idú k domu
ide tu o život

Na oslavu práce
tábory smrti
a slušní ľudia
mlčky boli proti
veď išlo o život

Až sa toskončí
tak na dotazy mladých
tí slušní ľudia
pomlčia taktne o tých
čo prišli o život

BULLETIN 7. FOLKFORUM 16.máj1987 - esterádna hala PKO
Bratislava

Ivan Hoffman

Narodil sa v roku 1952. Absolvoval LŠU, hru na husle. Ako pesničkár začal vystupovať v r.1977. Patrí k zakladajúcim členom Slnovratu. Účinkoval na všetkých významných folkových podujatiach u nás vrátane Folkového kolotoča a najväčšej súčasnej prehliadky - Lipnického festivalu. V posledných rokoch sa zaradil medzi najvýznamnejších československých pesničkárov s vyhraneným okruhom poslucháčov. Okrem folku sa venuje fotografovaniu /je to zároveň jeho zamestnanie/ a patrí k protagonistom našej súčasnej fotografickej scény. Napísal zatiaľ okolo 100 pesničiek, z ktorých väčšinu hrá.

MARTINIM. ŠIMEČKA

REKONŠTRUKCIA

Chvilu som váhal, či podpíšem a vezmem do rúk úradnú obálku, ktorú mi strkala okienkom dievčina na pošte, ale ako by som jej vysvetlil svoju neslušnú zaťatosť? Pozvali ma teda na vojenské cvičenie a bude dúfam kratšie ako trest, ktorý by ma stihol za jeho odmietnutie.

Kasárne vyzerali trochu ako osada amerických pionierov, prízemné, drevené budy medzi borovicami, až kým mi do dávno necvičeného oka neudrel nápis zaliaty v betónovej kocke: "...a nasadím aj svoj život za dosiahnutie víťazstva..." Uf, túto prísahu som pred desiatimi rokmi stvrdil svojim podpisom. Dokedy ma bude osud zaň trestať? Postupoval som podľa šípiek a cestou som prichádzal o vlasy, bradu, odev a keďže som sa kedysi na vojne krmil Markom Auréliom, ze zvyku som si naď svojimi stratami stoicky povzdychol.

To, že sa s ťažkým srdcom lúčim so strateným časom, je však moja chyba a zbytočne by som vinil štát. Ten robí len to, čo je mu dané. Mal som s tým rátať, že si ma sem na dvadsiate výročie augusta odloží. Neteším sa predsa jeho zachmúrenej pozornosti už dosť rokov? Stále zabúdam, aký je nesmierne opatrný voči ľuďom takej kategórie, do ktorej ma šuchla bratislavská Pravda. Podľa nej som "syn známeho disidenta". Tento pojem je len zdanlivo nekonkrétny. Na Slovensku spočítate disidentov na prstoch jednej ruky a majú buď dcéry alebo maloleté deti. Som tu naozaj jediný, kto môže túto kategóriu "syna" vzťahovať na seba. Ale tak mi to nesedí: je vôbec prípustné a možné, aby v socialistickej spoločnosti bol nejaký disident známy?

Takýmito nezmyslami a protikladmi je náš svet prehustený a je asi lepšie nasledovať ich smutné významy. Tak napríklad prečo mi dali do rúk samopal a dva zásobníky ostrých, aby som strážil ich autopark? Aby som videl tie mohutné zástupy zelených nákladiakov? Mal som strážiť pred sebou samým cisterny s vodnými delami, ktorých nehrejivú pozornosť som už v marci tohto roku proti sebe obrátil? Nepodozrievam však štát, tým menej armádu z toho, že by ma takto symbolicky vystríhali premyslene. To je iba dôsledok obecného chaosu, ktorý potom kopí surrealistické náhody s ich metaforickým významom. Na vojne tomu hovoria bordel.

Bývalo nás osemdesiat v dlhej drevenej búde rozdelenej preglejkavými priečkami. Večer som ležal na svojej posteli a do zotmenia si písal poznámky. Svetlá sa nikdy nezažínali, lebo niektorí bez prestania spali, zabalení do spacákov. Pripomínali mi biele larvy, snívali o tom, že možno už na druhý deň sa prebudia veľní ako motýle. Ostatní prečkávali v spoločenskej miestnosti a dafarbovali televízne šerodymom z cigariet. Cítil som sa medzi nimi dobre. Spájal nás rovnaký vek a pocit strateného času, doma ich čakala nepozbieraná úroda papriek, rozrobené fušky, hrubé stavby rodinných domov a tých z Bratislavy prázdna stolička u Manuta. Písal som do pokrúteného zošita zo vzdoru: naproti veň stratenému času.

 "Tridsiatnici už vyzerajú inak, ako tí mladí vojaci, ktorých vídam pri obede. Črty sa vyostřili prvými vráskami, niektorí už plešivejú, plecía im o čosi poklesli a pohyby sa spomalili. Nikto si nezabudol so sebou lyžicu a papuče, varia si kávu a nosia obrúčky. Práve sa svorne pozeráme na viedenskú hlásateľku. Milo sa usmieva a ke vysloví meno inšpektora Schimanského, stoličky vzrušene zavržgajú. Nemecký detektív je naším rovesníkom, mužný krásavec, ktorý sa uvedomelo podobá o dvadsať rokov staršiemu Charlesovi Bronsonovi.

Nikto nechápe, o čo vlastne ide, ale komu dá Schimanski po papuli, ten patří k zlým a to vlastne stačí. Bez príbehu sa už zaobídeme, aj tak by len rušil polohlasné komentáre k interiérom, luxusným autám, ženám a radostné "ohó" nad Schimanského pášťami.

Neisto som sa zahniezdil, keď som si uvedomil, ako hladko vniklo ORF do vojenského objektu. Ešte predpoludním chodil major a pečatil ladenie televízorov. Večer už naďaní elektronikí poznali niekoľko figlov, ako vybehnúť so zapečatenou skrinkou. Udivuje ma cieľavedomosť, s akou pracovali na vypnutí štátnej slovenčiny a so súcitom som musel myslieť na režisérov slovenského vysielania. Ale oni to nemyslia tak zle, ako to možno myslím ja. Viedenskú televíziu pozerajú nie preto, lebo je pravdivejšia. Je pre nich prsto iba zábavnejšia, dokonca aj s handicapom nemčiny. Keď je Zeit im Bild, hrajú karty a čakajú na program. Major, ktorý uštvane behal po kasárnach s plastelínou a pečatidlom, by si 21. augusta napriek zúfalstvu vlastne vydýchol. Sovietske tanky vo viedenskej televízii demolovali pražské ulice a slovenskí záložáci hŕfne licitovali marš.

Naladil ma tento výjav tak poeticky, že som napriek predsa vzatiu popustil uzdu myšlienkam na to, čomu sa hovori generácia. Časté používanie ošúchalo z toho pojmu všetok tvar a včnu a bol osťatne pochybný vždy. Ale keď som videl, ako sa moji rovesníci obrátili chrbtom k obranovke, ktorá práve premietala onen okamih, dal som sa zlákať k úvahám. Sovietske tanky pred dvadsiatimi rokmi predsa výrazne zmenili smer našich dejín a zásadne ovplyvnili budúcnosť moju a mojich vrstovníkov. Je to v podstate jediný hmatateľný historický okamih za posledných tridsať rokov, o ktorom sa dá s istotou tvrdiť, že je historickým okamihom. A napriek tomu mám pocit, že by žiadny kanál sveta neprinútil mojich kolegov sa ním zaoberať. Smrdí totiž dejinami. A dejiny smrdia neznámym nebezpečenstvom, dianím, zmenou. To je nechutná predstava akýchsi hmľistých obrysov akéhosi nepoznaného útvaru. Základným stavebným kameňom nášho /teda aj môjho/ vedenia o svete nie je pocit zmeny, ale pocit trvania. Svet trvá. Nehybný, večný, neosobný, má nemenné zákony a jeho trvanie nám dáva pocit istoty a bezpečia.

Ale aby som bol presný, nemám na mysli svet ako vesmír či prírodu. Lesy, rieky a trblietavé hviezdy nad hlavou, kedysi pre človeka také samozrejme, tak povýšené nad neho svojím trvaním, že k nim bolo možné chovať len bázeň, úctu alebo obdiv, sa nám dnes strácajú pred očami. Príroda sa nám stala partnerom, dokonca slabším, takmer bezbranným partnerom a my sme sa mohli do nej konečne ľudsky zamilovať. Naša generácia je, obávam sa, prvou, ktorá prepadla zúfalej láske k prírode, pretože o ňu pomaly prichádza a uvedomuje si jej konečnosť, hranice, "ľudský" rozmer. A tak sa dnes z radov mojich vrstovníkov tvoria zástupy ochrancov a milovníkov prírody, ktorí pre ňu obetujú svoj čas a energiu, ktorým nad ňou krváca srdce, pretože vidia uschýnajúce vrcholce stromov, vidia ju umierať a s ňou umiera aj istota o jej večnosti, ktorá ľudstvo sprevádzala od kolísky. A je to len náhoda, že vo chvíli, kedy sme stratili jednu istotu, akoby náhradou sme vzápätí dostali inú? Stal sa ňou štát!

Možno je to príliš trúfalé tvrdenie, ale ja si naozaj myslím, ba cítim, že vo vedomí mojej generácie je štát svojbytnou, nehynúcou štruktúrou podobnej kategórie, akú kedysi predstavovala príroda. Sme k nemu aj v obdobnom pomere a vzťahu. Je na nás rovnako nezávislý a vystačí si bez nás ako Amazonský prales. Naopak, my ho potrebujeme k životu, bez neho by sa neuročil chlieb, to on nám dáva jeseň, oblieka nás, stará sa o naše bývanie a vyrobil pre nás autá a vlaky, len tak mimochodom, z čirej láskavosti nám poskytol ochranu a opateru, hoci v skutočnosti nás trpí len vďaka svojmu bytostnému milosrdenstvu. Pretože nie sme pre neho ničím, nie sme spolutvorcovia, ba ani účastníci, sme len trpení paraziti. Ostatne, má to svoje výhody. Nie sme mu zaviazaní láskou /ako milovať nadčasovú štruktúru?/ ani vernosťou a z tohto pohľadu je prepnutie kanálu na Viedeň nevinným gestom a nevyjadruje protest, iba túžbu vidieť na chvíľu "iné hviezdy".

Pre parazita je totiž protest nepochopiteľnou zbytočnosťou, keďže jeho základnou vlastnosťou a zároveň pocitom je neschopnosť samostatne existovať. Na tomto pocite, obávam sa, nezmení nič akékoľvek uvedomenie. Ani marxistická, ani freudovská zmena vedomia neurobí z pásomnice motýľa. Pritom nejde len o žalúdok. Závislosť je existenciálna a s použitím cudzích myšlienok, pojmov a malej nadsádzky by sa dalo povedať, že štát je do nášho myslenia, teda bytia /Descartes/, vkomponovaný ako absolútny horizont /Havel/. Cítim sa byť takýmto postihnutým parazitom a čosi také zvrhlé by malo vo mne možno plodiť odpor. Lenže k plodeniu mi chýba impulz a kde ho vziať, keď mojou podstatou je práve závislosť? Iba ak od štátu, ale ten mi taký impulz zo svojej vôle nikdy neposkytne, pretože čo potom s nezávislým parazitom? Je to komické, ale dokonca ani ja, "syn známeho disidenta", si pri najlepšej vôli neviem predstaviť svoju existenciu a budúcnosť bez tohto štátu.

Ako sa len mohlo stať, že sme takto dopadli? Mám dojem, že sme sa nešťastnou zhodou okolností dostali do nemilosrdného ťahu vysávača dejín, prišli sme k tomu ako tie pavúky, ktoré z času na čas vysávajú doma aj s pavučinami z rohov miestností. Tie nešťastné okolnosti sú asi dve: 21. august a náš dátum narodenia.

Ten istý štát, ktorý je dnes pre mňa oným absolútnym horizontom, sa v šesťdesiatom ôsmom vydesil k smrti, vydesila ho jeho "ľudská tvár". Ztuhol v kŕči, v polohe katatonika, nasadil si grimasu, ktorá sa dnes niektorým, napríklad teenagerom - pretože už majú celkom inú skúsenosť, než dnešní tridsiatnici - javí čoraz grotesknejšia. Štát, keď sa spamätal zo šoku, pochopil, že ho ohrozil pohyb, zmena. Prikázal teda nehybnosť a zbavil sa neposedných občanov. Nechal nenápadne vykryštalizovať mohutné štruktúry, pretože kryštály nerastov, ako je

známe, vynikajú mimoriadnou stálosťou.

Viem, že nehovorím nič nového. Vedia a vedeli to všetci už vtedy. Dokonca aj my sme to vedeli, hoci sme mali sotva pätnásť rokov. Lenže nám to vedomie nemohlo vtedy pomôcť, pretože sme boli vo veku, kedy sa skúsenosť prijíma citom, nie rozumom. A čo sme cítili, to boli hladké, tvrdé steny vykryštalizovaného monolitu.

Kto mal tú smolu, že sa narodil v druhej polovici päťdesiatych rokov, vhuol do puberty práve v čase normalizácie. Do pätnásťročnej duše sa skutočnosť nezapisuje ceruzkou, ako po väčšinu života, ale nevygumovateľným rydlom. Preniká až kamsi do zadného mozgu, do sféry inštinktov. V našom prípade to ešte skôr než rydlo, bol valec. Vtláčala sa nám do duše ťažko pomenovateľná, neurčitá klzkosť všednosti, ktorá trvala deň po dni, nemenná ako slnečná sústava. Z rozhlasu, televízie, novín a kníh, obrazov a filmov sme dostávali tie isté signály, každý deň od rána do večera. Pochybujem, že to bol diabolsky premyslený plán, ktorý do tých signálov vpašoval posolstvo, že kultúra a politika smrdia a život bez nich je krajší. Naučili sme sa žiť obklúčení všadeprítomným štátom, tak ako kedysi žili ľudia obklúčení prírodou. To, čo pre iných je možno len odpudivá, či smiešna grimasa vystrašeného štátu, to ostane pre dnešných tridsiatnikov pravým obrazom skutočnosti, normou bez úvodzoviek, prirodzeným svetom na doživotie. Život v štáte sa nám stal nielen remeslom so zlatým dnom, ale aj jediným spôsobom existencie, ktorý poznáme.

Je mi to trochu ľúto, keď sa vidím medzi rovesníkmi, maskáče ešte podčiarkujú našu uniformitu a cítim, že mám malú šancu vybrádnúť z materského objatia štátu. V novinách práve hlása iniciatívu, čosi o demokratizácii a prestavbe, ale my to nemusíme čítať, aby sme sa dozvedeli, že celý ten rozruch je rétorická kamufláž pre celkom iné oči a uši. My mu rozumieme aj bez slov, nie sme o nič horší, ako ten dedinský sváko, ktorému kedysi zvuky lesa prezradili zajtrajšie počasie. Predovšetkým, tak ako ten sváko, máme istotu, že štát bude. Aj zajtra a večne. K tejto istote sme nám boli vychovaní a keďže aj parazity majú svoje talenty, budeme drobnou prácou za svoj blahobyt ďalej nerušene rozkrádať čoraz chorľavejšie štátne telo. Nič nás nezastaví, dokonca ani jeho nefalšované smrteľné krče, pretože jeho koniec je predsa nemožný.

A nemôžem si pomôcť, je mi to ľúto. Čo sa totiž udeje s takou pásomnicou? Vo chvíli, keď dobrák hosťiteľ vychudnutý na smrť zloží svoje staré kosti, pochovajú za trúbenia fanfár a možno aj za živa, prekvapenú pásomnicu!

Obávam sa, že sme svoju stratégiu prežitia založili na iracionálnych istotách. Až rozkrádneme štát, tak ako predošlé generácie rozkradli prírodu, ostaneme bezradní pred nelútostným okom vesmíru a čo horšie, pred pohrdavým pohľadom Európy.

Tieto pochmúrne vízie vo mne vyvolávajú predstavu, že sme zakliati do štátu, do jeho dejín, či skôr do jeho nedejinnosti. Ktovie, možno naozaj nevedome, ale o to systematickejšie pracujeme podľa akejkoľvek neúprosnej logiky na svojom zániku. Ženie nás Oidipov komplex, túžba po otcovražde, zničiť dielo našich otcov. Že zničíme zároveň aj seba, bolo by logické, naša generácia je ako potomok štátu dedične nekrofilná. Už v detstve sme sa zbavili všetkého, čo kedysi strpčovalo ľudský údel a hrozilo individualizmom. Svedomia, úsudku, rozhodovania, odvahy a trpkkej chuti neistoty. Nebolo by naozaj načase slastne zaniknúť v nirváne?

Ale je mi to ľúto. Potajomky závidím generácii, ktorá to vlastne

všetko spískala. Naši otcovia síce vykonali príšerné veci, ale nepodobali sa ani larvám ani pásomniciam. Napriek zlomom a pádom si ich lepšia časť uchovala istú autonómiu. Tí, ktorí sa v straníckych šírokoch hrnuli budovať komunizmus, ho o desaťročie neskôr, červení od hanby, reformovali. Nie je to čudné? Prečo to robili, keď sedeli vo funkciách? Je to neuveriteľné, ale preto, lebo ich trápil pocit viny. Ba dokonca som čítal názor, že pre mnohých bol príchod sovietskej armády istým druhom spásy, pretože až tie tanky plnohodnotne zmyli vinu za spustenie demokracie v štyridsiatom ôsmom roku a prebrali ju na seba. My o takom pocite viny, ktorý by fungoval ako motor spoločenskej aktivity, nič netušíme. My sme čisti ako ľalie, samé mľandrávové, nevinné obeť štátu. Nech sa spýtate kohokoľvek z mojich vrstovníkov, každý vám ukáže čisté ruky. Za to, že nechávame zarastať štátnu burinu posledné zvyšky duchovných hodnôt európskej civilizácie a sami sa devaluujeme na parazitov, za to nikto viny necíti.

Lenže k pocitu viny nestačí niečo zlého vykonať, prípadne niečo dobré nevykonať. Predchádza mu, ako základný predpoklad, svedomie. Ako "syn známeho disidenta" som sa často plietol pod nohy tej generácii exkomunistov alebo iných dnešných šesťdesiatnikov, ktorých spájala dokopy patočkovská "solidarita otrasených". Natrčal som uši a počúval, o čom hovoria. A predstavte si, nech sa hovorilo o čomkoľvek, vždy sa do rozhovoru priplietla morálka!

Človek by povedal, že v ich veku sa to takmer nehodí. My sme si základné filozofické témy o ontológii a etike odbavili v šestnástich. Ale oni si nedajú pokoj a ja som pochopil, že pre nich jednoducho morálka existuje stále ako živý problém. Bude to asi tým, že ich generácia bola odmalička nasýtená historickými udalosťami, ktorých bola nie parazitom, ale spolutvorcom. V ich živote sa nespočetnekrát neuroticko opakovala stále jedna dilema: žiť v súlade so svojim svedomím a názorom a platiť za to primeranú cenu, ktorou mohlo byť väzenie, ba dokonca aj život, alebo svedomie a svoj názor potlačiť a tak zachrániť svoju kožu a pohodlie? Nech sa už rozhodol každý tak alebo tak, morálka tu existovala ako samozrejmý partner. Bolo ju možné potlačiť, ale nikto nepochyboval o jej existencii.

Je mi to ľúto, ale medzi tridsiatnikmi sa morálka ako téma prakticky nevyskytuje. Ztuhnutá doba, absencia udalostí, nedejinnosť a štátna výchova majú na vymiznutí tohto pojmu svoj podiel, ale našim najväčším nešťastím je, že nevieme pocítiť hanbu a vinu za to, že sme sa nechali o morálku tak bez boja obráť. Obávam sa, že Kantov výrok, keby sme ho poznali, by na nás pôsobil ako podarený vtíp. Vraj: 'Dve veci naplňajú myseľ vždy novým a vzrastajúcim obdivom a úctou, čím častejšie a vytrvalejšie sa ním premýšľanie zapodieva: hviezdne nebo nado mnou a mravný zákon vo mne.'

Hviezdy sa z bratislavského zasíreného neba pomaly vytrácajú, a mravný zákon?"

Písal som tieto jedovaté poznámky aj počas nočných obchôdzok v autoparku, ale po týždni ma poslali umývať taniere a tak som si papie-re uložil do skrinky. Bol som rád, že sa nemusím pozerieť na štíhle hlavne vodných diel a navyše som mohol nakuknúť do vojenskej kuchyne. Možno je to hlúposť, ale milo ma prekvapilo, že do obrovského kotla s omáčkou prilievajú ozajstnú smotanu.

Nad hrncom plným odpadkov, ktorými pohrdli vojenské jazýčky, som sa dostal k iným myšlienkam. Tešil som sa za prasiatka, ktorým to odnesiem do vojenského prasačince a hoci tým v podstate priblížim ich smrť, lebo rýchlejšie príberú na váhe, budú mi vďačné. Volali ma

k telefónu chlapci z roty a v sluchátku som sa dozvedel, že bol na kontrole veliteľ kasárni a vlúpал sa mi do skrinky.

"Čo hľadal? Alkohol?" pýtali sa ma, keď som stál bezradne nad spúšťou, v ktorej chýbal zošit s poznámkami.

"Ukradol mi papiere," odvetil som.

"Papiere? Chcel si vytriet' riť?"

Pokrčil som plecami. Nemám nacvičené vysvetľovacie vety. Pokývali hlavami a rozišli sa. Nechceli vedieť, do akého sporu som sa dostal so štátom. A majú pravdu. Ani ja to nechcem vedieť. Budem si myslieť, že mi ho zobrala veľká voda.

MARTIN M. ŠIMEČKA

SVĚTELNÁ ZNAMENÍ

Siedmy zväzok knižnej edície

- FRAGMENT-K - /1988/

MARTIN M.

ŠIMEČKA

DŽIN

Knižná edícia

FRAGMENT-K /1988/

SYMPOZIUM

ČESKOSLOVENSKO

1988

MILAN ŠIMEČKA:

ČESKOSLOVENSKO 1938 - ŠANCE DO KONCE STOLETÍ

Československo se ustavilo před sedmdesáti lety s dobrými úmysly a na základě obdivuhodných ideálů. Všechno tragické, co tato země později prožila, můžeme svést na to, že pro dobré úmysly a ideály nebylo toto místo v Evropě dost vhodné. Říkáme si, že na nějakém jiném místě v mírném podnebním pásmu, v místě, kde bychom měli za sousedy třeba Dány, nebo Holanďany, by Republika dodnes rozkvétala na Masarykových demokratických představách. Ale co tady, v místě, odkud se prý dá ovládat Evropa? Tři kapitulace z let 1938, 1948 a 1968 se nám jeví jako důsledek našeho beznadějného zeměpisného položení.

Odsouvám stranou otázku, zda by nějaký jiný, statečnější a méně počtářský národ přežil v tomto prostoru důstojněji než my. Možná ano, možná i ne. Nemyslím, že mladá generace nějak zvlášť chápe ono tradiční drásání národní duše nad selháním našich vojenských schopností. Konečně, při všech třech kapitulacích někteří lidé bránili to, v co věřili, i bez rozkazů generálního štábu. Nad čím bychom skutečně měli přemýšlet, je příčinnivé kolaborantství, které po všech kapitulacích následovalo. Zvláště po roce 1968 jsme v tomto ohledu předvedli ve východní Evropě ojedinělou ukázkou snaživosti. Na tom nenesou vinu jen politikové, u kterých takové jednání předpokládáme. Proč jsme se na-

příklad tak nehluchně přizpůsobili cizím představám o tom, jak by měl žít národ ve střední Evropě? Proč například bylo a je tolik poměrně vzdělaných lidí, kteří byli a jsou i nadále ochotni lhát o minulosti i o přítomnosti, když riziko říkat pravdu je nepoměrně menší než třeba po roce 1948 a když nikoho neomlouvá ani utopická zanícenost ani obyčejná neinformovanost? To je podle mého hlavní břemeno, které nám brání napřímit se.

Mluvím však o tom jen proto, že právě nyní, před blížícím se koncem století, ve kterém se zrodil náš stát, je překonání komplexu z naší zeměpisné polohy nesmírně důležité. Protože Evropa se změnila a mění se i Východ. Po padesáti letech se rodí naděje, že bychom si opět mohli sami určovat národní osud spíše ve spolupráci s jinými národy než na jejich uzdě. Vždyť se dlouho už nevěřičně ptáme: je vůbec možné, aby způsob jak mravně, politicky, kulturně, hospodářsky a jinak žijeme, trval nezměněně až do konce století? Cožpak musí dojít až k tak hlubokému hospodářskému a sociálnímu úpadku, jak ho vidíme třeba v Polsku, aby-
chom našli rozumná řešení a obnovili suverenitu při tvorbě vlastních dějin?

Vím, že je v zemi mnoho těch, kteří se po všech zklamáních přestali zajímat o všechno, co přesahuje malé dějiny člověka, mnozí jsou prosáknuti nedůvěrou, podezřívavostí a apatií, jiní prostě odešli z tohoto nevládného evropského prostoru. Jenže tato chvíle není jako ty předchozí, aby mohla být zrušena násilím. V mé generaci a generaci starší jsme v padesátých a šedesátých letech mluvili často o kyvadle. Když se kyvadlo perzekuce o blbosti vychýlilo do příznivější polohy, rychle jsme se museli nadechnout a něco udělat, než se vychýlí zase zpátky. To, co vidíme dnes všude kolem a v Sovětském svazu zvláště, není kyvadlo. Není kam se vrátit, kyvadlo se vzpříčilo. Dnes to vědí i ti, kteří ho do tohoto stavu uvedli.

Ač nerad, musím na podporu tohoto argumentu uvést historické poučení z krizového vývoje, aspoň v těch nejhlubších rysech. Mnoho obětavých, sociálně citlivých a bídou

znehucených lidí sdílelo od nepaměti ideu, že lidská společnost si konečně zaslouží, aby byla uspořádána podle rozumu, podle vědecky zdůvodněného projektu, a ne podle libovůle a špatných lidských vlastností. V devatenáctém století tento projekt dozrál a Marx ho teoreticky zdůvodnil. Podle staré tradice byl projekt nazván socialismem a komunismem, ale to není moc důležité, protože pro celou ideu není hlavní zaměření projektu, ale projekt sám, jako lék, jako spása a jako ukončení nevědomé cesty lidstva.

Projekt spravedlivé a šťastné budoucnosti byl natolik vzdálen od zavedeného způsobu života, že jeho autoři nemohli doufat v jeho realizaci jinou cestou než cestou revolučního násilí. Tuto poněkud nepřijemnou stránku věci odbyli teoretikové poukazem na to, že násilí už beztak existuje a že toto nové násilí bude trvat jen krátce, jen proto, aby otevřelo dveře do říše svobody.

Když však došlo v Rusku a později ve východní Evropě, v Ázii, v Africe a na Kubě /také v Kambodži, ano také v Kambodži! / k realizaci projektu, ukázalo se, že "přechodné" násilí se táhne na dlouhé lokte a dveře do říše svobody zůstávají zavřené. Násilí ve všech formách, brutálních i poněkud civilizovanějších, se zařídilo samo pro sebe a institucionalizovalo se. V tomto násilí se společnost nově strukturovala, vznikla nová třída, nově se sloučily sociální zájmy atd. Před čtyřiceti lety byla do tohoto projektu zatažena i naše republika a bránila se stejně ochabě jako předtím a potom. Už bylo přesně popsáno, co všechno zde hrálo roli. Po sedmdesáti letech od prvního pokusu máme před sebou přehledný výsledek: ten je skličující sám o sobě a mravně zničující, když vezmeme do úvahy oběti, které si projekt vyžádal. To platí ještě více pro nás, protože jsme nezačínali v bídě a zpusťování jako jiní. O to horší je zlost na naše umístění v Evropě. /V závěrce se vám však svěřím se znepokojivou myšlenkou. Co kdyby nebylo západní Evropy, kam snadno vidíme přes plot, a my nemohli srovnávat? Máme se přece lépe než před čtyřiceti lety, máme dost chleba, masa, zákusků v cukrárnách, více aut, ledniček a televizorů, které kdy-

si vůbec nebyly. Nebýt možnosti srovnání se Západem, nevzdávala by většina lidu dodnes díky Stalinovi, že nás vpustil do ráje? Ve svých důsledcích je to velmi nepříjemné pomýšlení./

Vědomí o selhání projektu sa šíří a upevňuje, ze všech stran a stále rychleji se mu dostává materiálu. Jak nově slyšíme, i naši politikové říkají, že prodlužovat daný stav je nemožné. Zde jsme však u kořene československého specifika řečeno jazykem novin, u naší národní zvláštnosti. Lidé cítí, že program přestavby, který nám politikové nabízejí, není myšlen úprimně. Zná totiž dost neskutečně, když se k myšlence jakýchsi změn a jakýchsi reforem hlásí ti, kteří měli už dávno moc proměnit ji v čin, avšak namísto toho ji pošlapávali.

A už jsme v národním specifiku u problému vládnoucí strany, na kterou nerazíme, i kdybychom se tvářili sebe-smířlivěji. Před čtyřiceti lety přišla tato strana na scénu v poněkud jiné sestavě. Bylo v ní mnoho lidí, které sem přivedla radikální reakce na válečnou zkušenost, byli v ní lidé s vyhraněným sociálním cítěním, lidé pamatující krizi a nezaměstnanost, intelektuálové, kteří se upsali utopické vizi, a pak hodně těch, kteří uvěřili falešným slibům. Znal jsem ty lidi, protože jsem byl o něco později při tom. V průběhu dalších let byla tato poměrně košatá společnost systematicky osekávána. Po poslední velké osekávačce po roce 1968 zůstal z této strany jen pahýl, zanikly poslední závazky vůči pravdě a původním úmyslům, zanikly zbytky osobního snažení konat prostřednictvím moci dobro. Lid nemá žádné iluze o charakteru této vládnoucí strany. Po čtyřiceti letech sdružuje její jádro ty, kterým se líbí být u moci a mít z toho prospěch. To je však obecný závěr a má krutou povahu všech obecných závěrů, jak jsme je znali, jako třeba závěr o třídní příslušnosti. V rámci této obecnosti jsou však ve straně i ti, kteří se snaží řídit v daných možnostech co nejlépe fabriku, vystavět vodovod pro svou obec, vést družstvo tak, aby z toho měli prospěch jeho členové atd. Naprostou většinu v ní pak mají ti, kteří chtěli svými

dětem ulehčit cestu ke vzdělání, kteří se chtěli dostat výše svými organizačními či jinými schopnostmi, a mnozí, na které nebyla ani ta nejničotnější privilegia. Na tomto terénu se vytváří možnost k národnímu porozumění.

Tento výsledný stav vládnoucí strany není podmíněn ideologicky a termín socialismus je možné si i odmyslet. Tento rozkladnou chorobou by onemocněla každá skupina lidí, která by tak dlouho vládla sama, a to ještě jen v úzkém vnitřním kruhu. K degeneraci se odsoudí každá skupina, když vznese nárok na monopolní výkon moci.

To vše je hlavně naše zvláštnost, červeně podtrhnutá naší poslední kapitulací. V jiných zemích východní Evropy je možné, aby dveře do budoucnosti otevřela reformní část komunistické strany. U nás však byli reformní komunisté vyhubeni v sedmdesátých letech, a jestliže ještě tajně uvnitř strany existují, nedávají o sobě vědět. Škoda. Jejich výkon v glasnosti je v Sovětském svazu obdivuhodný.

To byl stručný historický argument proti kyvadlu. Popsaný stav poskytuje do konce století lepší výhled, než by se zdálo. Jsme bez iluzí a také už bez ideologie. A máme vlastně jen jedinou možnost vyhnout se hořkému konci: dohodnout se v nejbližším národním konsensu na změně, na přechodu k demokratickému rozhodování, na pluralitě bez jakýchkoli postranních úmyslů, na svobodné volbě cílů i osob, z níž nebude nikdo předem vylučován, a posléze na mravní obrodě, na co nejdrychlejším vyběhnutí ze lží, které otrávil národní duši. Nemůže existovat žádná jiná legitimita než ta, která vychází ze svobodně projevované lidové vůle.

Nemyslím, že je oprávněné stěžovat si na nedostatek programu. Za poslední desetiletí byl formulován alternativní program téměř pro všechny oblasti národního života. Jen v textech Charty bylo vysloveno tolik dobrých myšlenek, že s nimi do konce století vřehovatě vystačíme. A pak, rozhlédneme se po Evropě. Úspěšné vlády v slušných a prosperujících demokratických státech jsou všechny stejně pragmatické, vyvažují spíše smířlivě než antagonisticky různé sociální zájmy a jsou konce konců vždy napravo nebo nale-

vo od středu. Náš lid nemá jinou mentalitu než naši nejbližší sousedé, a mít možnost volby, dal by ve všech uzlových bodech našich dějin přednost této cestě. Civilizace, ke které svým původem patříme, nemá konečně příležitost na vybranou v krocích do budoucnosti: nemůže spory mezi národy a sociální antagonismy řešit válkou, protože by sama zanikla, musí spravedlivě rozdělovat práci i bohatství, ke kterému se dopracovala, a posleze musí obnovit rovnováhu mezi svou průmyslovou aktivitou a hrubě vykořisťovanou přírodou.

Po sedmdesáti letech existence státu nemáme tedy příliš důvodů radovat se nad jeho stavem. I když to zní paradoxně, domnívám se však, že ze všech východoevropských států máme nejpriznivější podmínky nabytí do konce století svobody v řízení národního osudu a nebytí Evropě na obtíž. To vyplývá z toho, co jsem řekl předtím: pro polovičatá a pokrytecká řešení již národ ruku nezvedne, a nebude pro ně také pracovat. Stav našeho hospodářství přes všechny vady a zastávání v technologii je přece jen lepší než jinde na východě. Nemáme dluhy, při odchodu z funkce za to dostane někdo státní vyznamenání. Již nyní vznikají přirozenou cestou občanské iniciativy, přirozeně se prosazuje autorita osob, které cítí nolenavějši než jiní zodpovědnost k našemu národnímu osudu, rozšiřuje se vědomí lidských práv, pomalu ustupuje strach, strach z nelítostné politické moci, který nás ochromoval po padesát let. V důsledku změn v Sovětském svazu se uvolňuje sevření, ve kterém jsme tu žili.

Do konce století se snad ukáže, že tato republika byla založena na celkem vhodném místě v Evropě, jenže strašně dlouho trvalo, než se přednosti tohoto místa mohly projevit. Přijde, co musí přijít. Mne jen udivuje, že jsou lidé, kteří to nevidí nebo necítí.

30. září 1988

VILÉM PINEČAN:

POZNÁMKA O VZTAHU ČECHŮ A SLOVÁKŮ

Rád bych přispěl ke spektru problémů, jimiž se symposium ČESKOSLOVENSKO 1988 zabývá, následující poznámkou, jež se po mém soudu úzce dotýká jedné ze základních otázek existence Československa, totiž vztahu mezi Čechy a Slováky a budoucnosti tohoto vztahu.

V předcházejících dvou letech vydal padesátiletý katolický aktivista Ivan Polanský, Slovák z Dubnice nad Váhom, dva samizdatové sborníčky věnované dvěma osobnostem, které se zapsaly do dějin moderního Slovenska i československého státu - Josefu Tisovi a Andrejovi Hlinkovi; Polanský kromě toho rozšiřoval i rozmnožoval i samizdatové publikace a písemnosti s náboženskou tematikou. V listopadu 1987 byl zatčen a uvězněn; v červnu 1988 ho posléze Krajský soud v Banské Bystrici uznal vinným z trestného činu rozvracení republiky a odsoudil ho ke čtyřem letům vězení nepodmíněně.

Případ Ivana Polanského byl od počátku sledován Výborem na obranu nespravedlivě stíhaných /VONS/, nezávislou občanskou iniciativou založenou v Praze už v roce 1978 českými signatáři Charty77; VONS informoval o zatčení, průběhu vyšetřování a zdravotním stavu Polanského, o jeho odsouzení i potvrzení rozsudku Nejvyšším soudem na Slovensku. V říjnu 1988 se v Československu ustavil Výbor na obranu Ivana Polanského, který se solidarizoval s Polanským jako s člověkem, který má právo na nezávislou publicistiku a na vydávání a rozšiřování literatury všeho druhu v souladu s Mezinárodním paktem o občanských a politických právech.

Prohlášení Výboru podepsalo 83 nezávislých publicistů a vydavatelů samizdatových periodik a samizdatové literatury z celé republiky, čtyři z nich jsou Slováci; většina z nich uvedla u svých jmen název časopisu nebo edice, do nichž přispívají, nebo na jejichž vydávání a rozšiřování se podílejí; vedle jmen signatářů jsou takto uvedeny dobré tři

desítky periodik nebo samizdatových edic, u nichž dva tituly jsou čistě slovenské. Mnohé tyto údaje byly dosud známy jen zasvěceným, některé redakce se kryly pseudonymy nebo časopisy vycházely zcela anonymně.

Nedost na tom: uvedení signatáři se přihlásili státu jako svého druhu rukojmí, ba víc, žádají, aby justiční zvále, jaká postihla Polanského, byla uplatněna i vůči nim. V jejich prohlášení se říká: "Svoboda je nedělitelná... Represe orgánů státní moci proti Ivanu Polanskému je útokem proti nám všem, kdo působíme v nezávislé publicistice jako on, neboť my, nezávislí vydavatelé a publicisté různých kulturních a politických zaměření, různých věr i bez vyznání, činíme totéž, co Ivan Polanský... Vyzýváme vás, abyste buď Ivana Polanského propustili na svobodu, nebo osvědčili důslednost své zvrácené spravedlnosti tím, že nás uvězníte všechny."

Uvedl jsem tento případ jako příklad solidarity s každým, komu jsou upírána občanská a lidská práva, anebo kdo je v nich omezován; tato solidarita bez ohledu na národnost, světový názor, víru, věk a povolání se stala v československém disentu v posledních deseti dvanácti letech pravidlem.

Solidarita, vzájemný aspekt, tolerance k odlišným názorům a na těchto zásadách založená spolupráce, pro něž bychom našli mnoho dalších příkladů, vyrůstá z dnes už samozřejmého poznání, že nepřítelom slovenské a české svobody nejsou příslušníci toho druhého národa, ale že je to totalitní, nedemokratická moc, u níž národnost hraje podružnou úlohu.

Vzato z opačného konce: bilance dvacetileté zkušenosti s federativním uspořádáním státu v Československu ukazuje, že federalizace v podmínkách reálného socialismu - jinými slovy federalizovaná totalita - nevytváří podmínky pro svobodnou vůli slovenského národa, pro rozhodování, jak si chtějí Slováci uspořádat své poměry politické a hospodářské, svůj duchovní život, své náboženské poměry. /To, co se týká Slováků, platí i pro Čechy, Maďary, Poláky, Němce, Rusíny, Židy a cikány-Rómy žijící v Československu./

Skutečnost, že nejmocnějším mužem ve státě byl osmnáct let Slovák Gustáv Husák na místě generálního tajemníka vládnoucí komunistické strany, znamenala pro skutečnou svobodu slovenského národa stejně tolik, jako znamená a bude znamenat pro Čechy to, že tuto funkci převzal Čech Miloš Jakeš. Totiž stejně málo.

Nikoli, nehlásám návrat k Novotného ústavě z roku 1960, jsem rád federalizaci, i když je to federace totalitní, nikoli demokratická. Chci pouze podtrhnout to, co považují za nejpodstatnější, že totiž v poslední instanci dnešní vládnoucí moc v Československu není se dvěma podstaty ani česká ani slovenská, ať už hraje na jakoukoli národní strunu, a třeba i na strunu národních předsudků, že není vlastenecká, i když znovuzavede jakýkoli národní svátek, i když dovolí, aby v slovenském televizním filmu o roce 1918 vystupoval v daném kontextu jako kladná historická postava Andrej Hlinka a když se snad bude smět za výlohami pražských obchodů objevit fotografie T.G. Masaryka.

Teprve obnovení politického pluralismu, zavedení demokratických svobod a občanských práv v plném rozsahu, sformování svobodné pluralitní slovenské i české politiky jako projevu vůle suverenních národů bude znamenat v každém ohledu dovršení politického osvobození oběma národy, nebo přesněji a úplněji: příslušníků všech národů žijících v Československu. Legitimní, svobodně zvolení představitelé obou národů, anebo přímo oba národy ve svobodném referendu rozhodnou, zda je spojuje tolik společných zájmů, aby spolu chtěly nadále žít v demokratické federaci či konfederaci, nebo zda dají přednost jinému řešení, pokud se pro ně vytvoří podmínky uprostřed lépe uspořádané Evropy, než jak ji známe dnes, v roce 1988.

Kdy se tak stane? Jak dlouhá je to cesta? Je vůbec nějaké východisko ze slepých uliček, v nichž se ocitla československá společnost po čtyřiceti letech panování totalitního komunistického režimu?

Následující otřesná slova o dnešní situaci cituji z Manifestu hnutí za občanskou svobodu, nejmladší z českosloven-

ských aktivit, jež vyhlásila svou existenci právě v předvečer 28. října 1988: "Žijeme v době hlubokého mravního úpadku celé společnosti, žijeme v nedemokratických poměrech, v poměrech omezené národní a státní suverenity; upadáme hospodářsky a technologicky; tvářící potenciál společnosti je trvale dušen centrální manipulací; životní prostředí je u nás stále odpudivější; příslušníci nových a nových generací opouštějí znechucení svou vlast; naše země, kdysi jedna z nejvyspělejších v Evropě, klesá dnes mezi nejzaostalejší."

Ještě jednou se lze ptát, tentokrát trochu jinak. Je to ještě horší než v kterýchkoli nejhorších časech v minulosti? Nebo se to vůbec nedá srovnávat? Odkud čerpat naději?

Přál bych si dožít se devadesátého výročí 28. října 1918, kdy bude možno obhlédnout, kolik občanské odvahy k riskantním a obětivým krokům na cestě obnovy pluralitní demokratické společnosti vzešlo z maličké naděje, jež se rýsuje v Československu roku 1988, a zda to stačilo na lepší budoucnost. Předvídat si netroufám nic. Jsem pouze nenapravitelný optimista, také kvůli existenci Výboru na obranu Ivana Polanského.

Scheinfeld, 27. října 1988

MIROSLAV KUSÝ

SLOVÁCI A ČESKOSLOVENSKÁ ŠTÁTNOŠŤ

Nový slovenský "Literárny týždenník" sa hneď vo svojom 2. a 3. čísle uviedol reprezentatívnou besedou k 70. výročiu vzniku Československa, "Slováci a Česi v roku osemnástom". Vladimír Mináč v tejto besede obmenil svoje dvadsať rokov staré obvinenie prvej republiky z genocídy Slovákov týmto stanoviskom:

"Povedal by som, že sme vstúpili z jedného tútorstva do druhého. Z Uhorska do Československa... Ledva zo Slovenska odišli okupačné vojská - ako inak mohli ľudia tie vojská pociťovať? - už sa objavuje vládna myšlienka jediného československého národa..

Už je tu pán profesor Chaloupecký, ktorý vyhlasuje, že riet slovenského národa, ako to vyhlasoval predtým Tisza či Wekerle... Dnes teda máme vlastný štát, a j povedomie vlastného štátu... Jediným, alebo aspoň ústredným poslaním osláv vzniku republiky pre Slovákov by malo byť utvrdzovanie slovenskej štátnosti v rámci Československa. To by mal byť zmysel nového rozmyšľania o prvej Československej republike."

Uviedol som na úvod svojej rozvahy tento dlhý citát preto, lebo je v ňom pregnantne vyjadrený sukus jedného krajného - odvažujem sa tvrdiť, že až separatistického - slovenského stanoviska k otázke československej štátnosti. Hoci uvedený názor vyjadril Mináč ešte v prvej polovici spomenutej besedy, nikto z jej reprezentačnej zostavy sa k nemu nevyjadril, nikto neprotestoval. Že by s ním všetci súhlasili?

Nechcem obhajovať prvú republiku, pokiaľ ide o jej známe nedostatky a chyby v riešení národnostnej otázky. Tu však ide o niečo iného, a to o ideu československej štátnosti vôbec, ktorá sa týmto stanoviskom vlastne neguje. Iba z logiky tejto jej negácie totiž vyplýva chápanie prvej republiky ako obmeny maďarského tútorstva nad Slovákami a českých jednotiek, ktoré oslobodzovali slovenské územie od Ma-

ďarov ako okupačných vojsk. Iba táto logika Mináčovi diktuje považovať koncepciu jednotného československého národa /ku ktorej sa hlásil Chvaloupecký/ za rovnako genocídu pre Slovákov ako bola maďarizačná koncepcia Tiszova... Namiesto toho, aby sme pri 70. výročí vzniku republiky utvrdzovali našu spoločnú československú štátnosť, navrhuje teda Mináč plne v duchu tejto svojej logiky, aby Slováci videli ústredné poslanie týchto osláv v utvrdzovaní v svojej vlastnej, slovenskej štátnosti. A čo navrhuje Čechom? Oslavovať si svoju vlastnú, českú štátnosť?

Čo to chce vlastne Mináč oslavovať? Jediná čisto slovenská štátnosť, o ktorej za tých 70 rokov viac, sa vzťahuje na samostatný slovenský ľudácky štát. Prosím, aj to je stanovisko a jestvujú u nás ľudia, ktorí ho radi prijímú. Avšak federácia nám predsa neobnovila túto štátnosť: nevytvorili sme žiadny nový slovenský štát, ale len federatívnu Slovenskú republiku v rámci jediného a jednotného československého štátu. Práve preto sme ako výraz tejto nedielnej československej štátnosti - ponechali jediné a jednotné československé štátne občianstvo a nerozpracovali sme ho do národných republik /hoci aj také snahy tu boli/. Federácia má síce tisíc plachôt, vyplývajúcich z uskutočnenia federalizácie bez demokratizácie /ako v tej istej besede LT konštatoval aj Feldek/ ale v tom je jej základné východisko správne a ani nemôže byť inakšie. Ako, kam by to chcel Mináč "utvrdzovať slovenskú štátnosť"? Smerom ku konfederácii, voľnému spolku samostatných suverénnych štátov? Smerom k úplnému osamostatneniu Slovenska od Československa, k opätovnému rozbitiu tohto? Aký iný zmysel možno prisúdiť takémuto "utvrdzovaniu slovenskej štátnosti"?

Štátnosť je fait accompli, čosi už dané; jej raison d'être však spočíva v ideí danej štátnosti, teda v zdôvodnení jej voľby či prijatí národom. Nevidím žiadny rozumný dôvod, pre ktorý by sa Slováci mali teraz, pri 70. výročí vzniku republiky, opäť zriekať idey československej štátnosti a nahrádzať ju ideou štátnosti slovenskej. Áno, výlučne nahrádzať, pretože tieto dve idey nemôžu jestvovať

vedľa seba, nezávisle od seba a nie sú ani komplementárne: sú rozporné, navzájom sa vylučujú.

Idea československej štátnosti má svoj pôvod v idei čechoslovakizmu, ktorá kladie dôraz na to, čím sú si Česi a Slováci navzájom blízki, čo majú spoločné. Idea slovenskej štátnosti kladie, naopak, dôraz na to, čím sa Slováci od Čechov líšia, čo je pre nich špecifické. Táto špecifickosť je podľa nej natoľko dôležitá, podstatná, že základné nároky na samostatný, suverénny národný štát: bez neho by vraj Slováci nemohli autochtánne existovať a rozvíjať sa v duchu tejto svojej idey.

Poznám iba jednu artikulovanú a rozpracovanú ideu slovenskej štátnosti: ľudácku. Podľa nej "základným a formujúcim prvkom národnej ideológie Slovákov je kresťanská morálka". Jej priamo protikladné "české voľnomyšlienkarstvo nemalo pôdy na Slovensku. Pre Slovákov bolo nebezpečným, pretože rúcalo autority, relativizovalo morálku a kultúrne sa opieralo o individualistické úsudky" -- takto definuje obsah a potrebu idey slovenskej štátnosti ľudácky historik a teoretik J. Staško /v zb. Tvorcovia nového Slovenska, vydanom v Kanade 1982/. Takže ak má Mináč na mysli nějakú inú ideu slovenskej štátnosti, mal by ju aspoň elementárne definovať.

Idea čechoslovakizmu vychádza z dlhodobej dejinnej fakticity česko-slovenskej vzájomnosti. Táto bola a je podmienená tým, že české a slovenské územia od počiatkov našich spoločných dejín v tomto európskom priestore navzájom bezprostredne susedia; že jazyky ich obyvateľov sú si natoľko blízke, aby umožňovali bezprostredné vzájomné dorozumenie sa; že dejinné udalosti obe tieto územia navzájom veľmi často priamo spájali a vlastné dejiny každého z nich sa navzájom výrazne ovplyvňovali; že medzi Čechmi a Slovákmi boli po celé obdobie ich územného susedstva bohaté kultúrne i hospodárske styky a na ich základe tu nepretržite vznikali aj vzájomné previazanosti. Tieto nesporné skutočnosti česko-slovenskej vzájomnosti nemohli a nemôžu nepriznať ani slovenskí separatisti: trvajú iba na tom, že už zmienené

/alebo nejaké iné?/ rozdielnosti sú im kvalitatívne nadradené.

Historická fakticita československej vzájomnosti je teda racionálnym, neodskriepiteľným východiskom idey čechoslovakizmu ako obsahoveno zdôvodnenej idey československej štátnosti. Tu sa dostávame k onomu povestnému neuralgickému bodu idey čechoslovakizmu: je nám koncepcia jednotného československého národa. Táto bola dobovým vyjadrením idey čechoslovakizmu a v istom dobovom kontexte plnila funkciu jej rozvinutia a posilnenia. Povedzme teda, že "rozvinutia" dosťotočne nezdôvodneného, špekulatívneho, založeného na neoprávnených dohadoch, že "posilnenia" iba zdenlivého, pretože vychádzala z chybných predpokladov. Dnes totiž už vieme, že niet, nikdy nebolo a ani nikdy nebude jednotného československého národa.

Kritici koncepcie jednotného československého národa hovoria o nej tvrdo a s nenávisťou a hlavne predpojata - ani nie tak čo do obsahu, ale hlavne čo do "myslov". Považujú ju za "ideologickú fikciu" /Šmatlák v tej istej besede v LI/, či dokonca "vedomú lož". Bola vraj produktom "veľkočeskej politiky, ktorá encela nadviazet' na stredovekú tradíciu českých kráľov" - tvrdí ľudácky orientovaný I. Kružliak /v už uvedenom zb. Tvorcovia nového Slovenska/. Mala byť ideologickým ospravedlnením vykorisťovania Slovenska českou buržoáziou - to zas podľa maximou triedneho boja orientovaných komunistických kritikov. Navyše, bola to vraj čiste taktická finta, vymyslená a uplatňovaná ad hoc pre potreby Masarykovej zahraničnej misie, aby sa mocnostiam zdôvodnila potreba nového československého štátu, či pre potreby domáceho českého a slovenského protitlaka voči rakúskym a uhorským nárokom na nás. "S ideou jednotného československého národa - hovorí S. Šmatlák v tejže besede II - sa dovzista narábalo ako s istým prvkom politickej taktiky. Aj Martinčania, aj Hlinka, aj sociálni demokrati skoby s ňou žičkovali".

V záujme pravdy a spravodlivosti treba jasne povedať, že s koncepciou jednotného československého národa neprišli ani "veľkočeskí" expanzionisti či kapitalisti, ani Masaryk

ži nebodaj Chaloupecký. A už vonkoncom sa s ňou Česi nevytasili preto, aby jej pomocou obelomutili a podviedli "nevinný slovenský ľud". Keď sa jej ujíma Masaryk, má táto koncepcia za sebou najmenej polstoročie, ak nie viac. Stretávame sa s ňou explicitne už v Palackého prejave na Kroměřížskom sneme 1849. Od počiatkov ju však spoluformulovali a hlásali aj významní slovenskí predstavitelia, napr. Hurban pri kladení základného kameňa pražského Národného divadla 1868 výslovne hovorí o československom národe, do ktorého patria tak Česi, ako aj Slováci. Táto koncepcia mala teda už odvtedy veľmi reprezentatívnu podporu na oboch stranách. Masaryka od založenia Hlasu pražskými Slovákmi 1898 pri jej presadzovaní a rozvíjaní aktívne podporuje celé hnutie slovenských hlasistov na čele s V. Šrobárom a P. Blahom. Štefánikov postoj v tejto otázke je známy. Za koncepciu jednotného československého národa sa však postavili aj také slovenské osobnosti ako Országh a Tajovský, Jesenský a Daxnerovci, Hodža a Stodola. Dokonca samotný "Hlinka sa stal popri Šrobárovi jednou z najagilnejších osobností bojujúcich za československú štátnosť" - ako mu to priznáva aj V. Plevza v tejže besede LT. Znamená to, že aj on tým prijíma koncepciu jednotného československého národa? Môžeme si to vysvetľovať ako chceme, skutočnosť je však taká, že od Hlinku, Jurigu a iných výrazných slovenských nacionalistov tých čias "nemáme poruke žiadne vyhlásenie Slovákov, že prijímajú alebo zavrhujú túto myšlienku" - konštatuje už citovaný J. Staško /Tvorcovia nového Slovenska/. A to napriek tomu, že sa zúčastňovali známych Luhačovických stretnutí česko-slovenskej vzájomnosti, na ktorých dominovala práve táto koncepcia.

Ak tu aj bolo nejaké taktizovanie s koncepciou jednotného čs. národa, tak rozhodne nie zo strany Masaryka a jeho ideových stúpcov. Nie v tom zmysle, že by táto koncepcia bola preňho iba príležitostným taktickým nástrojom: ona totiž "myšlienka československého národa bolo pre Masaryka tak filozofickým, ako aj politickým podkladom jeho myslenia a konania" - túto satisfakciu Masarykovi dáva samotný J.

Štaško /tamtiež/.

A teraz možno položiť onu kľúčovú, ale naprosto nehistorickú otázku: či boli všetci tieto menovaní a ostatní "Čechoslováci" takí zadubení, že nepostrehli všetky tie pri značné vady tejto koncepcie? Nie, šlo tu o kopu múdrych a čestných ľudí, mysliteľov i historikov, kultúrnych i politických činiteľov. Bola to však svojej dobe priroraná, z hľadiska vtedajšieho stavu historickej vedy seriózne rozpracovaná, odbornými, kultúrnymi i politickými kruhmi široko prijímaná historická hypotéza, ktorá sa udržela pri živote najmenej polstoročie, ak nie viac. Svojich nezmieriteľných oponentov, sústreďenú teoretickú a politickú kritiku našla až ex post, po vzniku prvej republiky. Treba tiež popravde priznať, že dovtedy Slováci proti Masarykovmu programu ani nepostavili inú alternatívu: "slovenská inteligencia nedefinovala svoje politické krédo v špecifickom programe", ako priznáva aj Štaško /tamtiež/.

Pravda, následná - neočakávaná a rozvášnená - slovenská kritika koncepcie jednotného československého národa ba sa nemala z českej strany chápať ako zrada samotnej idey československej štátnosti a nevďak za oslobodenie spod uhorského jarma. Tento slovenský postoj bol skôr vytriecujúcou reakciou na faktické dôsledky koncepcie jednotného československého národa, jej uplatňovanie v novom štáte: práve reálna prax jeho budovania, prax spoluzitia Čechov a Slovákov v ňom pod jej formačným účinkom, zároveň odhalila aj jej citelné slabiny. Až na tomto základe dospeli Slováci k politickému stanovisku, že nemôžu vystočiť s postavením akajsí uhorskej vetvy jednotného čs. národa. Začali sa politicky cítiť a realizovať /s to práve v rámci kv litratívne nových možností, ktoré im poskytovala prvá republika/ ako skutočne samostatný národ. Tento ich sebarealizačný proces bol štátoprávne zavŕšený federatívnym usporiadaním republiky.

Až federácia takto dala definitívnu bodku za koncepciou jednotného čs. národa. Nižako však nedala bodku za ideou československej štátnosti: ak by to urobila, státnosť by sama svoj zmysel. Neopak, opäť aktualizovala starú, permanent-

ne obnovovaní otázky po zmysle nášho súžitia. Zostáva nám naďalej nejaký novo poňatý čechoslovakizmus? Nič lepšieho nenachádzam, než kombináciu norodnej svojbytnosti a česko-slovenskej štátnosti. V r. 1918 malo pre nás, Slovákov, idea čechoslovakizmu existenciálny zmysel: alebo ju prijmeme, alebo zahynieme ako národ. Vtedy sme inej reálnej voľby nemali. Ani v r. 1988 však nevidím iné, lepšie riešenie, než začať novo budovať naše povedomie, že sme - okrem našej národnej identifikácie a nad ňou - ešte aj Čechoslováci. Teda že to, čo nás naozaj a efektívne spája, nie sú len federálne ministerstvá, či len formálne vykazované československé štátne občianstvo, ale živá, pretrvávajúca idea čechoslovakizmu ako stále prítomného plodu reálnej česko-slovenskej vzájomnosti v nás.

JIRÍ BRABEC

LEDA BYSTE BYLI

Jeho zadní běhy sevřete levou rukou
 zvedněte je do výše
 Bude viset hlavou dolů
 Pružký úder pravačkou dopadne na slechy
 Pírko se ještě trochu zachví
 Slechy proběhne krátké křeč
 A oči po úderu přivřené se široce rozevrou
 Není to těžké
 Snadno to zvládnete
 Jeho zadní běhy sevřete levou rukou
 Ledá byste byli leváci

Udeřte-li dobře
 Vyhrkne mu z nosu krev
 Bude kapat v krvavých vložkách na zem
 Bude tvořit kytice hřbitovního kvítí
 Slziček panny Marie
 Bude mrtev než jej povésíte za zadní běhy
 Udeřte-li dobře
 Pokud existuje dobré zabíjení

Hlavně se ovšem vyvarujte
 Aby vaše počínání sledovali děti
 Ti lační požirači řízků a stehýnek
 Ti naivní obdivovatelé hebkých kožíšků
 Budou možné tleskat zmnožení mrtvoly
 Na tělo a kůži které chladnou odděleně
 Hřeznouce střeva jim budou lákavě odporná
 Budou se jich dotýkat štítivě prstíky
 Štítivě ale stále
 Ve chrápi budou cítit onen pach
 Hlavně se ovšem vyvarujte
 Vzbuzených choutek těchto dětí

Ruce si klidně myjte pouze zběžně
 Drahou vodou a lacným mýdlem
 Popijte stopečku domácí slivovice
 Zakousněte k ní tvarohovou buchtu
 Přivoňte k ní
 Vychutnávejte ji
 Pokud neucítíte žádný rušivý pach
 Pokud nevcítíte žádnou rušivou příchut
 Dokážete si skutečně dobře mýt ruce
 Ale tak jako tak všechno stratilo smysl

Ruce si myjte pouze zběžně
Před obědem je podávejte přátelům

Těm kteří s vámi jedí
Se nepokoušejte nic vysvětlovat
Těm kteří s vámi nejedí
Neboť by nedokázali
"Těho zadní běhy uchopit levou rukou..."
Prokažte vzájemnou lhostejnost
Ty kteří to všechno dokázali
A přeci nejedí
Politujte
Odsedněte od nich
Těm kteří říkají plnými ústy
To já bych nemohl Fakt ne
Těm kteří s vámi jedí
Plivněte do tváře

To je mé poslední přání
Mežli mne vezmete za zadní běhy
Leda byste byli leváci

GLASNOST

Za štítem svých slov k zbláznění nahý
Čekám vás zbrojnoši papežovi
Vy litery liturgické Vy spáry divé zvěře
Šmirácké oběžníky Stejnopisy ďábla
Třesu se, ale zimou, na hrázi u Sudoměře

Za štítem svých slov k zbláznění viditelný
Proč sám sebe skrývat před vámi
Tiskařská čerň novin je plná olova
Z hrobu neznámých vojínů nepřetržitelné války
Už proto otravná Přeneseně i do slova

Za štítem svých slov pobledlý úzkostí a hněvem
Vzpínám se proti nebi do výkřiku odmítnutí
Vy lokálkáři ducha nikdy mne nedonutíte
Jít s mapou Ameriky pustinami Austrálie
Svým vlastním nahým slovům budu štítem

Jdu v šiku svých pěších slov pro další zranění
Je nés jen houfec bosáků proti vašim rotačkám
Naše první i poslední zbraň je sami sebe vykřikovat
Do očí vašich kanonů Do jícnu vašich kamelotů
Pro víru svou Pro pravdu svou Nevěřím vám ani slova

ZCELA NOVÁ PÁSEŇ

Časy se mění a my s nimi
Aspoň to tak čtu v novinách
Je to Pravda a žádné spriny
Je Nové doba žádný strach

Ať v hospodě však seřká
Nad sklenkou piva láre ležo
Že prý nás se to netýká
Jenom těch tam Tam za ružežom

Na výrobní poradě soudružka úseková
Z brožury včera četla referát
V čem že už je naše doba nová
A co se ještě musí předělat:

Soudruzí draží, dobře vím,
Že nás ještě mnohé čeká, ale přesto:
Máme už Nový Jičín Nový Knín
A nad Metují chystají i Nové Město

Těch nových věcí! Je to síla
PUĽME VŠICHNI NOVÍ! Heslo láká
Iniciativu vyhlásila
Jakási Nová Paka

I výčepní se připojil a řed
Se starou praxí ochlastů je ámen
Po novu u nás budem čepovat
Za nové ceny Novopramen

Nově se vrtí kolem osy svět
Inovace je praxe celkem běžná
Z vietnamské rýže se bude vyrábět
V Prostějově Novorežná

Zastaralé výroba budí smích
Technický pokrok jo to je moje
Zatím jen na rockových podiích
Předvádíme Krásné nové stroje

Chysté se další významné změna
Na hesla přivezli už štětky a plechovky
V muzice bude úředně nařízena
Nová vina Týké se zatím české dechovky

Z kulturních spátečníků odborník je vůbec jelen
Zasložili by při nejmenším pěstí do břicha
Ti kdož v době kdy je tu nový Jozef Melen
Poslouchají starého Jana Wericha

Jak jsem se dnes přes známého domák
 Abychom byli všichni zcela jednotní
 Bude povoleno jen příjmení Novák
 Maximálně za staré zácluchy Novotný

Jen v označení funkcí vidím příčinu
 Proč budem protežovat všechno nové
 Tak končí éra starostů a staršínů
 Prosadí se nováčci a novicové

Tak vyhrnem si rukávy a hurá
 "Zvýšeným úsilím překlenem starosti
 Nových ležáků bude všude fůra
 Na sténcích budou volně k mání Novosti

Jdu z práce domů Člověk z města
 Kde zas nesvítí světla a těžce hledáš směr
 Nakonec jsem rád že me vede stará cesta
 Plná nových záplat a taky nových děr

J i ř í B r a b e c

narodil sa 29.6.1955 v Novém Městě na Moravě, vyrástol v Žďáru nad Sázavou. Toho času žije v Kuričim u Prahy. Živí sa ako analytik - programátor. Od roku 1971 sa venuje divadlu. Z viacerých súborov, v ktorých pôsobil spomína najradšej "Klub g". V súčasnosti vystupuje ako konferencier bluegrassovej skupiny UHLÁK a folkgrassovej MERO TAK, prípadne solovo. "...snažím sa na každom vystúpení o trochu tej politickej osvety a prenos informácií." Do októbra mal v tomto roku 60 /plagátovaných/ vystúpení.

Poéziu píše a recituje od roku 1972. V poslednom čase dokončuje tretí diel básnického triptichu "Sebeobrana láskou", "Véra v prestupný rok", "Pilulky proti nádeji". Knižné vydanie jeho básní pod názvom "Sebeobrana láskou" pripravuje brnenský BLOK.

IVAN KADLEČÍK

TAK RIEKOL ZARATHUSTRA

Spisovateľ-médium je všetkým a každým, najmä sebou - cirkuluje ko-
lo svojho jadra.

Na jazyku, nareči hrať. Reč píše sama, sa reťazi /slová, vety sú
ohnivká/, nesmie byť na reťazi /uviazaná/. Písanie: reťazcová jaderná
reakcia, logická štruktúra ako hlinená škridlová podhorského domčeka
strecha nado mnou, čo chráni... Kryštalická mriežka symetrická s dobrou
pamäťou je jazyk; pamäť je jazyk. Ametyst si pamätá, keltská kňazná, a
som ti na rozžiarený klitoris, ukrytý v zarosenom slnečnom rúne argona-
tov, nastokol Jánov prsteň. Kedyže to bolo? Pred-po našom letopočte?
Podľanla si mi, podľahla si ma nelahko, prilahol som ťa, prilahký, pri-
lahký, nelahostajný, priliehavý ako slovo. A pľam zovretu krvou zlila-
vený drahokam navretý, mocne zovretý tvojou obručou zo zlata. Hľa, ľud-
ská reč, literatúra: lesknúca sa reťaz zo zlatých prsteňov pre kňaznú
vykovaná. Tak riekol Zarathustra.

Ako Louis Pasteur či Robert Koch či dr. Semmelweis sám na sebe sku-
šať chorobu líc /literatúry/. Experimentálne, aby sa vedelo o prekli-
tom spore písania a pravdy: v pravej ruke máš pero, v ľavej ružičku od
milej, a šimreš si ňou svoj trň, svoj ostoň. Zlepené lupene ťažievajú,
gravidnia. /Či azda vidíš inú, nesprostredkovanú možnosť komunikácie
pravdy s umením? Všetko tu už bolo, aj ruže v tóni ehanbia /tuším u
Salvatora Daliho/, všetky odpovede sú pradávno známe. A predsa: "O čo
iné sa usilujeme, než znova nájsť priamky, ktoré nakreslil On." Takto
Albert Einstein o práci vedcov; umelec rovnako. S tou večnou známou od-
poveďou opäť a opäť, denne a zoči-voči konfrontovať otázne bytie, ktoré
sa práve koná. Nevyhnutne vytýčiť neklesajúcu otázku, hľadať ju, hľadiť
hľadiť ako sa dvíha, rastie. Veď tvorca, to všemocné vikingské knieža,
môže všetko; všetko - aj si zúfať nekonečne. Aj k pravde dospieť:
nezmerná veľkosť bezmecnosti svojej.

Odrazu do izby, kde sedím, vojde matka, ktorú som roky nevidel, sp-
lahlivo kdesi ukrytú /nijaká diabolská obrazotvornosť, ešte teraz cítim
jej dotyk/. Za okuliarmi rozsvietený úsmev, s radosťou si sadá ku mne na
lavicu k peci, pravou rukou ju - vôbec neprekvapený - objímam poza chr-
bát, bol som si celkom istý, že ma sem prídeš pozrieť, vravím, smejem sa
Až zatým spozorujem uprostred zárubne dverí nezreteľnú postavu v akomsi
kalnom šere. Hneď som ju spoznal, aj keď sa ani len trochu nepodobala na
množstvo zobrazení /Dürer? Goya? Rembrandt?/, ktoré som videl. Details
nerozoznávam, no tvár prázdna, na nikoho sa nepodobá, čosi ako handrami
vypchatá slepá pančucha chuť guľa hlava, žiadne kosti, len špinavošivé
obväzy, a presne viem, že ruka bez prstov, kýpeť čímsi mäkkým okrútený
Pochopil som, že sprevádza mamu, no i tak sa pýtam: pre niekoho prišla?
Mama prikývne. Nasledujúce svoje oplzlé kliatby nezopakujem čitateľovi.

Mama ma s úsmevom krúti, zmierlivým gestom /stále mlčala, slovka nepre-
riekla!/, len kľuč, neodráždi ju zbytočne, a Smrť, nevzrušená, neurazená,
ľahostajná pristúpi, "ruku" mi - ako na pozdrav - položí na plece, potom
pokojne prisadne k mame z druhej strany, objíme ju poza chrbát, takže sa
nám ruky dotýkajú, nech akokoľvek uhýbam, sunie sa. Vtedy už mám namies-
to hlasiviek vechet, na čele znoj, artikulačné svaly a čeluste paralyzo-
vané toxickým botulínom, len horko-ťažko blabocem, každúčku hláska bal-
van, s najväčším vypatím sa mi ako-tak zrozumiteľne podarí: Aj tak tá
oštím! Neschopný pohnúť sa od údesu, telo mi drkoce, cítim sa, aspoň sám
pred sebou, preda len ako víťaz. Also správa Zarathustra: Iba ak vzdor-
uješ, si. Je to otrava, celú noc fajčiť /otrava nikotínom/. Len ma tu
nechaj, aspoň kým toto dopíšem, modlím sa a klameň ako ľstivá Penelopa
naruby obrátená: čo som v noci utkal, cez deň páram, pálim - aj mosty
za sebou. Od krvi ryšavý Odyseov šíp potom preletí otvorenými uškami se-
kier: cez slučky, oblúčiky písmen.

Hlačkám si, kňazná, ten svoj nekompromisný osteň, trenírky vlhké,
pravda nedosiahnuteľná, unikavá ako dai, uhýbavá, skutočnosť pre tvorcu
neobsiahnuteľná, iba čo guľky bolia, to je celé spisovateľova robota a
údel. Stačí pomysliet, pečuť číslo tvojho telefónu, a už mi stojí. Ako
mám potom v kníhkupectve robiť inventúru?, násobiť, spočítavať 9, 7, 5..
Ťažký je život štátneho zamestnanca a do penzie ďaleko, riekol Zarathus-
tra.

Naďalej ťetuj prázdnotu, ticho je droga. Sedíš v robote, z obloka
pozeráš, kedy príde rízlí. Nikto nás nemá rád. Aj telefón, ktorý mi pred
desiatimi rokmi nahodli, už odstránil od svojho magnetofónu. Moderná
technika super: keď som volal kolegyniu Martu v T., cvaklo to aj u nich,
zapojili nahrávanie, inak nie - s Rio de Janeirom sa dalo hovoriť nor-
málne. Preto ma Martuška každú chvíľu volala, vraj čo je nové, ako sa
mám, akí zákazníci boli u mňa - a potom, zle vás počujem, pán vedúci,
položím, vytočte vy znova. A keď mal slušbu nejaký dobrák nepoučený,
namiesto aby zapojil zázrak techniky, sa ozval: tu bezpečnosť, a ešte
sa rozčuloval, prečo otravujem; prepáčte, ja volám správne číslo. Keď
obchod po čase prevzala Jolka, vercajg odpojili. Ale pred tým si ma
ešte naisto počkali na križovatke v Tlmačoch, keď som kolegyniu vizol
tridsať slovensko-ruských slovníkov, chýbalo nám čosi do plánu na tre-
tí kvartál 1978. Zobrali vodičský preukaz. /mladý zahalený uniformova-
ný príslušník: Viete, ja mám rád knihy a nerád robím takéto veci. Kníh-
kupec: Tak ich nerobte. Príslušník: A potom si to vyžeriem od šéfov./

"Je to však aj právo na žičlivé medziludské vzťahy, v ktorých sa
nehonoruje brutalita, hrubosť, hulvátstvo, nespoľahlivosť, čisto utili-
tárny úžitok, zákernosť, podozrievavosť, donášačstvo, devótnosť, nevra-
živosť, závisť, neznášanlivosť, agresivita, vyplývajúca zo strachu...,
kategorizovanie ľudí ako c. a k. vagóny prvej, druhej a tretej triedy,
spriahanie životných osudov starých rodičov, rodičov, detí a vnukov
podľa princípu momentálnej záslužovosti, delenie ľudí na tých, čo majú
čisté a zašpizené dotazníky..." - tak riekol Peter Zajac /Slovenské
pohľady 6, 1988/. A ja sa smiechu nezdržím, ak sa raz kultúra oficiál-
na a závislá nateľko priblíži k nezávislej, necenzúrovanej, paralelnej,
až sa rovnobežky v nekonečne pretnú, porušia sa matematické axiomy, veď
aj nekonečno možno ešte neschic noci ševiatkou, pätkou... /a už mi za-
sa stojí, pripomenulo mi to jej telefónne číslo iracionálne, ktoré ni-
komu na svete neprezradím/. Občas sa dve spomenuté kultúry trochu pri-
blížia, teraz aspoň a zatiaľ len v biológii individua /čo je síce váž-
ne, no nevelmi rozhodujúce/. Tak napríklad Boris Filan v Slovenských
pohľadoch /6, 1988/ plieska údam po /redakčnom?/ stole: "Len im ukáž,

tata, len im ukáž... Muž pristúpil k stolu a udrel vtákom o dosku, až poskočili poháriky."

Len ma tu nechaj, kým aspoň ešte toto bezohľadné neúplatné svedectvo dopíšem, hoci je nevelký rozdiel medzi dvoma ničotami, ešte nebyt, u nebyt: minulosť už nie je, budúcnosť ešte nie. /Čo je potom dnes, teraz? ako má človek písať?/ Už nie som mŕtvy, narodil som sa, zmŕtvychvstal pred rokmi, dobre to poznám, bolo tam stále jasné svetlo /len pri rodičovskom počatí sa trochu zotmelo/, jas a žiara, iné vzorce vzťahu hmety a rýchlosti, iný priestoročas, môžem sa smelo stavať, stávky prijímam denne od 14,00 hod. okrem nedele, keď som v kostole.

Som bezhlavý ako Francesco Goya. A niet nezmyslu, ktorý by nemal zmysel. Riekol Zarathustra.

Kniha I v a n a K a d l e č í k a

OSEM, ktorú sme v minulom čísle inzerovali a mala vyjsť v knižnej edícii "Fragment-K" na jeseň 1988, pre nepredvídané technické problémy /nie z viny redakcie/ bude dostupná našim čitateľom až začiatkom jari 1989.

Ďakujeme za pochopenie.

redakcia

PAVEL KLIMES

NĚKOLIK MYŠLENEK NA NEPOPULÁRNÍ TÉMA

V současnosti, kdy podstatná část našeho života je atakována ideologickou a politickou terminologií, kdy všechna aktivita je prostoupena ideologickými či politickými požadavky, kdy je zideologizován sám život, se mi jeví jako aktuální otázka, jak ideologie a politika souvisí, souvisí-li vůbec, s filozofií, disciplínou, která, alespoň v socialistickém bloku je považována za ideový zdroj všeho, co /v reálně socialistickém slova smyslu/ jest. Neboť teoretické uvažování o tom, co jest /a to už nikoliv jen v reálně socialistickém smyslu slova/ jakoby se z myšlení lidí vytratilo z zásluhou doktrinářské oficiální filozofie se nejen zdiskreditovalo, nýbrž i zesměšnilo. Koho dnes zajímá filozofické myšlení? Jen hrstku katedrových filozofů, aby ve svých člancích, které ostatně zase čtou jen oni, organizovaně potlačili projevy nezávislého myšlení. A kdo, konec konců, uvažuje v intencích jejich přednášek? Kdo se řídí poučkami oficiálního filozofického jazyka? Ani oni sami ne. A ten, kdo tak přece jedná, je beznadějně izolován od toho, co skutečně jest, od žité reality, ode všeho, co je skutečným problémem, co je skutečnou otázkou. Proto se nelze divit, že dichotomie světa a přemýšlení o něm se u nás vyhraňuje do dosud nebyvalých poloh a že humanitní a tedy netechnické uvažování je všeobecně považováno za blábol; že plodná teoretická reflexe je prakticky vymýcena a že na její místo je instalována konzumace bezprostředního, pouze věcně jsoucího.

Snížení horizontu je příznačné pro každou konzumní společnost. Co to však je konzumní společnost? Je to společnost, v níž se přirozené tendence životních projevů orientují na dosažení dostatku nebo nadbytku? V tomto smyslu je konzumní každá společnost a každý z nás. Za konzumní společnost je třeba případněji označit tu, která životní projevy manipuluje, drtí a indoktrinuje, takže jedinou alternativou duchovní lidy je konzumace věcí. Věcný dostatek je pak zásadní zřetel, podle něhož konzumní společnost sama sebe hodnotí. Kvalita společnosti se však neměří podle výše národního důchoodu, či podle procenta nezaměstnaných, nebo počtu aut jezdících na jejích silnicích, případně podle množství lékařů připadajících na sto obyvatel, ale podle toho, jaké úsilí musí vyvinout, aby nebyla zevnitř svržena. V protikladu k tomu, tam kde nevládne politika, nýbrž život, je každá du-

chovní krize hodnocena jako negativní jev, který je poctivě analyzován. Pokusme se i my trochu analyzovat.

Na počátku každého uvažování stojí reflexe. O světě /ani o svém vlastním subjektu/, jenž není reflektován, nelze říci vůbec nic. Až na základě reflexe a jejího spektra je možno formulovat pojmy, soudy a úsudky, až prostřednictvím ní je možno se s světem vést dialog. I reflexe však prožívá svůj vývoj.

Pokud intelekt nekladl otázky, nýbrž nepoložené je ritem odpovídal, potud se problémy, jimiž žil, redukovaly na problémy udržení rodu, jeho existence byla postačující zárukou jeho neuvědomovaného smyslu. Zpochybněním sama sebe otázkou po svém postavení ve světě, neuvědomnělé odpovídání vystrídalo uvědomnělé tázání se. Tak vznikla aktivita, kterou Pytagoras, jenž stál u kolébky jejího vzniku, nazval filozofia.

Pomineme-li mytologické intelektuální útvary /s vědomím, že jsou-li tyto motivovány touhou po poznání světa, jsou již v pravém smyslu filozofií/ zjistíme, že dominantním faktorem divící se a tazající reflexe je skepse. Tuto klasickou myšlenku evropské vzdělanosti pro novodobé myšlení objevil až Descartes a jako základní metodologický postulát ji formuloval ve snaze restituovat již zapomenuté racionální jistoty. I když je skeptický intelektualizmus dominujícím proudem v řečišti evropského myšlení, neznamená to, že neprošel složitým a mnohdy rozporuplným procesem. Tato skutečnost plasticky vynikne na pozadí charakteru Orientu, se kterým se Západ osudově střetává. Zatímco v našem starověku nabylo vrchu recko-latinské myšlení, Východ odmítl antický šok, takže si uchoval imaginativní, symbolicko-mystické myšlení, jehož se přes některé racionalizující trendy nevzdal dodnes. Evropské duchovní klima však mělo prodělat ještě jedno trauma: christianizaci. Křesťanství přineslo novou mystiku a jednoho boha, což bylo pro skeptického Evropana nepochopitelné a uhrančivě přitažlivé zároveň. Poznání mělo být zaměněno za víru, rozum za lásku, jistota za naději. V známém Tertullianovu "věřím, protože je to absurdní" je vypukle obsaženo schizma tehdejších duchovních nálad a dodnes je pro mnohé tíživým dilematem. Skutečnost, že právě křesťanství našlo v Evropě nejvhodnější půdu pro svoje rozšíření, se dnes chápe jako samozřejmost, málo kdy se však vidí duchovní podstata tohoto jevu. To, že Východ praktickou christianizaci nedopustil ale Západ paradoxně ano, mělo příčinu především v tom, že židovská spiritualita, v níž je křesťanství pevně zakotveno a jež mu poskytuje systémovou koherentnost, byla svou logickou sevřeností Evropě blízká a mentálně souměřitelná. Proto také křesťanský postulát lásky našel na humanitně připraveném kontinentu emocionální odezvu.

To způsobilo i ve filozofické oblasti specifickou situaci. Od rozšíření křesťanství, jako posledního pochopeného a přijatelného asijského duchovního impulzu, byla filozofie více méně suplována iracionální spekulací, postavenou na objektivně nedokazatelných premisách. Filozofování tak nabylo paradoxní dimenzi, kdy na rozdíl od tradičního skeptického postoje byl postulován coby fundament veškerého uvažování o světě jeho opak - víra. Tato aktivita však nerezignovala na filozofický aparát, což mělo za důsledek vznik středověké teologie. Jako relikv antického racionalizmu vznikla scholastika, v níž se filozofie a teologie spojily do kuriozního celku. V její existenci je pak možno spatřovat potresový stav, období, kdy se rozvrácený svět konzolidoval do nových forem. Jako se však teologie neoprostila od filozofie, ani pozdější novověká filozofie, v jejímž charakteru opětovně převládá pozitivní racionalizmus, neunikla zcela z vlivu teologie. Přestože racionalizující učení ještě i dnes odvozují svůj směr od renesance

klasického racionalizmu /antiky/, v mnohém prežívajú /nejmarkantnejši v etických koncepciách/ iracionálni a orientálni motívy.

Prolnutí evropského racionalizmu a azijské mystiky mělo za následek vznik originálneho fenoménu, ktorý nazývame západná kultúra.

x x x

Pro západnú kultúru, tak jak jí rozumíme dnes, je príznačné, že, ja vo svém zárodočnom štádiu oplodnená skeptickým intelektualizmom, sama o sobe metodicky pochybuje. Táto pochybnosť umožňuje konstituovaniu podstatného javu - ducha tolerance. A skutočne, noblesa respektu k jinosti v okcidentálnych dejinách spoľahlivo ukazuje smer smysluplného, lidsky dôstojného snažení. Jestliže je pro evropské dejiny myslenie a správneho jednaní charakteristický práve tento latentní, stále však prítomný spodní proud duchovne, pak pro pôvodní mimoevropské modely je typický pravý opak. Primitivní despotie orientálnych impérií neznačí jinost, jinost se vymyká jejích chápaní; prvek odlišnosti na východ od Bosporu bertí svět. Sázi proto na kartu absolutizace, definitna, centralizmu. Snad i proto, že neprodlala Solónovo traumatizující poznání konce snu fatální identity se světem, naivně trvá na statických, teocentrických a antropomorfních obrazech univerza, což se s železnou nevyhnutností projevuje na všech úrovních života, způsob výroby, pochopitelně nevyjímaje.

Rozšíření informačních kanálů nese i jistá rizika. V posledních třech stoletích je Evropa periodicky znevycována špatně pochopnými nebo vůbec nepochopenými a proto módními orientalizmy všeho možného druhu. Nelze se samozřejmě vyhnout ani ideové infiltraci. Zájem o orientální myšlení se již v devatenáctém století stává pravidelný a jeho svodům neunikli ani tak evropsky myslící duchové jako Schopenhauer a Nietzsche. Neunikl, pravda, ani na opačném pólu stojící racionalistický Hegel, když definitivním pojetím nelegitimně ukončil vývoj absolutního ducha, jako konkrétním obsahem naplněnou konečnou fází sebe-poznání absolutní ideje. Prvek konečnosti, uzavřenosti, sebenávratu, se později stal pro jednu větev filozofie osudným.

Zření světa v jeho otevřenosti je výsadou jen velkých duchů. Ne tak hegeliana Marx, nestora filozofické ideologie, jemuž se akcent konečna posouvá do sociálně praktické oblasti, do oblasti sociální struktury, jejíž korunou má být společnost vytvořená autoritativními postupy. Oslněn Hegelem, Marx nekriticky převzal i jedinou, zato však zcela zhoubnou chybu, totiž podstatovou završenost vývoje. Konečné řešení, osobující si právo na nespornou pravdu /či v marxistickém žargonu na vědeckost/, tak lákavé pro utopisty všech dob, se ukázalo být kamenem úrazu nejen sociální složky Marxovy filozofie, ale i jeho koncepcie ekonomické, a je-li to tak možno nazvat, i ontologické. V podlehnutí onomu pokušení věc jednou provždy vyřešit a tak na svůj obraz změnit svět, není možno nevidět vliv orientálního, teocentrického myšlení, jež důsledně vyúsťuje do nekompromisního diktátu poslušnosti autoritě. /Takové logicky nekorektní ukončení pohybu stagnujícím monstrem může vyvolat zdánlivou paralelu k Aristotelovu nehybnému hybateli. Je to však jen skutečně zdání, neboť Marxovo nezdůvodnitelné završení vývoje tzv. komunistickou společností je logicky kontradiktické jeho předchozím metodologickým postulátům, zatímco vznik pohybu mimo pohybující se může být ontologicky - jak se zdá už i kosmologicky - fundován a udržen./ Zdá sa tedy, že kořeny neradostného dneška musíme spatřovat v rozkolísání stability ingenia tolerance, vyvěrajícího především

z řecko-latinské tradice ideového pluralizmu a v podvedomém prítakání centralizujícím mimoevropským myšlenkovým modelům, ktoré se zdály sli-
bovat sociální restruktulizaci, pociťované ve druhé polovině devatenác-
tého století s jeho průmyslovou expanzí a z ní plynoucími ekonomickými,
společenskými a mravními důsledky, jako značně žádoucí.

Vzniká otázka, a tím se dostáváme k podstatě věci, nakolik souhlas
s principem despotie byl u Marxe podvedomý. Každopádně je původcem myš-
lenky organizované diktatury jako vládní formy, což při jeho erudici ne-
ní možno považovat za nedopatření. Jako starý pragmatik si musel být vě-
dom důsledků, jež mohou z takové teorie vyplynout, ale v zájmu spravedl-
nosti si v této věci dovolíme předpokládat jeho čisté svědomí.

Jinak je to již s otázkou marxistického materializmu, jako ideové
razákladny. Materializmus a idealizmus se ve své krajní vyhraněnosti
ostává do středu zájmu právě pro ideologickou využitelnost. Zcela v du-
hu budovaného systému byla bipolarita světa neopodstatněně povýšena na
základní filozofickou otázku s vypjatým axiologickým nábojem. Co je ma-
terialistické je dobré, všecken idealizmus je hoden opovržení. V této
souvislosti je příznačné, a možno to hodnotit jako preventivní reflex
společenského organismu, že současník Comte prozíravě postavil podobné
otázky vně seriozního filozofického uvažování a označil je za metafyz-
ické, tedy neprokazatelné a jako takové, postrádající filozofickou le-
gitimitu. Pozitivistické učení však nerefletovalo na uchvácení moci.
Isto ani Herbert Spencer při bystrozrakém odhalení ideologické základ-
komunizmu nemohl postavit dostatečně pevnou alternativní hráz. Lenin
byl přesvědčený marxista a evropský duch tolerance se měl osvědčit
nejvážnější zkoušce.

Vraťme se však ještě na chvíli k Marxovu materializmu, neboť právě
a filozofie poklesá v ideologii, zde se z filozofie stává ona osvědče-
služka. V žádném Marxovu spisu nenajdeme skutečně filozoficky propa-
ranou argumentaci materializmu. Materializmus je přijímán a priori
o metodologické nevyhnutnost logického sociálního zdůvodňování, kte-
rá má-li být završeno diktátem, musí stát na primárních, takřkajíc
logických zájmech. Logicky by se dalo předpokládat, že ontologickým
umáním se nahlédne evidence materializmu jako jediné možnosti sub-
nociální reality, z níž logickými operacemi vyplynou ekonomické, so-
cální, etické apod. důsledky. U Marxe je to však naopak. Výzkumem eko-
nomyckých a sociálních ukazatelů vyplývá materializmus! Toť čirá ideo-
logie a Engelsovy scientistické komentáře jsou již jen školským cviče-

Že právě materializmus je základním ideologickým kamenem komunizmu,
říkal Lenin ve spisku Materializmus a empiriokriticizmus, kde hněvi-
napadá turanského rodáka Macha a jeho kolegu Avenaria z a jejich
živě neutrální přístup a seriozní výzkum, jenž se mu z jakýchsi důvo-
dů dával být nebezpečným.

V podloží neslavně známého sloganu "kdo není s námi, je proti nám"
na Východě bezmála celé dvacáté století nemilosrdně a se všemi důs-
ledky praktizovaného/ lze bezpečně identifikovat ideologický fundament
sovětského materializmu obohacený diktátorskou intolerancí, jevu, který
přes všechny mocenské možnosti, jež si během své existence vybudo-
val, nedokázal zabránit oné křehké, nad skálu však pevnější "moci bez-
pečnosti", aby opět dala zaznít důstojným tónům skutečné evropské tradi-
ce. Jsme nyní opravdu svědky sice pomalého, leč nekompromisního rozkla-
du imperiálních ambicí, čehož neklamným důkazem je ústup z ideologických
pozic. Zdá se proto, že žádná, sebesilnější masivní moc, disponující
všemi možnými mechanismy, není s to ubránit se vnitřnímu rozkladu, není-

li zaručena oněmi starými demokratickými zásadami - respektem jinosti a tolerancí. Právě tak je na místě přesvědčení, že každá filozofie, není-li od počátku svého úsilí netendenční a nadzájmová, se zvrátí v ideologii a žádné politické prostředky ji nebudou schopny nadlouho patřifikovat. Stane se něco podobného jako se stalo marxizmu: čím větší úsilí vyvinul za svoje zachování, tím neodvolatelněji se stal obětí své vlastní strategie.

x x x

Evropská tolerance, nesoucí konkrétní numánní obsah, už obstála v mnoha zkouškách. I tu zatím poslední, zdá se, zvládne. Její úspěch patrně spočívá v tom, že nesahá ke stejným prostředkům, jež bezostyšně používá druhá strana a to ani tehdy, když nebezpečí dosahuje hrozivých poloh. Síla, kterou disponuje, spočívá v evidenci, že zásady, jimiž se řídí, jsou, na rozdíl od těch opačných, v principiálním souladu s univerzální ontologickou dimenzí. Ty jsou sice potlačitelné, nelze je však natrvalo vyvrátit. Mravní kredit, jež si tolerance věky vybuodovala nelze jen tak, bez trestně zvrátit ledašjakým samozvaným morálním kodexem, ani hrubou silou. Naopak, duchovní rezistence, i když mnohdy latentní, překlene údobí úpadku, i generace nelidí.

Neboť rozšíření informačních kanálů nese i jisté výhody. V posledních třech stoletích je svět postupně evropeizován a jejímu duchovnímu poslání neunikl ani Mustafa Atatürk, ani císař Hirohito. Je proto oprávněný předpoklad, že hodnoty, které představuje tradiční evropské myšlení nejsou na ústupu /jak to z Paříže vidí např. Milan Kundera/ nýbrž, že prodělanými krizemi nastává jejich intenzivní obroda.

Únos Evropy je danajský počin. Tak jako již mnohokrát došlo k asimilaci únosce unešenému i nyní vulgární hrubost gehenny kolabuje pod nesnesitelnou zátěží své graciézní kořisti. Není to však, jak by se na první pohled mohlo zdát, expanze techniky a elektroniky co vede k cíli už i v zaostalé Číně, nýbrž je to něco, co i v tradičních demokraciích stálo při vzniku těchto vnějších faktorů; to něco je příležitost ke svobodě. Politikové se předhánají ve výpočtu těch či oněch svobod, které jejich země svým obyvatelům údajně zaručují. Paradoxně je ale málo slyšet propagaci základní svobody, svobody myšlení. Potíž je v tom, že svoboda myšlení není institucionalizovatelná; není to dar politika lidem, nýbrž dar lidí politikovi. Nepřekvapuje proto naléhavý apel na tzv. nové myšlení, v němž zaznívá něco jako strach z prázdnoty, která se po sedmdesáti letech úporně zabydlela v indoktrinovaných hlavách. Bez předchozího vymýcení samovládí a všech jeho zakořeněných důsledků je ale taková výzva hlasem volajícího na poušti. Skutečnost, však, že takové volání vůbec zaznívá, je známkou historického posunu, který je možná důležitější, než si v podmínkách našich stojatých vod umíme vůbec představit.

Když Řekové bojovali u Salaminy s Peršany, šlo o vše. Dnes však jde o víc.

SKROMNÝ SLUHA BOŽÍ
VENDELÍN JAVORKA

Dobrodružná a neobyčajnými príbehmi oplývajúca cesta antického hrdinu Odyssea je výtvorom básnikovej fantázie, ale životná púť skromného a pokorného sluhu božieho pátra Vendelína Javorku, bohatá na udalosti v službách Cirkvi a na utrpenia s tým súvisiace, bola určená Božou Prozreteľnosťou a riadená múdrosťou Ducha Svätého.

Narodil sa v Černovej chudobnému roľníkovi a robotníkovi železničiarovi ako najstarší z desiatich detí. Netypická bola už jeho základná výučba v židovskej škole s nemeckým vyučovacím jazykom v Sučanoch. Nižšie gymnázium navštevoval v Ružomberku, vyššie triedy ukončil maturitou roku 1903 v Ostrihome. Býval v seminári, lebo sa rozhodol stať sa kňazom. Andrej Hlinka, príbuzný, ho prehovárал: "Národ potrebuje svetských kňazov, ktorí žijú s ním, vedú ho politicky, hospodársky i spoločensky. Kňazi v kláštoroch nepoznajú dosť boje a potreby ľudu." Ale Javorka poslúchol volanie Pánovo: rozhodol sa pre Spoločnosť Ježišovu.

Po noviciáte v Trnave prešiel na jednoročné štúdium v Sankt-André /Rakúsko/, kde sa seminaristi pripravovali v klasických jazykoch na filozofiu, ktorú študoval v r. 1906-1909 na teologickej fakulte v Innsbrucku. Tu sa zoznámil s Nécseyom, neskorším nitrianskym biskupom. Vysvätený bol 29. júna 1915, primície mal v Černovej na sviatok sv. Cyrila a Metoda.

Prezenčnú službu konal ako vojenský kurát na východnom fronte a v Karpatoch. Pri pomoci raneným a zaopatrovaní umierajúcich sa vyznačoval obetavosťou a nebojácnosťou. Tu sa stretol s uhorským ministerským predsedom Tiszom, ktorý bol na inšpekcii v bojovom pásme. Keď kalvínsky kurát odmietol poskytnúť svojim umierajúcim súvercom poslednú duchovnú útechu, Tisza požiadal Javorku, ktorý ochotne vyhovel. Po demobilizovaní sa r. 1918 vrátil do Trnavy, kde ho r. 1919 vymenovali za rektora kolégia. Povolal na Slovensko pátra Jána Králička z Chorvátska, Hrubeša z Viedne. Sám sa mal rozhodnúť, či prevezmé arcibiskupské gymnázium, alebo inú úlohu. Rozhodol sa pre ľudové misie, ktoré vykonával v slovenských obciach v Maďarsku i potom, keď ho r. 1923 preložili do Bratislavy prevziať funkciu superiora. Preto sa vzdal redigovania mesačníka Posol Božského srdca, tejto práce sa potom ujal páter Králiček. I zásluhou Javorkovu malo vtedy trnavské kolégium 40 členov v dvoch domoch /Trnava, Bratislava/, ktorí od r. 1919 patrili do Čsl. rehoľnej provincie.

V Ríme vedeli o Javorkových mimoriadnych schopnostiach a túžbe pracovať v misiách. Preto ho páter generál Ledóchowski r. 1925 povolal do Ríma pripravovať sa na misie medzi Slovanmi východného obradu - Rusmi.

Bol to prvý dôležitá medzník v jeho doterajšom kňazskom živote. Usilovne sa pustil do štúdia ruštiny, staroslovienciny a východoslovenskej liturgie. Stal sa kňazom východného obradu /biritualistom/ a priekopníkom unionizmu /hnutia za zjednotenie najmä východoslovenských kresťanov ešte pred ekumenickým hnutím/.

Po roku sa vrátil na Slovensko pomáhať gréko-katolíckemu prešovskému biskupovi Nyáradymu vo správe a v ľudových misiách na východnom Slovensku a na Podkarpatskej Rusi.

Keď sa r. 1926 vrátil do Ríma, z podnetu pápeža Pia XI. bol zriadený ústav pre kňazov východoslovenského obradu PONTIFICIUM INSTITUTUM ORIENTALE, dnes známejší ako COLLEGIUM RUSSICUM. Pápežovi, ktorý nemal finančné prostriedky postaviť ho, prišlo vhod, keď práve vtedy prišla

do Ríma sestra sv. Terezky z Lisieux s finančným darom 20 miliónov lír zo zbierky francúzskych katolíkov pri príležitosti osláv sv. Terezky. Za ne bol postavený ústav, pri základoch ktorého bola sestra a duch svätice. Stavbu od začiatku viedol aj dokončil páter Javorka dňa 15. augusta 1929. Stal sa prvým jeho rektorom, viedol ho od 24. októbra 1929 do 10. januára 1934. V tomto postavení sa uplatnili jeho duchovné, morálne a intelektuálne kvality. U seminaristov a predstavených sa tešil neobyčajnej obľube a rešpektu v ťažkých a chúlolistivých podmienkach. Usmerňoval ľudí rôzneho pôvodu, veku, odlišnej výchovy, národnosti, jazyka, kultúry atď. vyžadovalo nielen neobyčajný pedagogický takt, dar psychognózy ale i diferencovaný prístup k nepozitívnejším osobnostným typom a voči všetkým uplatňovať rozvahu, telesnosť a najmä vytrvalosť a lásku k človeku. Nezvoličujeme, keď konštatujeme, že Russicom dodnes spočíva na pilieroch, ktoré s takým rozmyslom a pokorou položil práve on. Ved ktože by bol vtedy dúfal, že v ňom budú raz oficiálne študovať i poslucháči zo Sovietskeho zväzu.

Sv. Stolica určila Javorkovi úlohy ešte širšieho významu. Začiatkom r. 1934 ho poverila ako apoštolského administrátora a vizitátora zastupovať exarchu gréko-slovanského obradu v Charbine, hlavnom meste Mandžuska. Spočiatku robí pastoráciu a misijnú činnosť medzi Poliakmi, neskôr účinkuje v Šanghaji /Čína/. Tu založil rusku faru, spočiatku bola v najatom dome /od 20. sept. 1934 do 13. júna 1939/, potom dva roky v spoločnej rezidencii s Rumom /archimandritom/. V tejto funkcii navštívil rôzne kraje na Ďalekom Východe, sťahoval sa podľa potrieb svojej bratru z mesta do mesta až do r. 1938, v ktorom bola zorganizovaná duchovná správa pre tajomších veriacich. V polovici r. 1939 cestuje do Ríma. Tu do 13. júna 1941 je vicerektorom Russica namiesto Francúza de Régies, ktorý musel Taliansko opustiť.

V poradí druhým a azda najdramatickejším medzníkom v živote pátra Javorku bol rok 1941. Poverenie, ktorým ho Sv. Stolica chcela opäť poslať do Ruska, bolo povelom do nového bolaj. Bolo to poverenie pomáhať pri pastorácii katolíkov východného obradu v Černoviciach /Cernauti/ na Bukovine v Rumunsku, kde bol superiorom 21 rezidencie páter Kumorowitz. Do jeho obvodu patrilo 20 gréko-katolíckych fár. Tu robil misie, obnovy, spovedal, kázal. Keď 20. marca 1944 sovietske vojsko obsadilo Černovice a zaistilo Kumorowitzu, páter Javorka oznámil ministerstvu zahraničia do Moskvy, že ako cudzí občan pôsobí v pastorácii, nechali ho na pokoji a mohol vo svojej práci nerušené pokračovať. Keď zaistili ho vo vlaku, keď cestoval na jednu z filiálok. Helikoptérou ho previezli na vy počúvanie do Černovic /trvalo 4 noci/. Na príkaz z Moskvy ho zatkli vraj ako agenta cudzej mocnosti pre špionáž v prospech Vatikánu. Lietadlom ho dopravili do Kijeva a vlakom do Moskvy.

Na generálnej prokuratúre kládli mu otázky stále iba o politike Vatikánu a jeho upodozrievali zo špionáže. Pokojne a zväčša s láskavým úsmevom, zavždy i žartom odgovedal na ich upodozrievania. Po polročnom vyšetrovaní ho 1. januára 1945 administratívnym rozhodnutím bez súdu "odsúdili" na 10 rokov do pracovného tábora. Dňa 1. januára 1946 ho odviezli do nápravného tábora v Moldávii, kde bol dva roky. Potom ho previezli do Invy za polárnym krahom, do Vorkutu atď. Napokon sa dostal do starchinca, lebo už bol vyše šesťdesiatročný a chorý. Prešiel šesťnástimi väznicami a tábormi väčšinou na Urale a Sibíri. Baráky boli studené, nehygienické, zväčša drevené. Slnko sa v zime ukázalo až ako lobeda na samom horizonte. Pátra Javorku, starého a chorého, zadeli na domáce práce. Väzni pracovali v lesoch a baniach.

Svätú omšu slúžieval v noci, keď už všetci spali, tým spôsobom, že sediac na slanníku, rozložil si na kolienkach svoj oltárik. Ako chlieb používal žemle z pšenícnej múky, namiesto rúchového omšového vína pár

kvapiék ťažko získaných zo sušených hrozienuk navlhčených vodou. Malý krížik s korpusom vyrezal si z rukoväte zubnej kefy. Veľa ľudí i kňazov zomrelo zaopatrených v jeho náručí. Mnohých inovercov a nevercov vyučil v Kristovej viere, pokrstil atď. podobne ako predtým mnoho iných v Číne, Mandžusku a Rumunsku. Mnohí jeho spoluväzni, kňazi i laici, po prepustení na slobodu s obdivom hovorili o úžasnej odovzdanosti dobrého pátra v utrpení, o tom, ako ľuďom slúžil s láskavou a ochotnou tvárou.

Z lágru pre invalidov v Moldavskej autonómnej republike písomne dal o sebe vedieť svojmu bratovi do Žiliny. Takmer po desaťročnom pobyte v Sovietskom zväze, požiadala československá vláda na intervenciu arcibiskupa Kmeťku sovietskej úrady o jeho prepustenie. Bolo to za vlády Malenkova, ktorý rozpustil tábory so zahraničnými väzňami. Poloslepý páter Javorka strávil posledné mesiace v domove invalidov v Poľme. Tu mu oznámili radostnú zvesť, že sa môže vrátiť domov. Dňa 21. apríla 1955 bol dopravený vlakom do Košíc, kde mu polícia kúpila civilný oblek a topánky. Keďže mu nebolo povolené cestovať do Ríma do svojho kolégia a rehoľné spoločnosti v ČSSR boli medzitým zrušené, uchýlil sa k rodine svojho brata v Žiline, kam došiel 22. apríla 1955.

ooo 0 ooo

Hoci ťažko chorý, predsa živý sa dostal k svojim. Po mnohých rokoch bohumilej práce vykonávanej sub specie aeternitatis, po rokoch strádania a utrpenia, svitli mu dni pokojnej, jasnej idyly, hoci už v jeseni jeho bohatého, Bohu, Cirkvi a bližným zasväteného života.

Najprv mu bolo treba sa zotaviť, pokriatť duševne i telesne. Potom sa dal operovať na belmo jedného oka /vôbec ním už nevidel/, o rok na druhé. V dôsledku straty telesnej váhy o 40 kg srdce oslablo a často vynechávalo. I to sa však neskôr upravilo.

Život v Žiline medzi svojimi drahými a milými príbuznými bol mu ozajstnou idylou. Býval v izbičke 4x2 m a presne dodržiaval svoj denný režim. Vstával o pol piatej. Potom si upratol izbičku a po raňajšej modlitbe pred šiestou odslúžil sv. omšu, na druhú chodieval do farského kostola o siedmej. Raňajkoval o ôsmej, potom prezrel noviny, vypočul správy z rádia. Študoval nové knihy rôznych odborov /astronómia, história, teológia ai./ a v rôznych rečiach. Popoludní si odbavil adoráciu v kostole a navštevoval chorých a známych. Utešoval všetkých, čo sa na neho obracali osobne i písomne. Svedčí o tom jeho bohatá korešpondencia. Hovoriť s ním bolo radosťou jednak pre jeho jasný, istý a správny úsudok, jednak pre bohaté skúsenosti. Milým slovom a láskou obdarúval každého, mával pöruke i vhodný žart. Stále sa zaujímal o osud ťažko skúšanej Cirkvi. Jeho veľká túžba ešte raz uvidieť Rím sa nesplnila.

Nad prežitými útrapami sa neroztrpčoval. Bolo ich dosť najmä v sibirských lágroch. Začali sa trojdňovou samoväzbou, počas ktorej celý deň stál v tmavej komôrke veľkej 100x100 cm. V iných lágroch spával na holej dlážke s väzňami pritisnutými vedľa seba na boku. Na povel sa obracali na druhý bok. Keďže mladí muži kradli obuv, na noc bolo nutné dávať si ju pod hlavu. Raz pri stahovaní do druhého lágru boli postrieľaní ťi, čo nevládali kráčať. Iný si chcel zodvihnúť chlieb zo zeme a zaplatil to životom. Prvý rok páter Javorka schudol o 40 kg, lebo strava bola biedna. Ráno pohár neomastenej kaše, na obed kyslá polievka so skazenou, presolenou rybou, ktorá sa niekedy nedala jesť.

Doma na slobode žil kňazským duchovným životom. Slúžiť sv. omšu v kostole nemal povolené, iba doma za účasti členov rodiny. Sprvu celebroidal v civilnom oblečení so štólou. Oltárny kameň mu nahrádzal korpórál, v ktorom mal zašité relikvie sv. Roberta Bollarmína. Kalichom bola mu porcelánová mištička od krému, pamiatka z Ruska. Neskôr dostal

od dp. Leonarda Sliedana pozlátený kalich, paténu, superpelíciu a štólu. Nezabúdal na svojich zomretých rodičov v Černovej, kam chodieval odslúžiť za nich sv. omšu. Na Zelený štvrtok a Bielu sobotu doma celebraval vo východnom obrade. I v chorobe slúžieval omšu hoc i sediačky. Exerciá si odbavoval každý rok. Dva razy doma, ale rád zašiel k známym na dva, tri týždne, napr. na Donovaly, Vlkolíneec a posledné si vykonal u dp. Čáku na Červenej skale.

Rád cestoval ponavštevovať príbuzných. Dbal, aby sa rodinné zväzky udržiavali. Modlieval sa, aby si Boh z každej generácie v jeho rodine vbral kňaza. Pri osobitných príležitostiach - birmovkách, jubileách navštevoval fary. Keď bol najdôstojnejší pán biskup Vojtaššák po dlhom väznení prepustený, šiel ho navštíviť. Spolu robili plány, ako obnoviť, zriadiť diocézy a rezidencie.

Medzi príjemné spomienky patrila jeho audiencia u pápeža Pia XI., na ktorej dostal úpravy na cestu do Sanghaja. Pri rozlúčke mu Sv. Otec povedal: "Syn mój, my sa už na tomto svete nevidíme" a dal mu okrem obyčajného i osobitné požehnanie.

Z nepríjemných spomienok bolo domáce vyšetrowanie a prehliadka Št. bezpečnosťou. Podozrivé jej boli knihy v šiestich cudzích jazykoch, zapечатila ich a povolala na ich preskúmanie jazykových znalcov. Pri rozlúčke im povedal: "Prešiel som kus sveta, ale takú hanbu, ako mi pripravili doma, som nikde nezažil." Keď sa po čase stretol s vedúcim vyšetrowania, povedal mu: "Buďte k ľuďom milosrdný, Pán Boh tiež bude milosrdný k vám."

R. 1965 dňa 15. augusta sa dožil šťastného dňa pri pomerne dobrom zdraví. 50. výročia svojej kňazskej vysviacky. Výnimočne dostal súhlas celebrovať sv. omšu po latinsky vo farskom kostole. Vtedy ho vlastne Žilinčania poznali ako kňaza.

Po Vianociach r. 1965 ho začali opúšťať sily, napokon sa hlásilo i srdce. Pozemská odysea nášho Božieho pútnika sa blížila ku koncu. Zaopatrený sviatostami, vyrovnaný so svojou dušou, s bližnými, predstúpil v povestí svätca pred svojho Najvyššieho Pána. Odovzdal svoju dušu tomu, ktorému venoval celý život bezo zvyšku ako vždy verný, ochotný, poslušný a pripravený vyznávač, misionár-nučeník a pravý sluha Boží. Stalo sa tak hodinu pred Mariánskym sviatkom Matky Božej, 23.05 pred polnocou z 24. na 25. marca roku Pána 1966. Jeho pozemský pomník so symbolikou ekumenickej idey - zjednotenie najväčšej kresťanskej, pravoslávnej cirkvi s materskou rímskokatolíckou - postavený bol na žilinskom cintarisku roku 1978.

ŽIDOVSTVO NA SLOVENSKU

Milí a ctení priatelias!

Je mi veľmi ľúto, že Vašej prosbe o napísanie niekoľkých riadkov na tému povojnové Židovstvo nemôžem vyhovieť. Ale samotná téma je pre mňa natoľko páľčivá a aktuálna, že nechcem odmietnuť bez istého komentára.

Keď pred pár storočiami vytiahli na svetlo sochu Laokoona bez rúk, sochu, ktorá ležala v tme vyše tisíc rokov, obrátili sa rímske úrady na Michelangella so žiadosťou, aby chýbajúce časti doplnil. Michelangelo odmietol z úcty k neznámemu sochárovi. Teraz si predstavte, že okoloidúci amatér má vytvoriť nového Laokoona. Moja situácia je možno ešte horšia, keďže na rozdiel od amatéra nemám ani tie najnutnejšie predpoklady, aby som mohol splniť Vašu prosbu. Za nutné predpoklady považujem napríklad znalosť hebrejčiny, nemčiny, maďarčiny a vzhľadom na poznanie histórie Uhorska, ktoré považujem za potrebné, aj latinčiny. Nemám dostatočné zázemie stykov s ľudmi, s náboženskou obcou. Okrem toho si myslím, že súčasné, alebo povedzme povojnové Židovstvo je viac ako iné zložky našej spoločnosti späté so svojou históriou a minulosťou. Napokon je isté, že dnešné Židvstvo je len nepatrnou časťou toho, čo tu po stáročia existovalo, a to tak v duchovnom zmysle, ako aj čiastočne fyzicky.

O minulosti slovenského, napríklad beštislavského Židovstva existuje vraj početná literatúra, aj keď väčšinou v nemeckom a maďarskom jazyku /Bettelheim Samuel, Gold H., Diamant Gyula, Farbát Eugen, Gross Dávid, Dornstein B., Layiová - Propperová, Stein Mayer, Kohn Samuel, Újvari P. a iní/. Existujú tiež kusé informácie v našich súčasných prameňoch /napríklad v Encyklopédii Slovenska/ a niektoré zahraničné knihy /Kulka E.: Židia v československej zahraničnej armáde/. Diela spomínaných autorov sa vzťahujú na staršie obdobia a s výnimkou Kulkovej knihy, ktorá vyšla v zahraničí, v nich ešte je, ani nemôže byť zmienka o súčasnom stave slovenského Židovstva.

A na tomto mieste sa musím zastaviť nad tým, ako téma "slovenské Židovstvo" zmizla zo súčasnej interpretácie slovenských dejín. S prekvapením pozorujem, akú pozornosť venuje rakúska /ale tiež maďarská/ televízia retrospektívnym

pohľadom na bohatú duchovnú minulosť rakúskeho Židovstva. Filmy, komentáre, osobné spomienky, propagácie výstav, fotografie, to všetko defiluje v značnom rozsahu pred divákom a oboznamuje ho s históriou, ktorá patrí k jeho krajine. Nedávno som v rakúskom Bunte / 16/1987 / videl desiatky fotografií vynikajúcich osobností svetovej kultúry, ktorí patrili k nemeckému Židovstvu. Mená ako Sigmund Freud, Albert Einstein, Franz Werfel, Martin Buber, Heinrich Heine, Stefan Zweig, Franz Kafka. Priemerne vzdelaný slovenský čitateľ by iste poznal značnú časť týchto mien, ale nepredpokladám, že ten istý čitateľ čo i len tuší, že napríklad Heinrich Heine mal preka Šimona Pressburgera, ktorý pochádzal z Bratislavy, že Heineho matka je pochovaná na židovskom cintoríne v Hlohovci /ok ešte existuje/, že zakladateľ Fischer - Verlag-u Samuel Fischer /1859-1934/ je rodákom z Liptovského sv. Mikuláša /v uvedenom časopise ako jeden z tých, na ktorých je Nemecko hrdé/ a iste by bolo možné hľadať a nájsť aj ďalšie príklady významných osobností, ktoré patria do dejín Slovenska, presnejšie slovenského Židovstva, ako súčasť týchto dejín. Podotýkam, že podstatne lepšia situácia je v Čechách, kde sa vždy objavovali publikácie, vzťahujúce sa na pražské pôsobenie Franza Kafku, Kischu, Werfela, Torberga a ďalších nemecky tvoriacich židovských umelcov. Ich viac alebo menej kvalitná znalosť češtiny nie je na prekážku, aby boli považovaní za súčasť očarujúcich kultúrnych dejín Prahy, resp. pražského Židovstva. Tento vzťah považujem za dvojnásobne odôvodnený tým, že sni o "árijskom" B. Smetanovi sa nedá tvrdiť, že ovládal češtinu, a predsa sa stal symbolom českého vlastenectva.

Predpokladám, že Samuel Fischer, rodák z Liptovského sv. Mikuláša, odkiaľ pochádza aj moja stará matka, hovoril aspoň tak pekne po slovensky ako ona.

Môj osobný pocit, ktorý mám pri pomyslení na minulosť slovenského Židovstva, mi pripomína Atlantídu. Celá potopená civilizácia je pod nami, nič o nej nevieme a mnohí o nej ani nechcú vedieť. Pracujem so suchými číslami a snáď preto pripomeniem niekoľko štatistických údajov. Myslím, že hovoria aj o prítomnosti. Na celom území predvojnového Slovenska žilo 138 tisíc Židov, z toho na dnešnom území okolo 90 tisíc. Po vojne sa z nich vrátilo 10 tisíc. Tento počet sa prudko zmenšil v dôsledku emigrácie v rokoch 1945-50 a tiež druhej emigračnej vlny v roku 1968 a neskorších rokoch. V Košiciach žilo pred vojnou 12 tisíc Židov, po vojne sa vrátilo 500, v roku 1954 je počet čelnov náboženskej obce 120. V Trnave žilo v roku 1930 z celkového počtu 24 tisíc obyvateľov 2707 Židov, v rokoch 50-tych klesá ich počet na asi 300. V roku 1968 chcel vyše 90-ročný predseda náboženskej obce v Trnave zorganizovať verejnú modlitbu. K potrebnému "minje", t. j. predpísaným desiatim dospelým Židom si musel piatich "požičať" z Bratislavy. A ešte niekoľko ďalších údajov, náhodne vybratých zo starších encyklopédií: Trenčín 1929 - zo 7 800 obyvateľov je 1 300 Židov, Brezová p. Bradlom 1886 - z vyše 5 000 obyvateľov je 312 Židov, Kežmarok pred vojnou okolo 1 000 židovských obyvateľov, po vojne asi 100. V roku 1985 som bol informovaný o jednej ži-

dovskej rodine v Kežmarku, ale informátorka si nebola istá, či z nich ešte niekto žije.

Myslím si, že aj bez ďalších čísiel možno slovenské Židovstvo charakterizovať ako miznúce. V mnohých menších mestech a dedinách ani samotní domáci obyvatelia nevedia veľa o svojich bývalých židovských krajanoch, pričom boli mestá, kde Židia tvorili viac ako polovicu obyvateľstva /Dunajská Streda 52%/.

Je pochopiteľné, že kvantitatívne údaje nevystihujú veľkosť židovského vplyvu na kultúrne, umelecké, vedecké, lekárske atď. dienie v slovenskej spoločnosti.

Rád by som sa ešte pristavil pri Bratislave, dnes už len smutnej "krásavici" na Dunaji. Zo 124 tisíc obyvateľov v roku 1929 tu žilo 14 900 Židov. Dnešný obyvateľ mesta si pravdepodobne ešte pamätá na synagogu na Rybnom námestí, zbúranú v roku 1969, ale sotva tuší, že koncom minulého storočia ich stálo v Bratislave spolu s modlitebňami dvadsaťpäť /25/, že o týchto staviteľských pamiatkach vyšla samostatná publikácia, že tu existovalo niekoľko desiatok židovských spolkov a organizácií.

Neviem o tom, že by sa niekde v dejinách Bratislavy spomenul svetový kongres MIZRACHI v roku 1904, na ktorom sa zúčastnili zástupcovia mnohých krajín a ktorý pozdravila aj kresťanská cirkevná hierarchia.

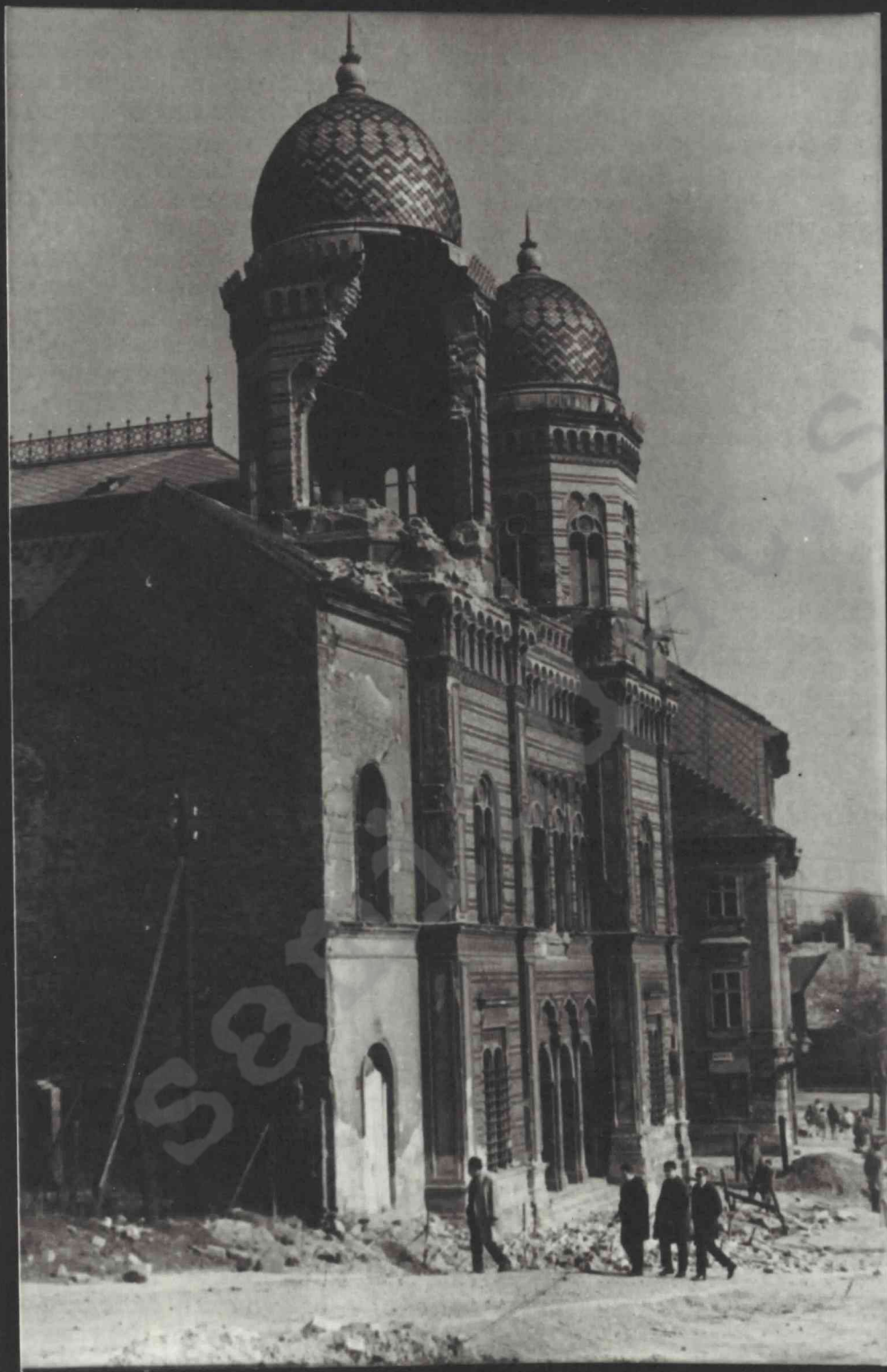
Súčasnú slovenskú Židovstvo je nepočítané a miznúce. O náboženské veci je nepatrný záujem. Tradície sa neudržiavajú. Náboženská výchova detí možno ani neexistuje. Len výnimočne vedú mladí Židia čítať hebrejsky. Čisto židovské manželstvá sú zriedkavosťou. Čo vlastne zostane po Židoch na Slovensku?

Budem citovať môjho priateľa, ktorý nás aj Republiku opustil pred dvoma rokmi: "Židia na Slovensku už nie sú, ale antisemitizmus zostal."

Srdečne Vás zdraví J.

P.S.: Ale aby záver nevyznel veľmi pesimisticky, pridávam jednu skutočnú historku. V septembri tohto roku pricestoval do Bratislavy svetoznámy židovský kardiológ prof. Kellerman, izraelský občan, rodák z Bratislavy. Na jeho oslňujúcu profesionálnu kariéru môže byť hrdý každý Žid i Slovák. Oficiálne sa zúčastnil na kardiologickom kongrese. Naša tlač písala, že sa na kongrese zúčastnili vedci a lekári z USA, ZSSR, Maďarska, Talianska... atď a iní. Ja som ten "a iní" - vysvetlil profesor Kellermann, a potom nám všetkým, čo sme boli spolu s ním v synagoge, vyrozprával historku o vyvraždení všetkých Židov dňa 15. marca 1498 v meste Erice /vyslovoval to však Erice/. Vrahmi boli vtedajší španielsky hovoriaci vládcovia ostrova. Dnes po nich nezostala ani stopa, ale Židia v Erice žijú opäť. Rád by som počul, že ich, aj tých, čo žijú inde, nechajú žiť v pokoji.

prehľad stavu židovských modlitební a synagóg na Slovensku
v roku 1987

Stav kultových stavieb je do istej miery presným svedectvom o situácii spoločnosti veriacich, o jeho politickej, ekonomickej a kultúrnej kapacite v širšom, národnom alebo štátnom útvare. Je výsledkom vonkajších tlakov a potencie /kultúrnej, ekonomickej a politickej/ spoločnosti veriacich. Stav kultových stavieb je teda svedectvom o svetskej situácii cirkvi. I keď vieme, že sa v nej často odráža i situácia duchovná, nemusí to tak byť vždy. Niekedy naopak, cirkev so spustnutými svätostánkami dokázala načerpať v dobách svetového úpadku zdroje síl na dlhé obdobie duchovného vzostupu.

Opis situácie židovských modlitební a synagóg nie je preto svedectvom o situácii obcí. O nich vieme, že prežili i väčšie príkorie, než je báranie chrámov. Neutešený stav kultových stavieb Židov na Slovensku je svedectvom o miere kultúrnosti, tolerancie a veľkorysosti Slovákov.

Zanedbávanie zariadení židovských obcí sa začalo ešte počas II. svetovej vojny. Csudom židovskej menšiny v Československu sa už venovala istá, avšak nedostatočná pozornosť. Nepríjemné historické fakty /veľké množstvo zo Slovenske odsunutých Židov, sociálne príčiny, pre ktoré si antisemitizmus našiel tak široko na Slovensku pôdu, postoj k Židom po skončení II. svetovej vojny, najmä v 50-tych rokoch/ sa obchádzajú, bagatelizujú, alebo jednostranne a účelovo interpretujú. Napríklad celá problematika sa spája len s politickým pôsobením vedenia Slovenského štátu, čím sa ho dorí v očiach historicky dezinformovanej časti verejnosti, najmä mládeže, kompromitovať; genocída a hrdinstvo Židov je okrajovou témou v literatúre i pri spomienkach na výročia vojnových udalostí; Židovstvo je považované za konfesiu, nie národnosť.

Po II. svetovej vojne a po februárovom prevrate sa vzťah k židovským kultovým stavbám nezlepšil. Zmenilo sa len to, že niektoré našli nové využitie, avšak neprimerané a pre uchovanie kvalitného stavu stavieb nevhodné, ako vidno z podrobnejšieho prehľadu.

Na stav týchto stavieb nemali prakticky žiadny vplyv ani roky. Názor, že tieto stavby sú kultúrno-umeleckými hodnotami, si neosvojili ani činitelia v období pokusu o reformu čs. socializmu, ani po jeho prerušení. Časť židovských modlitební a synagóg podľahla v 70-tych rokoch. Preto popri úbytku spôsobenom búráním sme zistili tiež mnohé samovoľné zrušenia, či asnácie, vynútené dlhodobým zanedbávaním stavieb, alebo ich poškodením pri nevhodnom znovuvyužívaní.

Existujúce stavby sú väčšinou v zlom stave, chýba im údržba a miznú hodnotné prvky z exteriéru i interiéru /malby, mozaiky, vitráže, lavice/.

Celkove bolo na Slovensku dodnes zbúraných 112 stavieb. V kritickom stave je 5 stavieb, na kultúrne účely sa využíva 14, na sklady 20.

Výsledky prieskumu stavu židovských kultúrnych stavieb sme zhrnuli do podrobnejšieho prehľadu podľa krajov. Východiskom pre porovnanie s dnešným stavom nám slúžilo jedna ar-

chívna štúdiá z päťdesiatych rokov. Prehľad nie je úplný a v niektorých podrobnostiach možno ani presný, zodpovedá však podmienkam, za ktorých bol zostavený.

Domnievame sa, že zvyšku židovských kultových stavieb na Slovensku i celkovému otvorenému hodnoteniu vzťahov Slovákov k židovskej menšine sa v blízkej budúcnosti bude venovať pozornosť. Náš prehľad si preto nekladie príliš náročné, pri momentálnych možnostiach ťažko dosiahnuteľné ciele. Mal by byť skôr upozornením na stav týchto stavieb a najmä na naliehavosť očistenia a vecného zhodnotenia celej problematiky židovskej menšiny.

I. Západoslovenský kraj

	1953	1987
Brezová pod Bradlom	sklad uhlia	zbúraná
Nové Mesto n/Váhom	zbúraná /2. sv. vojna/	
synagoga		
Nové Mesto n/Váhom	užívaná obcou	užívaná obcou
modlitebňa		
Nitra	stojí	prestavaná na koncert.sieň
Nitra	sklad	sklad
Zbehy	prestavaná na obyt. dom	zbúraná
Vráble	garáž	sklad
Zlaté Moravce	pekáreň	
Mojmírovce	zbúraná	
Ivanka pri Nitre		zbúraná
Cabaj		zbúraná
Nové Sady		zbúraná
Veľké Janíkovce		zbúraná
Častá	kino	zbúraná
Senec	užívaná obcou	sklad
Rusovce		zbúraná
Gajary		zbúraná
Stupava	sklad	sklad
Cífer		zbúraná
Pezinok	sklad	zbúraná
Modra	sklad /stolársky/	sklad /majolí
Jur pri Bratislave	poľnoh. sklad	chata v súkr. vlastníctve
Nové Zámky	zbúraná pri bombard.	
Nové Zámky	slúži obci	slúži obci
Šurany	stolárska dielňa	sklad
Tvrdošovce		zbúraná
Dunajská Streda		zbúraná
Gabčíkovo	stolárska dielňa	zbúraná
Hroboňovo	zbúraná /2.sv.vojna/	
Rastice	zbúraná /2.sv.vojna/	
Mliečno		zbúraná
Šamorín	sklad	sklad
Čalovo		zbúraná

	1953	1987
Šafárikovo		zbúraná
Komárno	sklad	sklad
Komárno	sklad	bude rekonštr. na cukráreň
Vojnice	kultúrny dom	kultúrny dom
Štúrovo	poškodená	zbúraná
Zemianska Olča	poškodená zbúraná	
Trnava	sklad	zbúraná
Trnava	slúži obci	sklad
Piešťany	zbúraná	
Piešťany	sklad	zbúraná
Trstín		zbúraná
Žabokreky	súkromný dom	súkromný dom
Boleráz		zbúraná
Veľké Kostolany		zbúraná
Hlohovec	sklad textilu	zbúraná
Galanta	zbúraná	
Galanta	opravená	zbúraná
Šládkovičovo	zbúraná	
Šaľa	zbúraná	
Večaľan/Váhom	zbúraná	
Horné Saliby	slúži obci	chátka
Reca	zbúraná	
Sereď	zbúraná	
Jelka	zbúraná	
Vlčany	stolárska dielňa	určená na osu- náciu
Trenčín	sklad	v rekonštr. na kult. zariadenie
Beckov	zbúraná	
Čachovice	nepoužívaná	zbúraná
Stará Ľubňa	škola	zbúraná
Topoľčany	sklad	učňov. stred. Otex
Ripňany	zbúraná	
Uhrovec	prestavaná na vilu	zbúraná
Horné Ozovce	slúži obci	zbúraná
Senica	poškodená	zbúraná
Myjava	stolárska dielňa	zbúraná
Vrbovce	používajú mliekárne	sklenenárstvo
Kepčany	zbúraná	
Kúty	zbúraná	
Jablonica	pekáreň	pekáreň
Gbely	zbúraná	
Vrbové	sklad	nepoužívaná uzavretá
Skalica	prestavaná na byty	zbúraná
Holíč		zbúraná
Sobotište	obytný dom	obytný dom
Sekule	sklad	?
Sekule		obytný dom
Veľké Leváre	sklad	súkromný byt
Šaštín		polnoh. sklad

	1953	1987
Maľacký	sklad	Tudová škola um.
Levice		?
Tekovské Lužany		zbúraná
Sahy	sklad	zbúraná
Sahy	poškodená	zbúraná
Bánovce n./Bebravou		sklad nábytku
Bratislava-Heydukova	slúži obci	slúži obci
Bratislava-Podhradská	slúži obci	zbúraná
Bratislava-Cesta		
Bratislava-Rybné nám.	slúži obci	zbúraná

Prehľad:

zbúraná	25
prestavovaná na kult. zariadenie	5
užívaná ako sklad	8
ročne účely	9
slúži obci	3

II. Stredoslovenský kraj

Bojnice	sklad	zbúraná
Mertin	sklad	zbúraná
Vrútky	škola	pohostinstvo
Sučany	telocvičňa	predajňa nábytku
Rimavská Sobota	slúži obci	zbúraná
Rimavská Seč	zbúraná	
Jesenské		zbúraná
Žilina	koncertná sieň	aula VŠDS
Žilina		?
Zvolea	sklad	sklad
Krupina	zbúraná	
Považská Bystrica	obchodný dom	zbúraná
Púdicov	sklad	predajňa nábytku
Tlaca	stolárska dielňa	zbúraná
Matúškova	cez 2. sv. vojnu zničená	
Lučenec	sklad	zbúraná
Lučenec		v zlom stave
Čadca	sklad	zbúraná
Kysucké Nové Mesto	sklad	zbúraná
Dolný Kubín	sklad	kino Lukla
Veličná	zbúraná	
Hrstená	sklad	klub mládeže
Tvrdošín	v dobrom stave	sklad
Námestovo	zbúraná	
Liptovský Mikuláš	slúži obci	sklad OD Prior
Ružomberok	úradu	sklad OO /v op- rave/
Banská Bystrica	zdemolovaná cez 2. sv. vojnu	
Banská Bystrica	sklad	archív

	1953	1987
Banská Bystrica modlitebňa	služi obci	modlitebňa česko- -bratskej cirkvi
Brezno	sklad obilia	ná byť prestava- ná na konc. síeň
Žiar n/Hronom	sklad	učebne Zväzarmu
Banská Štiavnica	sklad	sklad
Kremnica	zdemolovaná v 2.sv. vojne	

Prehľad:	
zbúraná	9
prestavaná na kult. zariadenie	3
užívaná ako sklad	5
rôzne účely	8
služi obci	0

III. Východoslovenský kraj

Hámenné	používa JRD	
Hámenné	služi obci	zbúraná
Rožňava	sklad nábytku	zbúraná
Jelšava		byty
Dobšiná		zbúraná
Plešivec	neexistuje	
Revúca	sklad	sklad nábytku
Trebišov	sklad	zbúraná
Michalovany	sklad	kultúrny dom
Sečovce	sklad obilia	?
Kráľovský Chlmec	služi obci	zbúraná
Sonotor	rolnícke výrobné družstvo	sklad JRD
Michalovce	služi obci	?
Michalovce	autodielná	zbúraná
Vranov n/Topľou	sklad veľkoobchodu	zbúraná
Pavlovce n/U	zdemolovaná v 2.sv.v.	
Sobrance	zdemolovaná v 2.sv.v.	
Vlhané	neexistuje	
Popradňovce		zbúraná
Poprad	sklad	bude opravená /tlačiareň/ /pamiatk. chrán.
Stará Ľubovňa	sklad	zbúraná
Slovenská Ves	sklad sena	zbúraná
Spišská Belá	byty	byty
Huncovoce	sklad	sklad Otexu
Kežmarok	sklad	zbúraná
Bardejov	sklad hnojiv	sklad TV
Bardejov	sklad	?
Bardejov	služi obci	?
Stropkov	stolarska dielňa	?

	1953	1987
Stupčkov	sklad staveb.podniku	má byť zrúcaná
Kusina	neexistuje	
Raslovica	sklad	rámovanie obrazov
Zborov	sklad obilia	kiné Sloven
Giraltovce	neexistuje	
Košice	sklad	koncert. sieň
Košice	sklad	sklad
Košice	sklad	?
Košice	slúži obci	?
Seňa	neexistuje	
Kecerské Peklany	neexistuje	
Rozhanovce	neexistuje	
Veľká Ida	sklad	zbúraná
Barca	zbúraná	
Turňa n/Bodvou	v 2.sv.v.zbúraná	
Moldava n/Bodvou	sklad obilia	Dom pionierov
Zdaňa	neexistuje	
Spišská Nová Ves	zdemolovaná	
Krompachy	v 2.sv.v.zbúraná	
Jaklovce	sklad JRD	zbúraná
Spišské Vlachy	v 2.sv.v.zbúraná	
Spišské Podhradie	sklad textilu	sklad Drobný ta- vor
Spišská Stará Ves	neexistuje	
Merkušovce	čistočne zachovala	súkromné byty
Gelnica	v 2.sv.v.zbúraná	
Smolník	súkromný byt	
Levoča	v 2.sv.v.zbúraná	
Prešov	hydinské závody	
Prešov	užíva výrob.družstvo	
Prešov	slúži obci	chátro
Prešov	odevné závody	?
Veľký Šariš	užíva KSS	telefónna ústred
Šarišské Lúky	sklad MNV	zbúraná
Hamišovce	užíva MNV	zbúraná
Brezovica n/Torysou	sklad sena	zbúraná
Lipany	sklad JRD	sklad
Čirč	neexistuje	
Pečovské M. Ves	sklad JRD	pustne
Sabinov	v 2.sv.v.zbúraná	
Lemešany	pekárne dielňa	sklad Jednoty
Krupušany	v zloz.stave	zbúraná
Bystrá n/Topľou	sklad dreva	zbúraná
Ináčovce	neexistuje	

Prehľad:

zbúraná	18
prestavaná na kult. zariadenie	4
užívaná ako sklad	3
rôzne účely	10
slúži obci	0

Milan Rastislav ŠTEFÁNIK

(1880 - 1919)

kalendárium
hana ponická:
rímska kapitola

K A L E N D Á R I U M

/ 1880 - 1913 /

- 1880 /21. júla/ narodil sa v Košariskách Milan Rastislav Štefánik. Otec - evanjelický farár - Pavol Štefánik, matka - Albertína /rod. Jurenková/, dcéra brezovského notára. Milan bol ach šieste dieťa. Otec pridával k občianskym menám svojich detí aj mená slovanské - najstarší syn Igor dostal meno Branislav, Pavel Svatoopluk, Milan Rastislav. Ako päťročný prekonáva kiahne. Na tú istú chorobu zomiera brat Fedor.
- 1886 začal chodiť do ľudovej školy
- 1889 odchádza do Šamorína na Žitnom ostrove, aby sa zdokonalil v maďarčine lebo rodičia ho chcú poslať na lýceum v Prešporke.
- 1890 na evanjelickom lýceu v Prešporke. Z tohto obdobia pochádza najstarší známy rukopis - list rodičom /Odprosovanie... z 30. marca 1893/ z príležitosti konfirmácie.
- 1894 štvrtú triedu gymnázia navštevuje v Šoproni, kde bolo štúdium lacnejšie.
- 1894 študuje v Sarvaši - na doporučenie tamojšieho profesora Šašku, brezovského rodiaka. Pôsobili tu aj ďalší slov. profesori, ktorí nemali záujem na pomáčaní slov. študentov. Prvé pokusy o poéziu.
- 1898 rozhoduje sa pre štúdium na pražskej technike - stavebné inžinierstvo. V Prahe sa ubytuje u F. Hrona v bývalej Vávrovej ulici. Vstupuje do spolku slov. mládeže Detvan, ktorý vznikol hneď po rozdelení pražskej univerzity na české a nemecké učilište /1882/. V čase Š. prichodu do Prahy predsedom Detvana bol meďik Vavro Šrobár, ktorý pod priamym vplyvom prof. T.G. Masaryka najprv v malom krúžku 10-12 študentov a neskôr na stránkach časopisu Hlas šíril myšlienky o obrode politického a kultúrneho života na Slovensku. /Nerozvinutý slovenský národný organizmus si od čias memorandových /1861/ udržiaval

len jednu politickú stranu, Slovenskú národnú, ktorej program vyjadrovalo Memorandum; tzv. Slovenské okolie s určitou samosprávou v rámci Uhorska. Národnú stranu však v polovici osemdesiatych rokov bezohľadný nápor maďarských vládnicich tried prinútil k pasívnej rezistencii, a tak slovenským politikom ostal na obranu proti silnejúcej maďarizácii iba tlačový orgán Národné noviny, vychádzajúce v Turčianskom Sv. Martine. Koncom storočia sa v radoch mladšej generácie začala prejavovať nespokojnosť s pasivitou Národnej strany, takže sa v slov. politickom živote diferencovali tri odhodbné smery: martinský konzervatívci /Vajanský, Dula/, predstavitelia katolíckeho ľudového hnutia /A.Hlinka, F.Juriga/ a Hlasisti /V.Šrobár, P.Blaho/, ktorí tvorili výraznú opozíciu proti martinskému centru. V.Šrobár kládol dôraz na zaktivizovanie a zdemokratizovanie slov. politiky a na jej odklon od rusofilstva - prepasovaného hlavne Vajanským./

Š. sa prvý raz zúčastnil na zhromaždení Detvana 15.okt.1898 spolu s ďalšími novými členmi, medzi ktorými bol aj J.G.Tajovský. Okrem Detvana sa zúčastňuje aj na stretnutiach spolku evanjelických akademikov Jeroným, ktorý združuje predovšetkým prívržencov T.G.M.

- 1899 Druhý rok štúdia v Prahe. Intenzívne sa zapája do práce v Detvane, píše básne, recituje. Na jesen /po procese s židovským občanom Hilsnerom, ktorý bol obvinený z rituálnej vraždy, a ktorého sa T.G.Masaryk zastal/, zoznamuje sa Š. prostredníctvom priateľa Jana Kraicza s T.G.M. Je nadšený jeho prednáškami a spismi. Pod vplyvom filozofických prác T.G.M. prehodnocuje svoj vzťah k náboženstvu. Číta životopisy Kopernika, Napóleona, Shakespearesa, diela vynálezcov: J.Watta, G. Stephensona, filozofov: B.Pascala, Nietscheho, Schellinga.
- 1900 - v marci prevzal funkciu tajomníka v Detvane. Naviazal styk s moravskoslovenskými študentmi. Roztržka s otcom. Š. v liberálnom pražskom prostredí odhodzil sa tradičnej národnej ale hlavne náboženskej viere. Počas letných prázdnin navštevuje Holru /hrob L.Stúra/, Trnavu. Vyvrcholí roztržka s otcom a ten syna, ktorý sa odmieta vzdáť svojich názorov, vyháňa z domu. Navštevuje V. Šrobára v Ružomberku. Štúdium na technike ho neuspokojuje a preto prestupuje na univerzitu, aby sa mohol venovať štúdiu hvezdárstva.
- 1901 Nezhoody medzi Hlasistami. Ochabuje aj činnosť v Detvane. Číta Kukučina, Puškina, Flauberta.

V Detvane prednáša o Galilovej Slobode a stoleckej filozofii. Zaoberá sa myšlienkou vydávania beletristickej prílohy Hlasu. Asistuje svojmu profesorovi K. Zengrovi pri fotografovaní Slnka.

- 1902 Prehľbuje sa Š. osobná kríza, hľadanie východiska vo vede a filozofii ho neuspokojuje. Finančná pomoc staviteľa A. Dvořáka mu umožňuje polročný pobyt vo Švajčiarsku. Popri astronomických predmetoch študuje aj matematiku a fyziku. V astronómii sa zdokonaľuje aj prakticky - na zburšskej hviezdárni u prof. A. Wolfera. Učí sa po francúzsky. Navštívil Kostnicu pri príležitosti spomienkovej slávnosti k výročiu smrti J. Husa. List, ktorý o tomto podujatí napísal dr. Herberovi uverejnil čas. Čas. Po návrate zo Švajčiarska je plný elánu a znovu sa zapája do spolkového činnosti. Stáva sa predsedom Detvana. Za jeho predsedovania spolok nadobudol svoju otrásenú vážnosť a funkciu. Na jeho schôdzky prichádzajú aj moravskoslovenskí študenti, českí spisovatelia a novinári - napr. Jakub Arbes, Anton Plešek. Š. prednáša o Kollárovej vzájomnosti, o Czambelovej brožúre týkajúcej sa čs. národnej jednoty, o náboženských názoroch L. A. Tolstého, o astrofyzikálnych výskumoch Slnka. O slovenských problémoch píše každý týždeň úvodníky do čas. Čas, v ktorých oboznamuje českú verejnosť o maďarizačných výčinoch budapeštianskej vlády. Kritizuje tiež pasívny postoj politikov na Slovensku. Východisko z neutešenej situácie stále silnejšej maďarizácie vidí v osvete a hospodárskej samostatnosti.

- 1903 /18. januára/ prednáša na Slovenskom večierku v Hermanovom Mestci. Vo vtedajšej polit. situácii chápe Š. čs. národnú jednotu predovšetkým ako jednotu kultúrnu - nahradenú maďarskou kultúrou, ktorá ohrozuje národné ciele, kultúrou českou, slovanskou. Š. polemizuje s filológom Czambelom, pracovníkom ministerstva vnútra v Pešti, ktorý vydal brožúru "Minulosť a budúcnosť čs. jednoty", v ktorej upozorňuje maďarskú verejnosť na nebezpečenstvo, ktoré hrozí úhram šíréním českej kultúry a jazyka na Slovensku. Ako delegát Detvana zúčastňuje sa v máji zjazdu medzinárodnej študentskej org. Corda Fratres v Palerme.cez prázdniny s členmi čs. jednoty a Detvana navštívi Luhačovice /u lekára dr. P. Plaha/ a Žilnu, kde sa otvára výstava maliarov Grupy uhorsko-slovenskej. Zúčastňuje sa aj stretnutia pokrokových slovenských umelcov v ordinácii dr. Dušana Makovičského. 25.10. uverejňuje v Čase "Dojmy zo Slovenska" - dosť pesimistický článok o polit. a kultúrnej roztrieštenosti Slovenska, hlavne inteligencie.

- 1904 Zoznamuje sa s F.X.Svobodom, básnikom J.Vrchlickým, historikom J.Gollom, maliarom A.Liebscherom. Na jednom z večierkov sa zamiluje do Vrchlického dcéry Evy. Tento vzťah vyúsťuje do pochybností a sklamaní. Spoznáva maliara A.Kalvodu, spisovateľku Růženu Svobodovú. Navštevuje umelecké krúžky Máj a Ménes. M.Schneider-Trnavský zhuďobňuje Š. básň - ponásku na ľudovú pieseň. Rediguje umeleckú prílohu Hlasu /Umelecký Hlas/ spolu s Kalvodom. Pri korektúrach pomáha aj Ján Potto /Ivan Krasko/. Umelecký Hlas po niekoľkých číslach pre nedostatok finančných prostriedkov prestal vychádzať. Omeľno stihol podobný osud aj Hlas. /18.októbra/ prodekan fil.fakulty J.Vrchlický promoval Š. na doktora filozofie. Dizertačná práca: O novej hviezde v súhvezdí Kasiopieia z roku 1572. Materiál k tejto práci zbieral vo Švajčiarsku a Taliansku. Uchádza sa o miesto suplenta na žižkovskej reálke u riaditeľa F.Bílého. Zoznamuje sa s jeho dcérou Lidunkou a uvažuje o sobáši. Nakoniec sa rozhoduje pre odchod do Paríža, kde sa chce venovať astronómii u prof. C.Flammarióna. Skromné finančné prostriedky pre začiatok sa požiadalo zohnať V.Šrobárovi a /opäť/ staviteľovi Vávrovi. /28. november/ príchod do Paríža spolu so sochárom Bohumilom Kafkom, ktorý uvádza Š. do spoločnosti českých výtvarníkov: L.Strimpla, T.F.Šimona, H.Poettingera, C.Španiela. Schádzajú sa v kaviarni Amiot na bulvári Saint Michel. Prvé sklamanie čaká na Š. u C.Flammarióna. Ten ho síce prijal vo svojom observatóriu v Juvisi Sur Orge a prisľúbil mu zoznámenie s J.Janssenom, ale ten je na dlhšej ceste po Taliansku a tak Š. musí čakať. Vianoce v Paríži sú pre Š. smutné...
- 1905 zoznamuje sa s grófom Hanušom Kolowratom, ktorý sa v Paríži pripravuje na diplomatickú službu. Š. a Kolowrat vyhrali súťaž v streľbe na holuby v Monte Carlo. V krojanskom krúžku študentov sa zoznamuje s Máriou Neumannovou. Zhoršuje sa Š. zdravotný stav - krvácanie do žalúdka. /začiatok apríla/ Janssen sa vracia z Talianska. Janssen je priekopníkom spektroskopického štúdia Slnka a v r. 1893 vybudoval na Mont Blancu observatórium. Š. sa oboznamuje s Janssenovou hviezdárňou v Meudon. Navrhuje úpravu a vylepšenie vývevy. Zoznamuje sa s Janssenovým asistentom G.Milochauom. Svojou pracovitosťou a nadšením pre vedu si získava Janssenove sympatie. Zhotovuje nový typ spektroskopu, upravuje teleskop. Sťahuje sa do hviezdárne. Janssen mu navrhuje, aby sa zúčastnil spolu s Milochauom výpravy na Pont Blanc. /17.júna/ vyráža výprava v doprovede súšených

alpských vodcov a 18 nosičov zo Chamonix. Cesta na vrchol je viac ako dramatická. Lavíny, omrzliny. Tri noci museli stráviť na ľadovci. Štvrtý deň sa konečne dostávajú na vrchol Mont Blancu. Janssenova hvezdáreň je veľmi skromná - drevená budova zasypaná po prvej poschodie snehom, bez kúrenia a postelí. Časť nosičov sa musí hneď vrátiť - zabudli hlavné debny s potravinami. Počasie im nepraje, snehové búrky. Nosiči sa s potravinami nevrátili. Po desiatich dňoch zostáva výprave bez jedla. /3. júl/ výprava sa aj v nepriaznivom počasí rozhoduje pre zostup. Priaznivé podmienky pre pozorovanie počas celého pobytu boli iba 20!/ minút. Ale aj tak výprava vytvorila svetový rekord - ešte nikomu sa nepodarilo stráviť na vrchole Mont Blancu taký dlhý čas. V Chamonix už ne dúfali, že sa Š. a M. vrátia. Tri krát sa pokúsili k nim dostať skupiny horolezcov, ale pre zlé počasie sa na vrchol neodvážili. I keď výprava nemohla uskutočniť pozorovania, získala si obdiv vedeckých a spoločenských kruhov.

Janssen ponúka Š. účasť na ďalšej výprave - do Španielska, kde sa má v Alcosebre pri Valencii zúčastniť na pozorovaní zatmenia Slnka. Pozorovanie je úspešné a o Š. práci posielala Janssen správu Akadémii. Spolu s J. navštevuje na pozvanie vlády Madrid, Barcelonu, Toledo, San Sebastian... Cestuje do Oxfordu na zjazd Medzinárodnej únie pre spoluprácu v bádaní Slnka, kam ho pozvali na základe jeho práce v Španielsku. Návšteva v Košariskách.

1906 Pokračovanie vedeckej práce u J. v Paríži. Belgická astronomická spoločnosť vymenuje Š. za svojho člena. Napriek úspechom zhoršuje sa Š. finančná situácia. Znovužiada prof. Vávru o pôžičku 350 frankov. Janssen predkladá Akadémii päť Š. prác: O novom zariadení spektroheliografu, O metóde umožňujúcej pozorovanie slnečnej korony mimo zatmenia, Príspevok k štúdiu infračerveného spektra, O citlivosti siete na svetelné žiarenie, Zvratný heliometer. Zdokonaľuje niektoré astronomické prístroje. Pravidelne číta slovenské a české noviny a časopisy. Naďvahuje styky s poprednými osobnosťami vedeckého a umeleckého sveta. Sprevádza po Paríži R. Svobodová a F. X. Šaldu. Študoje filozofické diela H. Poincarého. V apríli Š. bezmäla na mesiac pripútala klobáku ťažká choroba žalúdka. V júni už uvažuje o ďalšej výprave na Mont Blanc. Zoznamuje sa s následníkom tronu princom Bonaparte. Druhý výstup na Mont Blanc - znovu s Millochouom. Š. sa venuje štúdiu telurických čiar. Na M.B. zostáva 9 dní.

O necelý mesiac ďalší výstup na Mont Blanc - s ruským astronómom Alexejom Ganským. Zamerali sa na štúdium rotácie Venuše a povrchu Jupitera a Merkúra. Počas 7 dní na vrchole zhotovili slvelé snímky Venuše a Jupitera. Š. Akadémiu predkladá dve práce: štúdium telurických čiar a fotografické štúdiá telurických čiar v infračervenom spektre. Po návrate z Chamonix čaká na Š. nemilé prekvapenie - Janssen /pre chorobu/ odovzdal vedenie hviezdárne v Meudon Henriemu Deslandersovi, ktorý nemal Š. prališ v láske. V Š. neprítomnosti násilne vnikol do jeho pracovne a dal vyprázdniť Š. byt. V takmer beznádejnej situácii dostáva od Akadémie doporučujúce listy, ktoré mu umožňujú cestu do strednej Ázie na pozorovanie zatmenia Slnka. Cestou do Ruska Š. navštívil Košariská. V Rusku sa najprv zastavil v Moskve a Petrohrade. Stretáva sa znovu s A. Ganským a spolu odchádzajú do Ázie. Za miesto pozorovania bolo určené mestočko Ura-Tube v samarkandskej oblasti Turkestanu.

1907

/13. január/ pozorovanie zatmenia Slnka. Pre zlé poveternostné podmienky /sneženie/ bolo pozorovanie neúspešné. Na spiatocnej ceste počas zostávky v Tule sa vyberie navštíviť L.N. Tolsteho a E. Makovičenko do Jasnej Poliany. Zo svojich ciest píše list V. Šrobárovi, ktorý je postihnutý jednoročným väzením. Situácia Slovákov v Uhorsku sa stále zhoršuje. Zastavuje sa v Košariskách. Vo vlaku z Pažinka do Prešpurku vyprovokovali incident maďarskí poslanci Serecsényi, Kovécz a Presztyánszky. Š. sa rázne postavil proti urážkam Slovákov a sľovenského jazyka. Odchádza do Prahy, kde sa opäť stretáva s A. Svobodomou, prof. Vévrom a Máriou Neumannovou, ktorá nalieha, aby sa nadobro vrátil do Prahy a habilitoval sa na univerzite. Š. ponúka na manželstvo s M. Neumannovou. V Paríži naďalej Deslanders intriguje proti Š. Aj napriek tomu Š. dosahuje uznanie a podporu Francúzskej astronómckej spoločnosti, ktorá mu udeľuje v apríli Janssenovu cenu. V júli Š. takto ochorel. Jeho zdravotný stav bol taký vážny, že sa Janssenovci rozhodli previezť ho do Chamonix. Pred vianocami sa odchádzal na cestu domov - do Košarisk. Hneď po príchode dostáva telegram, v ktorom mu pani Janssenová oznamuje úmrtie manželky...

1908

Po Janssenovej smrti sa zmenila Dočasné spoločnosť pre observatorium na Mont Blancu /jej členmi boli - princ Roland Bonaparte, barón Alphonse Rotschild a gróf de la Baume Pluvinsky na definitívnu Société des Observateurs de Mont Blanc pod protektorátom francúzskej akadémie a vlády.

/máj/ dr. Jean Charcote pozýva Š., aby sa zúčastnil expedície na južný pól, ale ministerstvo už nechce zmeniť pokyny. V Chamonix ho navštevuje prof. Simon Newcomb vynikajúci matematik a hvezdár, admirál flotily USA a pozýva Š. do Ameriky.

/júl-september/ Tri výstupy na Mont Blanc. Hlavný júlový výstup za veľmi ťažkých poveternostných podmienok. Hvezdáreň je až po vrch zasypaná snehom. S Š. ostávajú len dvaja nosiči, ostatní sa vrátili do Rosses. Na Janssenovom observatóriu sa objavuje trhlina - znamená jej konečnú likvidáciu. V Chamonix sa zoznamuje s manželkou amerického veľvyslanca v Berlíne D.J.Hilla, s jeho dcérou Catherincou a neterou admirála S.Newcomba, Mc Geovou. V Paríži sa zoznamuje so senátorom Emile Chautempsom. Niekoľkokrát cestuje do Ženevy k priateľovi E.Schaerovi - optikovi a astronómovi, ktorý poskytuje Š. materiálnu pomoc /prístroje/.

1909 cestuje za novou hvezdárnou do severnej Afriky. Odporúčanie dostáva od Chautempsa pre politických a vojenských predstaviteľov v Alžírsku. Cestuje loďou, potom posvahoch Veľkého Atlasu, v oáze Laghouat strávi dva týždne a urobí rôzne meteorologické pozorovania. S Arabmi sa snaží dorozumieť ich rečou. Na juhu v okolí Ghardie, v kraji Mzabu sa dostáva medzi primitívne mohamedánske kmeňové sekty mozambitov. Navštevuje /náj/ v Bledé pútnické miesto mohamedánov Bois sacré, - Svätý háj, vodopád Siffy a Lyonskú jaskynu. Strajk námorníkov znemožňuje loďnú dopravu, preto odcestoval do Tunisu. Navštívil Kartégo, zašiel až k hraniciam Tripolisu do Kairuanu, posvätného miesta kláštorov a mešít, kde je svedkom otrasných výjavov náboženského fanatizmu sekty privržencov Si-Magmeda-ben Aissa.

/9.jún/ cez Maltu, Sicíliu, Taliansko vracia sa do Paríža. Hneď odchádza za M.Neumanovou do Londýna. Uvažuje nad zriadením vlastnej hvezdárne mimo Francúzsko, je znechutený intrigami francúzskych vedcov: Ing. Gustáv Eiffel mu navrhuje, aby sa uchádzal o miesto v Nizze. Začína sa zaujímať o aeronautiku. Prvé pokusy s lietaním na vojenskom cvičišti v Issy les Moulinaux. Navrhuje mechanický stabilitázor pre lietadlá, továrnikovi Devoussaudovi v Chamonix píše o prístroji, ktorý by signalizoval nepriateľske loďe, Národnej kancelárii priemyselného vlastníctva predkladá projekt prístroja na fotografovanie a premietanie farebných alebo obyčajných kinezatografických fotografií. Pozorne sleduje hnutie na Slovensku, na jeseň očakáva v Paríži V.Šrobára, ktorý však pre ochorenie neprícestuje. Šrobár mu v liste navrhuje plán vedeckej spoločnosti na Slovensku -

krúžok slov. vedy a umenia. Vedecké ústavy Bureau Central Météorologique poverujú Š. pozorovaním zrážky Zeme s Halleyovou kométou v Oceánii na ostrove Tahiti.

1910

začiatkom roka sa uchádza o naturalizáciu, pretože francúzske vedecké spoločnosti nepodporovali financovanie cudzincov. Jeho žiadosť je zamietnutá a tak si na cestu na Tahiti musí znovu požičiavať. Na lodi George Washington ťažko ochorie /zápal pľúc - ako dôsledok vysilujúcej práce - spával iba 4 hodiny/. Po prístáti v New Yorku nadväzuje spojenie s krajanmi. Zoznamuje sa s predsedom Národného slovenského spolku A. S. Ambrosom a s prof. Columbijskej univerzity M. I. Pupinom. /25. marec/ Š. je hosťom českého člena kongresu vo Washingtone - A. J. Sabatha. Š. navštevuje Yerkesovu hviezdárňu chicagskej univerzity. /začiatkom apríla/ odcestuje do San Franciska, na colnici ho čaká nepríjemné prekvapenie - dopravná spoločnosť požaduje za prepravu materiálu sumu 3.000 frankov. Spor sa nepodarí vyriešiť ani franc. konzulovi a Š. zostáva po zaplatení 80 /1/ frankov. 15. apríla vypláva zo San Franciska loď Mariposa s Š. na palube. 27. apríla pristáva v papeetskej zátok. Š. buduje na Tahiti tri meteorologické stanice a pozorovateľňu. Rozhodol sa na Tahiti zostať až do júna 1911. Neďaleko observatória nad Papeete si buduje si buduje drevenú chatu. Spriatelil sa s podnikateľom J. A. Amédetom a českým cestovateľom Janom Havlasom, ktorý zavítal na Tahiti v júli. Dôstojníci franc. vojnovéj loďe Zélée prejavili záujem o Š. vedeckú prácu. Počiká s nimi cesty na ostrovy Marquézy, na Paumotu na juhu franc. Oceánie. Na týchto ostrovoch našiel zvyšky nežnej kultúry: ohromné hrádze a značné kamenné sochy. Š. pár menších sôch starých Polynézanov - vyznávačov Kon-Tiki, boha Slnka, - priviezol do Paríža. Zvlášť zaujímavé a cenné umelecké diela objavil v Pansaulia, kde pred pár rokmi strávil zvyšok života Paul Gauguin: veľký drevený reliéf s figurálnou kompozíciou, dózu, vytvorenú z kmeňa stromu a vyzdobenú figúrkami v reliéfe a päť drevených dosiek s rytinami, ktoré domorodcom slúžili ako hrant pre prasce - všetko práce Gauguinove. Prežije romantickú lásku s krásnou tahitankou, ktorá odmieta s ním odísť do Európy. Odchádza z Tahiti cez Cookovo súostrovie a Nový Zéland /kde sa stretol s anglickým astronómom J. H. Worthingtonom/ na ostrov Yavau. Býva u franc. misionárov, otcov Paristo. Urobí niekoľko skvelých astronomických pozorovaní /zatmenie Slnka/. Cestou do Európy navštívil

1911

hvezdáreň jezuitov v Austrálii. /20. júna/ sa zastavuje na Slovensku. Uvažuje o sprostredkovaní stykov francúzskych finančníkov s ťažko sa vzťahajúcimi slovenskými bankami.

- 1912 Pripravuje do tlače výber vedeckých štúdií Julesa Janssena. Cestuje do Prahy, aby prejednal docentúru na Karlovej univerzite. Naráža však na množstvo problémov. Švajčiarsky astronóm E. Schaer ponúka Š. astronomické prístroje v hodnote 100 000 korún, ak sa rozhodne pre vybudovanie vlastnej hvezdárne. Matematik H. Poincaré ho povzbudzuje k vedeckej práci. Znovu zdravotné problémy: lekári v Prahe a Paríži zatiaľ neodporúčajú operáciu. Ako člen výpravy prof. G. Bigourdana pozoruje zatmenie Slnka v pevnosti Cormeilles en Parisis. Na parížskom observatóriu G. Bigourdana pozoruje hmloviny. Štúdium hmlovín malo byť hlavným Š. poslaním novej cesty na Tahiti. /24. august/ odchádza do Brazílie za ďalším pozorovaním zatmenia Slnka. Poverila ho inštitúcia Bureau des Longitudes, spolu s ním odchádza ako tájomník Jaromír Králiček. Lodou Amazona sa plavia popri brehoch Španielska, Portugalska /zastávka v Lisabone/, Kanárskych ostrovov, Senegale /zastávka v Dakare/. Po príchode do Rio de Janeiro sú hosťami brazílskej vlády. Pozorovanie sa uskutočňuje v hvezdári v Passa Quatro, no pre dážď bolo pozorovanie neúspešné. Š. urobil aspoň pozorovanie pomocou farebných skiel - ekranov /filtre/. Pozorovania sa zúčastnil aj brazílsky prezident so sprievodcom. Prezident poďakoval Š. možnosť a podporu k práci v Brazílii. Š. však po desiatich dňoch z Brazílie odchádza loďou Atlantique. Znovu v Paríži v byte na ulici Leclerc, ktorý je doslova prepŕhaný vzácnymi exotickými skvostami: drahokamy, perly, nerasty, tkaniny, keramika, orientálne koberece, nad posteľou Gauguinov do dreva rezaný reliéf. Zomiera Henri Poincaré. Š. plánuje definitívny odchod cez Čínu na Tahiti. Predtým však chce ešte navštíviť Južnú Ameriku. Vianoce trávi na Slovensku - v Košariskách.

- 1913 Zomiera Š. otec - Pavol Štefánik. Š. sa usiluje získať záujem oficiálnych franc. inštitúcií o dobučovanie tahitskej hvezdárne a zdôrazňuje význam meteorologickej služby v Oceánii pre franc. loďe. Snaží sa tiež presadiť bučovanie rádiostanic v tejto oblasti. Minister obchodného loďstva A. de Monzie doporučuje Š. na cestu do Ecuádoru, kde mal pracovať na zavedení bezdrôtovej telegrafie a študovať na observatóriu v Quite. Dokončujú sa práce na Panamskom prieplave. /koniec augusta/ opúšťa brehy Francúzska. Do Ecuá-

doru cestuje cez Spojené štáty /New York, Buffalo, Chicago, Los Angeles, San Francisco/. Zastavuje sa na Tahiti. Opat San Francisco - u priateľa Alberta Kršáka, ktorému sa zveruje s myšlienkou založiť na Tahiti slovenskú kolóniu a definitívne sa tam usadiť. Odchod do New Orleansu, ďalej loďou cez Mexický záliv a Karibské more k panamskej šiji, kde končia práce na prísplave.

/november/ na loď Chilli sa plaví z Panamy do Ecuádoru. V Quite je prijatý ako francúzsky občan. Snaží sa presadiť franc. vplyv v Ecuádore /ostrovy Galapágy/ proti vplyvu USA. Zoznamuje sa so spisovateľom Cruzom Alvarezom a s riaditeľom hviezdárne v Quite Louisom G. Tufiňom. Dohodnú sa na budovanie meteorologických staníc v Ecuádore. Š. má jednu zriadiť na Galapágach. Zoznamuje sa s politickými činiteľmi Ecuádoru. Alvarez ho zasväcuje do indiánskej kultúry. Prezident Plaza a členovia vlády prijali Š. a prezident schválil Š. návrh na zriadenie siete TSF /bezdrôtové telegrafia/. Predbehol tak Nemcov a Angličanov, ktorí mali veľký záujem o TSF stanice na Galapágach.
/koniec roka/ odchádza z Ecuádoru.

/dokončenie kalendária - roky 1914-1919

v budúcom čísle/

Hana Ponická

RÍMSKA KAPITOLA

1.

Do Ríma som prišla prvý raz v jeseni r. 1948. Bolo báječné blúdiť večerným, bohato rozsvieteným mestom s fontánami, predstavovať si tu i tam z literatúry, známe postavy umelcov aj iných významných návštevníkov Ríma z minulosti, no najživšie figuroval v mojích predstavách slovenský rodák z Košarišiek, hviezdár a generál, spoluzakladateľ Československej republiky Milan Rastislav Štefánik. Ten bol v Ríme veľakrát, zavše i viac mesiacov naraz, mal tu v mojej predstave takrečeno domovské právo: najmä ak si pomyslíme, že tu nakoniec našiel i lásku, prístav, svoju "jednú Giulianu".

V r. 1915, keď sa ocitol v Ríme ako ranový pilot, zo srbského frontu privezený do nemocnice Kráľovnej Matky, o Giuliane ešte ani nesníval. Nepoznal ju ešte ani v r. 1916, keď prišiel v letnom období roka viac ráz na skok do Ríma z Udine, kde bol taliansky hlavný štáb. Do Udine k štábu a k preletom nad bojiskami ho odvelilo z Francúzska ako poručík a hlavný francúzske veliteľstvo. Z Udine vylätúval nad nepriateľské zákopy, plnil viacero bojových úloh, do Ríma prichádzal na porady, prinášal správy. S markýzou Giulianou Benzoni spoznal sa však pri svojom najdlhšom rímskom pobyte od februára do jesene roku 1918. Tu i s jej pomocou dovršil diplomaticko vojenské vyjednávania s talianskou vládou, čím sa plne uzákonila regulérna československá vláda a upevnili výhľady na vznik novej republiky. Z Ríma cestoval sám a niekedy i so snúbenicou markýzou Giulianou do Paríža i do Padovy, do Foligna aj na iné miesta sústreďených jednotiek československej armády. Býval zväčša v hoteli Grand pri stanici... všeličo som vedela ale i pozobúdala o ňom z čety literatúry, venovanej jeho pamiatke alebo pojednávajúcej o histórii prvej svetovej vojny, ale moja ženská pozornosť bola prirodzene upätá najmä na lásku a podobné veci... o markýze Giuliane Benzoni som vedela, že ostala verná Štefánikovi po jeho tragickej smrti v r. 1919, že sa nevydala a žije s príbuznými, ba dokonca i to, že starorodičovský palác vo Florencii predala - vymenila za pohodlnú vilu nad morom, v Sorrente, kde v širokom okolí pracovala dlhé roky na podvihnutí vzdelania, škôl a zlepšení sociálnych pomerov zanedbaného talianskeho juhu. Keď mi muž, korešpondent Československej tlačovej kancelárie v Ríme, raz v lete povedal, že podnikneme naším malým, ale správnym a dobre fungujúcim Topolinkom výlet na juh, tešila som sa veľmi i preto, lebo som dúfala, že sa zastavíme v Sorrente. Výlet sa podaril, uvideli sme Neapol, Pompeje, Vezuv aj iné krásy podľa plánu, vracali sme sa zákrutami cesty nad morom od juhu späť k Neapolu, videli sme Capri aj iné ostrovčeky, dvíhajúc sa spod vodnej hladiny k slnku, a už je tu Sorrento! Čašníik v reštaurácii nám hneď ochotne vysvetlil, kde je vila Benzoniových, ba nám pripomenul, aby sme si obzreli aj Gorkého dom v blízkosti, je na ňom i pamätná tabuľa.

Nastalo dohadovanie, muž nemel chuť ísť vyhľadávať ani domy ani vily, ani stopy po Gorkom alebo iných spisovateľoch. Hovoril sa na mňa, že som v ktoromsi južanskom kostinci zabudla skladanku s umeleckými či pornografickými staropompejanskými výjavmi, ktorú draho zaplatil v Pompejách "ciceronovi" /sprievodcovi/. Ja som nechcela nasaď dlhou cestou po skladanku, on ani ten krátky kúsok k domu Benzoniových. Vyhrala naša malá, unavená z trmácania po pamiatkach a cestách necestách; vrátili sme sa najkratšou cestou do Ríma. No dala som si tajný sľub, že ja sa ta

vrátiť, Giulianu spoznať, aj sa s ňou pekne porozprávam. Pohltil ma každodenný rímsky rodinný život, hľadanie slušného bytu, prechádzky s deťmi po parkoch, zverincoch i po plážach, tam som zavše naozaj ďaleko musela putovať popri vode za malou bodkou s červeným slamenným klobúkom v diaľke - naša malá /väčšia/ stále len preč a dopredu - hľadala pri mori miesto, kde priteká Hron od Eystrice a Slovenskej Lupče - napokon i tie časté cesty domov - zabudla som časom na svoje predsavzatie zo Sorrenta. Potom vtrhli do našich pekných rímskych dní mrákavy, neisté tušenia, smutné výhľady, čo nás čaká doma, až nás odvolajú, niečo nám porozprával aj priateľ Miloš Ruppelät z príležitosti svojej kuriérskej cesty do Ríma /pracoval na Ministerstvo zahraničia a už ho boli začali vypočúvať o Vladimírovi Clementisovi, u ktorého bol tajomníkom/. V jeseni muža naozaj odvolali z Ríma domov, mali sme málo času na balenie a trápili sme sa, či naozaj baliť, alebo zostať tu či inde v západnej krajine, muž začal hľadať aj prácu v prípade emigrácie, aj našiel, ale začala som sa iba potom trápiť ja: čakala som tretie dieťa, a doma sme mali u starých rodičov mladšiu dcétku, čo ak nám ju potom nepustia? Nevedela som si predstaviť, ako znasieme takú dlhú odlúčenosť aj od ostatnej rodiny, veď som temer každý štvrtý mesiac musela bežať z Ríma domov! Vrátili sme sa do Bratislavy a začali sme si zvykať na ťaživú celospoločenskú atmosféru, ktorá sa u nás vyvinula po r. 1948 z moci jedinej vládnúcej strany, z jej nedôvery k ľuďom /dokonca vlastným/ i zo strachu o stratu moci. Áno, boli tie hrozné procesy, veľa ich bolo aj s hroznými rozsudkami, celá tá česná realita päťdesiatych rokov. Ešte v r. 1948, keď sme odchádzali z Bratislavy do Talianska, existovali ulice, námestia Masarykove, Štefánikove, ako i obrazy, sochy na námestiach - v r. 1950, keď sme sa z Talianska so strachom vrátili, už nebolo ulíc ani spolkov, ničoho s menom Masaryka či Štefánika, a zmizli aj iné mená a sochy a obrazy; čo sa dalo, bolo vytreté, a čo nie, bolo rozbité, zašliapané a hodené do Dunaja, čo pivnie, aby nič už nepripomínalo starú dobrú republiku, ktorá i Komunistickej strane dala počas svojho jestvovania dýchať, povolila jej činnosť, pochody, interpelácie, miesta v sneme, všetko: teraz dostala "odmenu". Náród, pokorený celý tu i tam, prekonával všetko s ubolenou dušou, a čo neprekoná, uzavrel si do srdca, tak prechoval v sebe s pomocou božou aj iné svoje verjaje a nehanebne mocou potupované city, presvedčenie, názory, až po dni lepšie. Tie prišli v r. 1968, ale nebolo ich veľa, a znovu všetko pri starom a veru ešte i horšom, ak si pomyslíme na tú silu sovietskych vojenských hrdiel, tankov, lietadiel, čo k tomu i pre rodiny treba, a čo ostáva, kam príde. Človek by si myslel: dvadsať rokov od r. 1948, potom znovu dvadsať od r. 1968 - spolu 40 rokov duševného násillia na ľudskej duši, to by aj mamata zabilo. Ale dušu nemôže dobiť nič, duša je život sám, krehká zelená byl' pod hrubým, tupým betónom, čo zo seba a z milosti božej pracuje, kým neprerazí všetko, čo ju malo zdrviť, kým sa neprederie k slnku.

V tom pamätnom roku 1968, v čase všeobecného uvoľnenia a výdychov, písala som podobne ako aj iní horúcou ihlou články o Štefánikovi a zišla mi na um aj markýza Giuliana Benzoni. Ešte žila, ale už v Ríme a nie v Sorrente; dobrí známi, Myjavčania, boli ju len pred rokom navštíviť, dali mi jej rímsku adresu. Chválili ju, aká je pri svojej sedemdesiatke ešte čulá, svieža, o všetko sa zaujíma: dokázala mi to i sama, keď mi na môj prvý list ihneď odpísala, že doteraz sa nechcela dotýkať Štefánika ani doby a ničoho, čo s tým súviselo, najmä pre ňu to boli veci príliš osobné, ale teraz dozrel čas, porozpráva mi všetko, ako bolo čo bolo a čo si pamätá, aby som len čím prv prišla do Ríma, osobné rozhovory nenahradí nič. Vyšavila som si všetko k odjazdu, vyzdvihla som si a zaplatila aj nie práve veľký prídel valút na pobyt v Ríme, a dňa

6. júna som už nastupovala na medzinárodný rýchlik do Ríma. Dobehovala som s poslednou parou, príčina bola vec príliš osobná. Hlavné, že som dobehla, mala som o to väčšiu radosť, že už idem, konečne spĺňam i sľub, ktorý som si bola dala, keď som ešte bola mladá a mala som rodinu, a prešli sme nad morom popri sorrentskom dome bez toho, aby som uvidela pani Giulianu. Ešte tej noci vo vlaku, v doznievaní úzkostí, že vlak zameškám - vzkrsla mi náhle v hlave predstava: Rímska kapitola! Napíšem Rímsku kapitolu zo šivo! Milana Rastislava Štefánika, kapitolu o vojne, o láske, o republike aj o Ikarovom páde. Budú v nej prirodzene aj Košariská, otec i mať, i mnoho iného blízkeho Milanovu srdcu, a čo ja viem, čo ešte - bude to záležať aj od pani Giuliany. A bude v tom tak trochu aj moja rímska malá osobná kapitolka.

2.

Unavená z príprav na cestu i z dlhého lúčenia s Bratislavou a s jedným živým plukovníkom, zaspala som tak hlboko, že pri náhlom prebudení som zrazu nevedela, kde som. Len keď ma už starší železničný sprievodca, fúzatá tvár vtiahnutá do kupé medziarkou dverí, súri: - Udine, Udine! - a či som ho vraj v noci naprosila, aby ma pred Udine určite zobudil - ach tak, ďakujem mu, že nezabudol, svitá v obloku i v mojej hlave, ďakujem. V Udine však nik ku mne nepristúpi, ani ma nebude vyzerat' z perónu, nič podobné. Chcela som len jednoducho pozorovať krajinu. Krajinu okolo Udine!

Vlak sa bleskurychle, hladko a nehlučne prešvihol spod rozochvených perónových krytín do voľného priestoru, a ja v tichosti pozdravujem mesto, ktoré opúšťame, Udine, kde chodil Štefánik v posledný deň svojho života ešte celý, pokúšam sa v dialke nájsť letisko, odkiaľ vzlietol s posádkou ráno 4. mája 1919, aké ozaj bolo ráno, keď štartovali? Možno aj celkom pekné, jasné, aspoň tu nad Udine, a iba keď preleteli Alpy, privítal ich ostrý podunajský vietor? V poslednom svojom liste Giuliane píše Štefánik z Udine v to nedeľné ráno o čistých azurových nadzemských priestoroch, do ktorých o chvíľu vyletí, aby z nich zase zletel do matkinej naruče, a potom spať, navždycky... "motor už hučí, treba ísť, stále odhadzovať, dovidenia, Giuliana, žena moja jediná!---" citujem si pár útržkov z listu, celý ho nik nečítal, má ho len Giuliana, ukáže mi ho v Ríme spolu aj s kópiou, ktorú si Štefánik uložil do náprsného vrečka, ale aj tú odoslali po katastrofe do Ríma jej.

Nad šírou rovinnou panorámou so zhlukom záhrad, sádov, stromoradií s cestami i cestičkami, vodných nádrží aj ihrísk, aj dnes letí lietadlo k Udine. O čo je dlhšie, modernejšie, rýchlejšie než táto dávne, vojenské, Caproni, o to vyššie sa vznesie i ponad hradby masívu taliansko-slovenských Alp na obzore udinskej krajiny. Nedalo by sa ani porovnať so starým, ťarbavým, hlučným a len nízko letiacim Caproni, na ktorom lietal poručík Štefánik v tých istých miestach a v plnom pekle vojny - v r. 1916! S príkazmi zo štábu v Udine, vylatoval raz smerom ku Gorizii i ďalej ponad slovenské i talianske vrchy a úvaly, všade kde sa dalo predpokladať väčšie sústredenie rakúsko-uhorských vojenských útvarov s vojakmi slovenskými a českými, tak znel rozkaz i z Paríža: aj že má poručík letáky sám i koncipovať a zhačzovať. A tak bolo na nich aj jeho meno. Letáky vošli k prebehnutiu do zajatia, to bol prvý stupeň tvorby légií. Vyhrážali sa však pri prípadnom zachytení "zradcov" a pri ich súdení rakúskym a uhorským dôstojníkom! Za každého prebehnutého Čecha či Slováka desať Rakúšanov či Maďarov, smrť za smrť. A lietal potom do zákopov i vyhračania rakúsko-uhorských dôstojníkov pánu Štefánikovi: Za každých desať rakúsko-uhorských zabitých vojakov desaťkrát toľko slovenských a českých bežencov. Bože môj, čo k tomu dodať? Nenávidíme

vojnu, nech je prekliata, a už nikdy nech nie je, ale milujeme vojakov, čo v nej trpeli.

Pozerám si na mape aj druhú stranu Álp od Udine, i ta preletúval Štefánik lietadlom Caproni, s jediným mechanikom, na bojiská a zákopy. Lago di Garda, horná Adige, nad nimi už vrchy taliansko-švajčiarskych Álp, vyše dvoj- trojtisícmetrové. V hláseniach stanov uvedené ďalšie vrchy, rieky, doliny, dátumy, rozkazy i hlásenia o splnení úloh. No aj viac uznání vojenských pánov, aké veľké služby poskytol poručík Štefánik, keď práve pri prelete a pomedzi štítu Álp objavil nad jazerom Garda nikým netušenú obrovskú útočnú silu rakúsko-uhorského vojska, pripraveného k veľkej ofenzíve: v hlavnom talianskom štábe mohli po Štefánikovej rýchle dodanej správe hneď privolať posily, to rozhodlo o ďalšom. Ale z letákových akcií údajne priveľký osov nevyšiel.

Meriam si aj pomocou kružítká vzdialenosti cieľových bodov preletov od Udine, kde boli hangáry, odkiaľ vyletúvali letci - od Udine ponad Goriziu nad pozície rakúsko-uhorské to mohlo byť vzdušnou čiarou približne do 100 km, od Udine na druhú stranu, ku Gardskému jazeru a Adige, ešte raz tolko. Snažím si predstaviť človečika, čo akého hrdinského, a vlastne skôr krehkého ako statného, v tiesňavách medzi zrázmi na chatrnej rachotiacej a kývajúcej sa sprave s vrtulou, ohrozenej vpádom hmiel, vetrov a zdola výstrelmi. Rozmýšľam aj o tom, prečo práve ta, ku Gardskému jazeru, pod vrchy plné kedysi vojnových nástrah a ťažkých zážitkov, chcel sa i s Giulianou po svadbe navždy utiahnuť do nejakého nového domu, s hviezdárskymi prístrojmi v kupole? Či chcel žiť ešte i ďalej tým, čo ťažké a nebezpečné už raz prežil? Hádám sa o tom s ňou porozprávam... medzi tým moje lehátko, premenené na pohovku, prekryli mapy obyčajné i vojenské, výpisky, kresby, knihy - nedokázala som bez časti svojho inventáru ani tentoraz odcestovať, budem mať dobrú zábavu až do Ríma. Ale medzitým ešte Benátky, more; dvojhodinová zastávka. Z plného, hlučného vaporetta vystupujem na námestie sv. Marka, po krátkej prechádzke medzi krídlami turistov a holubov prichádzam k starej známej reštaurácii - kaviarni Florian pred hotelom Daniel. Za okrúhlym bielym stolíkom, zo všetkých strán obklopená vzosnými a reliéfmi vyzdobenými murami slávnych architektov, sedím si tu malá slovenská lastovička ako v nejakom veľkolepom salóne storočí, v blízkosti stolíkov, obsadených Byronom, Stendhalom, ale i - Štefánikom! Vymieňa si bojové skúsenosti a plány s d'Annunziom, básnikom, bigotným bojovým nadšencom. Salón bez strechy, otvorený do sameho neba: ale ja tu mám naboku ešte i svoju osobitú taliansko-rímsku kapitolku. Ani nie tak dávno, len štyri roky minuli od nej. A už píšem pozdrav do Bratislavy, tak a tak, tu a tu dovidenia o dva, tri týždne, o mesiac? Z písania ma vytrhol čierny kučeravý kamelot s čerstvým vydaním obrovského plátku novin: - Robert Kennedy zavraždený! Atentát na ďalšieho Kennedyho!

3.

- Piazza del popolo! Via della Penna, albergo Locarno!
- Sissii signora, taxikár zahýba do menej rušných ulíc.

Som si istá, že v starom známom hoteli dostanem izbu ako aj kedysi bez predbežného oznámenia. Zvolila som si ho nielen z osobných, ale i z praktických príčin. Štvrť, v ktorej stojí, a kde sa pri sebe kľudne znesú staré patricijské domy aj moderné činžiakové paláca, je ľudová i noblesná zároveň, len dve ulice prebehnúť - a som na československom vyslanectve; na pár krokov od hotela kaviareň - cukráreň Rosatti, a nej priamy výhľad na prekrásne námestie piazza del popolo, s obeliskom /tuším Napoleonovým, z Egypta/ v prostriedku, s fontánami a deťmi okolo nich, nad námestím na kopci park Pincio so somárikom a detským kočiárom, z par-

ku rozhlady na strechy sedembrehého, stovčatého Ríma - na druhej strane od hotela zase lenivo tečie rútna a nícka Tibera - no a ako všade v meste, možno sa i tu stravovať aj bývať lacno i drahó, a dobiehať od hotela temer na skok k zastávkam autobusových a trolejbusových spojov, cestovať na všetky strany mesta i von z neho.

Ani tu sa nič nezmenilo, iba nové panely s plagátmi oznamujú študentský diskusný meeting na večer, potom sú tu i rezolúcie viacerých politických strán k prípadu vraždy ďalšieho Kennedyho. Aj tu dielne a dielničky žijú otvorené do ulíc, stará dobrá atmosféra ničím nekomandovaného uličného života, starý známy dobrácky úsmev na tvári hotelového zriadenca Cesareho: víta ma, akoby som len včera bola odišla, hoci sme o dva-dsať rokov starší, sputuje sa na "signoreho", o ktorom ma neviem veľa povedať, a tak ma radšej hneď poviem pravdu o nás dvoch, úprimne osmutnie celý. Núka mi však na výber hneď aj tri izby, hotel nebýva plne obsadený: bohatší ľudia idú do luxusnejších hotelov, a chudobnejším je aj tento drahý. To si myslím, hovorím si, prepočítavajúc v duchu počet dní, cenu izby na noc aj moje finančné možnosti. Dal mi izbu na prvom poschodí; obloky do ulice, ani tu asi nič nepribudlo, a čisté a pedantné je všetko ako aj kedysi, mramorové chladné dlážky sa ligocú, ošumelý pokrovček, jeden pred posteľou, druhý pred umývadlom, je určite dobre vydrhnutý. Ulica však určite hlučnejšia než kedysi, počuť ju, aj keď zavriem obloky a spustím žalúzie.

Pani Giulianu čakám dolu pri recepcii, v starom pochmúrnom salóniku; jej hlas už trochu poznám, telefonovala som jej hneď na stanici; ponúkla sa mi, že čoskoro do hotela príde, lebo ma chce privítať na rímskej pôde a vziať ma na obed - nejedia ešte, aby nám chutilo spolu. Jej rozhodnosť a privetivosť rozháňajú hneď pri vstupe do Ríma rozpaky a obavy, či jej predsa len nebudem na obtiaž. Upozornila som i Cesareho, že jedna staršia dáma ma príde vyzdvihnúť, strichneme obaja na otáčavé dvere - ale už je tu, ona je! Menšia krehká postava v tmavom letnom oblečení, v tmavom slamennom klobúku; krátko pristrihnuté bielo-biele vlasy, pohyby živé, ale nie unahlené, oválna bledá tvár máličko usmiate je naozaj pekná, milá. Usmieva sa aj Cesare, privádza ju do salóniku, vychádzam jej v ústrety, objíma ma a pozerá uprene do očí. Ako dva tmavé diamanty na bielom snchu, oči má čisté, veľké, živý lesk plný pozorovateľskej vážnosti i dôvery. Nepovieme si veľa, tlmíme vzrušenie zo stretnutia bežnými poznámkami o hoteli, aj ona má vraj rada jeho prostotu a čistotu, i keď je už starobylý - no a je to vraj jeden z mála rímskych hotelov, ktoré ešte nepokazil posledný americký vkus. Hneď v blízkosti hotela vyberá podobne autentickú rímsku reštauráciu s domácimi jedlami - capellini in brodo, ani nepozriem do jedálneho lístka, objednávam si po pamäti, čo som kedysi v podobných miestach pred rokmi tu jedávala. To je dobrá kuracoslepačia, prípadne slepačohovädzia polievka s tenučkými ale dlhými cestovinami, treba ich oberučne do lyžice i s pomocou vidličky nakrútiť a postupne z nich ujeďať. Samozrejme aj s postrúhaným syrom do toho... dáva sa aj ona presne to čo ja, tvrdí, že presne toto má rada i ona, hovoríme raz po francúzsky, raz po taliansky, ale ona väčšmi ťahne k francúzskej konverzácii, čo ma zaráža - asi je moja taliančina jej ušiam chatrná? Nie, vysvetľuje mi, je to zvyk. S Milanom zväčša len po francúzsky hovorili, on naozaj vedel po francúzsky oveľa lepšie ako po taliansky. No a mám vraj taký podivný, podobný prízvuk i v tej francúzštine, taký slovanský, aký aj on mal. No dobre. Pri káve mi oznamuje, že ma zavedie ešte dnes, hneď, do svojej rodiny, o tej mi ešte cestou porozpráva to najhlavnejšie, a zajtra začneme pracovať pekne po poriadku, od miesta k miestu, kde sa s Milanom zoznámila, kde spolu chodili, atakďalej, postupne presne i podľa časového sledu - no a nesmieme pri osobných veciach vynechať ani to hlavné, načo do Talianska

prišiel, a čo tu dosiahol. Takže dostanem od nej aj lekcie histórie, politiky, pravda tej vtedajšej - nie si unavená?- opýta sa ma zrazu s matersky starostlivým pohľadom, privoláva hlavného, platí rýchle a pozorne, mňa nepripustí ani k slovu. Hádam jej vraj odpustím - neviem, či to, že mi nedovolila zaplatiť - alebo to, že odběhuje k telefónu v kúte reštaurácie. Nie, unavená nie som, ale žasnem nad jej energiou a pozornosťou ku všetkému, s čím sa stretnú jej oči, uši, - telefonuje polohlasom, ale tiež cele sústredená, prikyvuje živou malou, temer vtáčou hlávkou - a už kráča o chvíľu promenádou popri Tibere, zavše sa zastavujeme a opierame o zábradlie. Nuž rodina - doma majú práve veľký smútok, aby som pochopila všeličo, na to ma predovšetkým musela upozorniť. Umrel jej starší brat, kedysi diplomat a publicista, ostala po ňom žena a dve už dospelé deti. Žije so všetkými vo veľkom spoločnom byte, ako aj za bratovho života. Jej brat poznal ešte i Štefánika a bol s ňou na Hrade u Masaryka; švagrína, hodne mladšia od jej brata, je princezná, pravá princezná libanonská, usmieva sa tajnostkérsky, pravá i pre svoje zvyky, naturel - niet sa čo dávať, je to postka, aj jej básne, písané po francúzsky, vydáva popredné parížske vydavateľstvo. Synovec panej Giuliany, teda syn libanonskej princezny Šeherezády, je publicista a politický pracovník, má vysokú školu, neter gymnazistka len matúru, nechcela ďalej študovať, ale zarábať, nuž pracuje v podniku, ale hlavne rada číta, všetko sleduje a má originálne názory, ale býva i supekritická. Všetci sú strachom pánamodu, otca, manžela i brata postihnutí, prišlo to náhle, len pred dvoma týždňami. No nie je u nich zvykom príliš dávať najavo všetko, najmä nie smutné veci - a tak život u nich pokračuje v navyknutých kolajách, každý má svoje povinnosti, záujmy, len večer sa zídu v salóne - priobede sa málokedy zídu všetci, každý príde, ako sa mu to najlepšie hodí. No a všetci ma už čakajú, našu korešpondenciu so záujmom sledovali. Len ten Nox, tak desne zavýja, každý večer, najmä večer!

/Pokračovanie/

H a n a P o n i c k á

L U K A V I C H É Z Á P I S K Y

/samizdat - strojopis - formát A4/

B r a t i s l a v a - 1987

GLOSY

RECENZIE

KRITIKY

A zase od začátku - Milan Šimečka
Glosa o Štefánikovi - Jozef Jablonický
Zlá výhovorka - deravý groš - Vladimír Maňák
VEPY LARGE SCALE INTEGRATION - /M.F./
Marginálie, ktoré vlastne ani
nie sú potrebné /-js-/
K jesenným výstavám Igora Kalného
Videli sme... /-ii-/
Dvakrát meraj... /-js-/

A ZASE OD ZAČĀTKU...

Dvaĉet let po smrti Kul-
túrneho ťivota se objavil na
Slovensku opět svazovŷ ěaso-
pis - literárny tŷždenník. Pr-
vnŷ ěislo bylo ryze ůrednŷ,
slavnostnŷ. Druhě uŷ bylo lep-
ŷŷ a tŷetŷ - pŷekvapujŷcŷ.
Řekl bych dokonce, ŷe poněkud
nabouralo mou skepsi vŷdŷi o-
ficiálnŷm publikaĉnŷm moŷnos-
tem. Narazil jsem pŷi ětenŷ
na myŷlenky, které něly bŷt
podle platnŷch pravidel zaká-
zány, aněbo z nich aspoŇ mě-
ly bŷt vyvozeny dŷsledky. Ne-
vŷm, jestli nebyly. Start a
linie tedy znaĉně odliŷně od
Kmene. A jรก snŷ nemám po ru-
ce teorii, která by to vsvět-
lovala. Moŷnรก je agresivita
některŷch věrokŷ v tomto no-
věm ětenŷ danรก sacho rychle
dohrat ěas, ěas který uplyval
v mlěnŷ a hanbě.

Prohlědněme si tŷeba jen
tŷetŷ ěislo. Destává se tu pl-
ně spŷirkace napŷiklad nej-
pravdivějŷimu z publikujŷcŷch
slovenskŷch spisovatelŷ, Ru-
dolfu Slobodovi. Hned dvě re-
cenze zkoumajŷ mravnŷ poslání
Slobodovy nově knihy Pokus o
autopotrět. Knihu, kterou si
"vystraŷeně slovenskě vydava-
teľstvŷ" roky pŷebazovaly z
ruky do ruky jako honkŷ bram-
bor. Recenzent Ivan Hudec
pravŷ, ŷe "oficiálně pŷijŷma-
nie celěho Slobodovyho ťivota
a dŷela je v pŷŷikron rozpore
s jeho plnŷm sŷkronnŷm skep-
tovanŷm." Něco s nŷm bylo?
Aha, pŷŷicinou byly "násilně
deformácie jeho literárnych
ŷvah a zaverov." O tom, kdo
"násilně deformoval" Slobodo-
vo dŷlo, autor uŷ nic neřŷká,
pŷedpokládรก, ŷe to beztak vŷ-
me.

Na obecnou zasvěcenost
spolěhรก i autor obdivněho port-
rětu Bulata Okudŷavy Milan To-
kár. Vypravuje o svě návŷtěvě
u Okudŷavy a poznamenává jen
tak: "Pŷijal ma vŷľudne, odpove-
dal na otázky ochotne, ale ako-
si ŷseĉne, stroho. Na ŷvod roz-
hovoru pokladal za potrebně u-
robiť "vyhlásenie" o svojom vz-
ťahu k ěeskoslovensku a udalos-
tiam z konca ŷestdesiatych rok-
ov." A nic, nedovŷme se, co by-
lo obsahem "vyhlásenia". Proto-
ŷe vŷak nejsme ŷadnŷ hlupáci,
snadno si domyslime, vŷme pŷe-
ce, co je Okudŷava za ptáĉek.
Kdo by nevěděl, dovŷ se hned,
protoŷe následuje celรก pŷlstra-
na Okudŷavovŷch věŷŷ /pŷelo-
ŷil Ľubomŷr Feldek/. Milě verŷe,
jen co je pravda, pro soudruhy
ze ŷumperka. "Stalin z fajky
potiahne si - a les lŷstie od-
hodŷ. Stalin iba vŷľko zvesŷ -
vyhynŷ tri národy." A tak dále,
neŷprosne a bez ěějinněho zavá-
hání. "Ja malŷ, neumytŷ, rapa-
vŷ..."

Novŷ ěasopis je celŷ jakŷ-
si implicitnŷ. Jako by bylo
vŷechno uŷ pŷeden daně, jako by
vycházel z pŷedpokladu, ŷe to
hlavnŷ je pŷm vŷem jasné a ŷe
je tedy zbyteĉně brát býka za
rohy. Jeho autoŷi utrousŷ ně-
co tu a něco tam a dále se ne-
ŷŷŷŷ, kdo není hlupák, tomu mu-
sŷ bŷt zŷejmě, oć jde. Kdo by
stál o to, bŷt považovan za
hlupáka. Toto implicitnŷ spŷi-
lenectvŷ mě vŷak poněkud pŷek-
kvapuje u autorŷ, kteŷŷ se dva-
ĉet let hŷejŷ na vŷglunŷ norma-
lizace. Tŷeba v besedě histori-
kŷ a spisovatelŷ Slováci a ěeŷi
v roku osemnástom. My pŷiroze-
ně vŷme, ŷe vŷklad národnŷch
ěějin je pŷekrocenŷ, ŷe z toho

na človeka padá smutek a hrůza. Ale jak to, že to vedí i oni? Pričinovali sme sa však i o to, aby v našich dejinách nezostal nepoškvrnený takmer nikto. Na Slovensku sme šli tak ďaleko, že úplne čistý zostal len zbojník Juro Jánošík". /Plevza/ "Kde by sme vzali pocit národného či štátneho sebedovedomia, keď sme len v jednom meste obraz generála Štefánika trikrát zaviesili a trikrát zase zvesili?" /Ballek/ Poněkud hloupější čtenář se v duchu zentá, proč právě tyto muži ve svých funkcích nedělali už něco dříve proti překrucování národních dějin? Chytřejší se neptá, ví totiž, že pak by se zas neodřeli ve funkcích.

Hořkvů implicitní rozhovor zde vede s redakcí také Vladimír Mináč. Mimochodem, otázky byly položeny inteligentně a dotíravě. "Tak eště deset roků a s literaturou je šmen" /Peter Gonolčák a Edmund Hlatký/. Moudrý čtenář se neptá - deset roků čeho? Věřil bych u Mináče snad i na stav zoufalství, protože jeho odpovědi mu popularitu nevynesou. Rád bych věděl, jaké

přišly dopisy. "Naša národná mentalita možno privykla na tmu /veď len zrite: tisíc rokov ponoby! / a možno si v nej voľká ako divá sviňa v bahne a nakonon teraz, keď svietia obrazovky, nie je tma úplná, je to prítmie, naplnené neverejiteľnými duševnými driemotami. Chrochrochroch - chrochtaj prasa, veď si naše!" Hm!

Jak říkám, zdá se, Literární týždenník vyrazil jiným směrem než Kmen. Je to podivné. Tak podivné, že mám chuť zašepat: opatrněji, chlapci, vždyt takhle přijdete o chleba! Vždyt oni také nejsou hloupí čtenáři.

Nakonce bez tajného spikle nectví: všele souhlasím s Vladimírem Mináčem a беру i tu jeho starou známou schopnost trousit bonmoty, které si pak lidé zapisují do sešitku. V čem? V tomhle: "... nové myšlienky?... Dávajte pozor na /moskovských/ Dagaov, aj keď prinášajú darv! Veď by nám taká nová myšlienka mohla ostať smrteľne trčať v hrudi... lebo v podstate: radšej staré válovy ako nové myšlienky." Válov je, milí bratři Češi, koryto.

ORSAH /október 1988/

Milan Šimečka

GLOSA O ŠTEFÁNIKOVI

Za šesť mesiacov, 4. mája 1989, bude 70. výročie tragického skonu generála Milana Rastislava Štefánika. Bude to príležitosť na zhodnotenie života a diela tohto veľkého syna slovenského národa.

Už v súvislosti so 70. výročím vzniku Československa odznali slová, ktoré dlho, takmer dve desaťročia, nebolo počuť. Napríklad na Bradle 28. októbra 1988 sa o Štefánikovi oficiálne uviedlo: "Vo vedomí najširších ľudových vrstiev stal sa predstaviteľom boja za utvorenie Československej republiky." /Pravda z 31.10. 1988/ Je to sympatické tvrdenie, ale nastoľujem otázku: Čo sa v súčasnosti vie o Štefánikovi v tých najširších ľudových vrstvách?

Pred dvoma desaťročiami, v rokoch 1968-1969, bolo prerušené mlčanie o Štefánikovi. Vtedy na Bradlo putovali desaťtisíce občanov, k Štefánikovej mohyle na Bradlo bola opravená cesta. Samotná mohyla bola očistená.

V Košariskách v rodnom dome Štefánika /bývalá evanjelická fara/ bolo inštalované múzeum.

V Bratislave bola novopomenovaná ulica M. R. Štefánika. Zároveň na budove Slovenskej akadémie vied bola inštalovaná Štefánikova busta. V Trnave bol reinštalovaný Štefánikov pomník, dielo sochára Jána Koniarka. Denná a periodická tlač popularizovala Štefánika. Pripravovali sa biografie Štefánika. Svetlo sveta uzrela iba kniha Jána Juríčka "M. R. Štefánik" /Bratislava 1969/. Nerobím však bilanciu tohto obdobia. Len poukazujem na niektoré fakty, ktoré otvárali priestor k tomu, aby sa Štefánikovi vrátilo patričné miesto v našich dejinách.

Avšak čoskoro mráz normalizácie zaúčinkoval. V Košariskách zo Štefánikovho rodného domu odviezli vnútorné zariadenie múzea. Dom zostal prázdny niekoľko rokov. V súčasnosti je sídlom MNV v Košariskách. V Bratislave opäť bola premenovaná ulica, lebo nesmela mať názov po Štefánikovi. Stala sa ulicou Obrancov miera. Aj bustu na budove SAV odstránili. V Trnave opäť /druhýkrát/ strhli Štefánikov pomník. Niet divu, že spisovateľ Ladislav Ballek v tejto súvislosti nastolil otázku: "Kde by sme vzali podobu národného či štátneho sekavedomia, keď sme len v jednom meste obraz generála Štefánika trikrát zvesili a trikrát zase zvesili. Keď sme premenovali jeho ulicu?" /Literárny týždenník zo 7.10. 1988/.

Iba slovenský historik Ján Mlynárik, od r. 1982 žijúci v NSR, uverejňoval parciálne štúdie o Štefánikovi, lebo na domácej pôde mu normalizátori znemožnili publikovať monografiu o Štefánikovi.

Štefánikova mohyla na Bradle pomaly chátrala, Nikto sa o ňu nestaral. Pritom mohyla na Bradle predstavuje jeden zo skutočných vrcholov monumentálnej pamätníkovej tvorby medzivojnového obdobia v stredoeurópskom priestore. Optimálny výber lokality na severnom výbežku Malých Karpát nad ročiskom Štefánika zaručil dominantnosť pamätníka celému okoliu. Mohyla je dielo národného umelca Dušana Jurkoviča, rodáka z Brezovej pod Bradlom. Mohyly vybuďovali v rokoch 1927-1928.

Každý rok putujem na Bradle. Často som tam bol svedkom, ako mladí rodičia svojim deťom nevedeli povedať ani niekoľko základných údajov o Štefánikovi a jeho mohyle. Na Bradle som chodil aj v rokoch normalizácie, keď návštevníci prichádzali len zriedka, hoci prístup bol voľný. Som rád, že v poslednom čase pribúda návštevníkov Bradla.

Od roku 1983 sa datuje úsilie o obnovu Štefánikovej mohyly, ktorá je národnou kultúrnou pamiatkou. Zásluhou kompetentných štátnych orgánov akcia obnovy Bradla slubne prebieha. Tiež sa obnovuje pomník neďaleko Ivanky pri Dunaji, na mieste, kde Štefánik havaroval a zahynul.

Pri zmienke o uvedených pamiatkárskych akciách nemožno nespomenúť existujúci dlh voči Štefánikovi. Štefánikovo meno sa dlhý čas zámerne vytlačalo z nášho historického vedomia. Knihy o Štefánikovi sa vyradzovali z verejných knižníc. Ich náhražkou bola dogmatikárska kniha Ľudovíta Holotíka "Štefánikovská legenda a vznik ČSR" /Bratislava 1958/.

Sochy, busty a obrazy Štefánika sa odstraňovali. V kampani proti T. G. Masarykovi, M. R. Štefánikovi a E. Benešovi padali aj pomníky. Mládež sa v škole nedozvedela, kto bol Štefánik. Podobne sa nedozvedela ani o iných postavách slovenských dejín. V súčasnosti, ako tvrdá obžaloba, znejú slová: "Tak sa stalo, že nám odrástlo niekoľko generácií bez vzťahu k histórii, bez potreby citového stotožnenia sa s národným dedičstvom, bez úcty k nemu. Je to zlá vizitka našej školy a našej súčasnej historiografie; i tým inštitúciám a orgánom, ktoré tento stav umožnili." /Sloboda z 27.10. 1988/ Avšak osoby, ktoré sú zodpovedné za tento neutešený stav, sa tvária, že sa ich to netýka. Dokonca hudú pesničku o prestavbe, ktorá je len pokračovaním normalizácie,

Pri výklade najnovších slovenských dejín oficiálna historiografia zlyhala. Väčšina historikov sa nechala znormalizovať. Ako im politické orgány vyhrávali, tak oni tancovali. Preto nielen Štefánika, ale aj iné osobnosti hodnotili tendenčne. Tzv. marxisticko-leninský výklad sa neosvedčil.

Nie historik, ale spisovateľ Ľubomír Feldek mal odvahu verejne povedať: "Dvadsať rokov, ktoré uplynuli, ukázali, že demokracia naozaj sama nechodí - a ani neprišla." /Literárny týždenník zo 7.10. 1988/ Hoci za uvedených dvadsať rokov vznikli početné diela z najnovších dejín, ich obsah a vedeckú hodnotu poznačila politická normalizácia. Doporučujem prelistovať obrázkovú časť oficiálnych diel o dejinách Slovenska. V syn-
tíze "Slovensko - Dejiny" /Bratislava 1978. - 2. vyd./ sú fotografie mnohých komunistov, niektorých viackrát /!/, ale ani jedna fotografia Štefánika. Podobne aj v Dejinách Slovenska, 1V. zväzok /Bratislava 1986/, ktoré vydala SAV, nie sú fotografie Štefánika a iných. Nepochybne obrázková časť zodpovedá textovej časti. Uvedené publikácie majú konkrétnych autrov a vedeckých redaktorov.

V Encyklopédii Slovenska heslo o Štefánikovi končí vetou: "Burž. historiografia a publicistika vytvorila okolo postavy Š. nepravdivú legendu vynikajúceho diplomata a jedného z tvorcov čs. štátnosti." /ES, zv. V. Bratislava 1981, s 751/ Žiaden objav, ale iba inovácia kritérií a hodnotení z 50. rokov. Nedávno spisovateľ Vincent Šikula na túto tému uviedol: "Ale čo zostalo z legendy o Štefánikovi? Nielenže sme nedovolili povedať historickú pravdu o generálovi Štefánikovi, ale nedovolili sme ani žiť legende. Dokonca sme naučili deti takým zlým vlastnostiam, ako je nevážiť si vlastnú minulosť." /Literárny týždenník zo 7.10. 1988/ Sú to silné slová, ktoré treba podložiť rozborom celej záležitosti okolo Štefánika. Osobne sa prinováram za to, aby sme nebrali spoluzodpovednosť za konanie tých, ktorí citovaný stav spôsobili.

Súčasný stav historiografie v oblasti najnovších dejín je alarmujúci. Východisko z tohto stavu sa nájde len za predpokladu, že sa nebude uznávať oficiálny monopol, podopieraný mocenskými barlami. Kde je totiž záruka, že Ústav marxizmu-leninizmu ÚV KSS v Bratislave a iné oficiálne inštitúcie sú garantom pravdivého a vedeckého výkladu? Na druhej strane si uvedomujem, že študijné a publikačné možnosti nezávislých historikov sú obmedzené. Napriek tejto skutočnosti treba vyvinúť úsilie o pozitívne riešenie všetkých páľčivých a otvorených tém z najnovších dejín. Dozrel čas k vypracovaniu novej koncepcie dejín Slovenska v 20. storočí. V nej nepochybne patrí dôstojné miesto Milanovi Rastislavovi Štefánikovi.

Rudolf Chmel v Literárnom týždenníku z 28. októbra 1988 dal svojmu článku duchaplný názov "Hľadáme pravdu dejín". V ňom T. G. Masaryka, M. R. Štefánika a E. Beneša označil za takých, "ktorí sa ukázali na úrovni dejín, na ktorých sme však potom nakydali, koľko sa len dalo." Také niečo sa u nás už dávno nepublikovalo. Plne súhlasím s Chmelom: "Ak totiž máme predstavovať, znamená to, že ná stavbe je niečo v neporiadku."

Rozdielne názory v hodnotení Štefánika boli a budú. Dialóg o Štefánikovi a iných problémoch historiografie začal. Treba v ňom pokračovať a vydržať. Hlavne - nechať sa pritom zaschočiť a umlčať tými, ktorým - použijem opäť slová Rudolfa Chmela, "vyhovovali časy neprestavby,"

Jozef Jablonický

ZLÁ VÝHOVORKA - DERAVÝ GROŠ

Nový časopis Zväzu slovenských spisovateľov Literárny týždenník usporiadal spoločnú besedu etablovaných historikov a spisovateľov "Slováci a Česi v roku osemnástom". "Otvorilo sa o vzniku Republiky pred 70 rokmi.

Okolo osobnosti generála M. R. Štefánika sa tam rozvinula hra zvaná ping-pong alebo "já na bráču, bráča na mne":

S. Šmatlák, literárny kritik: "Pri historickom hodnotení generála Štefánika by mali mať prvé slovo historici. Ak historici spravodlivo nezhodnotia postavu Štefánika, spisovatelia tak urobiť nemôžu."

Akademik V. Plevza, historik: "Nesúhlasím! Práve literatúra má tú vzácnu vlastnosť, že mnohé osobnosti i v kľúčových politických, psychologických a ľudských polohách vedela a vie pochopiť /.../ oveľa účinnejšie než veda. Myslím najmä na historiografiu. Tá však má v našich časoch tú smolu /!/, že je pri plnení svojich poznávacích a ideologických funkcií presne determinovaná - až tak rigorózne, že tieto funkcie splynuli. /.../ Naša mladá, rodiaca sa marxistická historiografia... plnila úlohu slúžky deformovanej ideológie a neplnila svoju hlavnú - poznávaciu - funkciu..." /.../

Akademik J. Vladár, historik: "Možnosti vedy netreba preceňovať /.../ Či majú byť prví historici alebo spisovatelia? Myslím, že v spojení s druhými."

S. Šmatlák: "Predsa si len myslím, že s prehodnocovaním musia prísť prví historici a politici, nie spisovatelia. /.../ Nastal čas, keď sa rozširuje priestor pre myslenie - dokonca aj v spoločenských vedách, teda i v historiografii. /.../ Literatúra v tejto polohe nemôže začať prehodnocovať osobnosti, to musí vziať na seba historiografia."

V. Plevza: "Ale na to musí vzniknúť priaznivá atmosféra. A tú spolu vytvára literatúra."

S. Šmatlák: "Kedy už bude priaznivá atmosféra? Prečo majú historici zviazané ruky? Asi preto, že sa stále ešte obávajú porušiť absolútnu dogmu..." /.../

V. Plevza: "Bez literatúry sa nepohne ani historická veda."

Musel som sa uškrnúť. Zrejme vďačíme tzv. glasnosti za to, že si reprezentanti prisluhovačskej kamarily takto rovno, ako sa vraví, pred tvárou verejnosti prehadzujú svoju aktuálnu úlohu. A keď zaslúžilý umelec L. Ballek opäť zdôraznil, že s prehodnocovaním - nedá sa nič robiť, "musia začať politici", musel som sa zasvätiť nahlas.

Spomenul som si na slová, svedkom ktorých som sa nechceme stal v r. 1968 /keď som ešte bol členom strany, ktorá sa ma a mne podobných - dnes viem, že správne - po vstupe vojsk zbavila, aby mohla nerušene vtedy normalizovať, teraz perestrojovať/: "Chlapci, pozor! Ak sa Holotika nezastaneme, podajú si aj nás!" Tie slová odzneli na Celozávodnom výbo-
re komunistickej strany Slovenskej akadémie vied a týkali sa akademika Ľ. Holotika, vtedajšieho riaditeľa Historického ústavu SAV, nášho "najväčšieho/ marxistického štefánikológa, ktorý svoju vedeckú kariéru vybu-
doval na tom, že zo Štefánika urobil zločinca a imperialistického špióna na základe dôkazov, ktoré si vycical z prsta.

Ktorýsi z nás vtedy autorovi oných slov, potom - v období čistiek - predsedovi CZV a neskoršiemu akademikovi-historikovi, povedal: "To teda robíte krásnu vedu, ak sa niečoho takého musíte báť." Ale nepomohlo to. Skôr naopak.

A teraz som si predstavil, že dnešných besedníkov počúva niekto zvonku, napríklad pokrokový peruánsky spisovateľ Mario Vargas Llosa, znám-
my aj u nás. Napokon by sa asi nezdržal a tiež by sa zamiešal do disku-
sie!

M. V. Llosa: "Niečo iné je pravda literárna, a niečo iné pravda historická. Práve preto, ak porovnáme romány s históriou, môže sa v nich hrať výmyslami, a predsa nám poskytujú určité pravdy /.../. Jediné literatúra disponuje mocnosťou a technikou extrakcie jemného elixíru života: pravdy, ktorá je ukrytá v samom srdci ľudskej predstavivosti.

V podstate nie je - presnejšie: nemalo by byť - vo výmysloch literatúry nič nepravdivého. Tak môžu usudzovať iba hlupáčikovia, ktorí sa domnievajú, že literatúra musí byť objektívne verným obrazom života a že, podobne ako história, musí byť podmienená skutočnosťou. /.../

Presná deliaca čiara medzi literatúrou a historickou vedou - teda medzi literárnou a historickou pravdou - je výsadou otvorených spoločností. Žijú tam bok po boku, nezávisle od seba a samostatne, hoci navzájom sa dopĺňajú," zdôrazňuje Llosa. "Vari najpresvedčivejším dôkazom, že ide o otvorenú spoločnosť /.../, je fakt autonómnej koexistencie literatúry s históriou, pričom však ani jedna z nich nevtrháva na výsostné územie tej druhej, ani si neprisvojuje jej úlohu.

V uzavretých spoločnostiach ide o čosi celkom opačné. Hádám najlepšou definíciou uzavretej spoločnosti by mohlo byť konštatovanie, že história a beletria v nej prestali existovať ako samostatné kategórie: vymeniac si miesta sa vzájomne premiešali a zmenili si tvár ako na maskar-nom bále. /.../ V uzavretej spoločnosti sa z minulosti skôr či neskôr stane predmet svojráznej manipulácie, cieľom ktorej je ospravedlniť prítomnosť. /.../ Organizovanie kolektívnej pamäti a jej pretvorenie na nástroj vlády, úlohou ktorého je legitimizovať kohokoľvek, kto je práve pri moci, a nachádzať alibi pre jeho zločiny, bolo vždy priveľkým pokušením pre každú moc. A v minulosti to zničilo nejednu civilizáciu."

Čo by asi odvetilo Juhoameričanovi besedujúce "svedomie národa"? Myslím, že nič. Veď načo aj, predsa oni - totiž naši rozsafní besedníci - vedia svoje.

Niežeby nepoznali tieto myšlienky: nie sú nové, niektoré vyslovili už F. X. Šalda a Karel Čapek, niektoré iní, možno nie až s takou naliehavosťou. Asi na ne iba - pozabudli.

Vedia, že viac než "imaginárny" boj za zachovanie civilizácie vynáša priazeň mocných. A vedia, že aj dobrá výhovorka stojí grbš.

Pravdaže, musela by byť skutočne dobrá.

Ale na besede sa zúčastnilo osem ľudí, ktorí veľmi živo diskutovali k iným otázkam. Prečo pri tejto múdro mlčali? Prečo mlčal napríklad inak odvážny Ľ. Feldek?

Ako vidno, možnosti vedy - ale aj literátov - naozaj netreba preceňovať.

Vladimír Maňák

Diskusia historikov a spisovateľov citovaná podľa Literárneho týždenníka č. 3/88 zo 7.10. 1988. Štat' M. Vargasa Llosa, z ktorej sme citovali, je z časopisu Encounter, dec. 1987.

VERY LARGE SCALE INTEGRATION

/Tavel Vilikovský: Slepec vo Vrábľoch, kň na poschodi,
Slovenské Pohľady č.3, 1988/

SP v parci tohto roku uverejnili poviedku Pavla Vilikovského "Slepec vo Vrábľoch, kň na poschodi". Keď sa niekto rozhodne napísať o cudzom texte, spravičila ide o to, aby bol "naď". To ja ale vôbec nie som. Ale snáď sa človek môže dopustiť tej bezuzdnosti, že začne písať o tom, čo mu nie je celkom jasné. O zlom texte sa píše ľahko, o dobrom ťažko, a človek má aj trochu ostych. Keď vidíme niekoho na lyžiach elegantne víriť prach, ťažko je začať zápasit' s vlastnou rovnováhou, všetkým na očiach. Tiež je z dobrého textu ťažko vybrať ukážku, keď je dobrý celý rovnako. Čo v podstate znamená, že je každý motív a každá veta zakomponovaná v celku, v syntagme a paradigmatu, ako sme sa to kedysi učili o vete.

"Slepec vo Vrábľoch, kň na poschodi" je eschatologická poviedka /či novela/. Je oď začiatku do konca o smrti, z pohľadu smrti. Cítiť v nej slobodu na všetko ostatné sa tentoraz konečne vykašľať. Všetko časové je prítomné bez zvláštnych akcentov a chcenia. Len tak. /Skutočne tu však nie je priestor pre zápasy o to, koľko zas dnes bude smieť byť dvakrát dva - a kto si pri takýchto príležitostiach pokričí z hľadiska, musí si nalistovať SP niekde inde./

Andrej Pelyj kedysi v dvadsiatych rokoch hlásal hudobnosť literatúry, aj to sám názorne predviedzal, čo sa veľmi neujalo, napokon, ktorá umelecká teória sa ujala? Vilikovský, ktorý prekladal Bellowa, prichádza celkom z iných literárnych končín. Ale próza, zrejme tým, že tak ako hudba tiež musí byť rozvrhnutá v čase, nutne, zdá sa mi, podlieha podobným zákonom, ako hudobná kompozícia. U Vilikovského je každý motív nositeľom polyfónie, nositeľom farby alebo tónu, vytvárajúceho nejaký vedľajší drobný prúd, cesta autobusom, Laktišová, Vráble, opitý vojecel, smrť pani Flačkovej, a napokon kň na schodišti, prísne zoradené do príslušnej hierarchie motívov, ktoré okolo nás postupne krúžia, len aby čo nás jemne ťukli, bez toho, aby sme si to museli nejako zvlášť všimnúť, a tak sa s nami hrajú na slepú babu, a potom buď zaniknú alebo stále znova a stále zreteľnejšie prichádzajú a skladajú sa postupne do konečnej podoby.

Vilikovský vždy písal dlhé ekvilibristické vety a nimi snažil svoje pozoruhodné a málo komunikatívne knižky. Tu však mám pocit, že je pred nami už čosi iné, trpezlivé a hotové. To možno tá slávna premena kvantitaty v kvalitu. Koľko už u nás bolo napísané o probléme vzťahu k starším materiálom a otcem, najmä mladými autormi. Méločo tak hrozí umelosťou a nudou. Ale je vlastne logické, že až päťdesiatnik Vilikovský vedel

ist' pod kožu, napísať o matke s umiernením s tým, že to je téma, v ktorej je všetko.

A urobiť to zľahka. Či už je to ľahkosť vydretá alebo vyplavená predchádzajúcou drinou, alebo prosto to robí len istá súhlasnosť, istý odstup a isté IQ. Je to jedno. Prečo kôň, a prečo slepec, a prečo Imrich Stra-kele, mi nie je celkom jasné, ale funguje to.

Základný motív je to, k čomu nás Vilikovský pomaly, zložito a neoplynne vedie. Človek by spravidla mal byť, keď sa rozhodne písať o cudzom texte, takzvané "háď". Ale hádam si niekedy môžeme dovoliť písať o tom, čo nám celkom jasne nie je.

V našej poviedkovej produkcii je to trochu ako keby ste k výrobkom TESLY náhodou priniesli z Japonska veľkoplošný chip, nejaký VLSI. Very large scale integration, veľmi vysokú integráciu. Je na prvý, druhý i tretí pohľad iný. Y-krát zložitejší, x-krát diferencovanejší, x-krát vnútorne prepočítanejší, x-krát hladší. Čo s ním?

/M.F./

MARGINÁLIE, KTOPE VLASTNE ANI NIE SÚ POTREBNÉ...

/Ivan Kadlečík - Rapsódie a miniatúry - INDEX 1988/

"Ako začať? - keď je tak hrozne veľa možností. Od lásky, spravodlivosti, nádeje, pravdy, ľudskosti - po psie havno. Vyber si spisovateľ."

Každý si svoje vyberie: niekto za cenu mlčania nájde nádej, pravdu, spravodlivosť, lásku; niekto zas hlasne mlčí slovo-slamu za hrst drobných a paberkuje v realite obmedzených možností. Ako je to?

"Slovo žije, akoby nebolo, stráca obsah a autoritu, ľudská reč prestáva svedčiť, živí bez ozveny."

V čase všepožierajúcej publicistiky, devalvácie slova a výrazu, je tu Ivan Kadlečík s knižičkou Rapsódie a miniatúry - ako nedostižný muzikant rozohráva na malom priestore svoj part s obdivuhodnou virtuozitou. Ani jeden tón tu neznie falošne, ozvučenie dokonalé ako v gotickom chráme, hráč vždy nájde tú správnu strunu aj so zviazanými očami. Naoko drobnosti, omylky času a miesta - v dokonalom prevedení menia sa na nezadržateľný tok pravdivého slova. Presného.

"Čo nám teda ostalo? Nezvyšalo nám ani len na skepsu, hoci sa ňou chválime. Tretože neveríme v možnosť pravdy, neveríme ani v potrebu rochybovania. Nemáme dost skepsy neveriaceho Tomáša, ktorý sa pretanil musel dotknúť skutočností; nešše dotyky sú sprostredkované. Vníname cez silonové rukavice konvencií, fráz, myšlienkových klišé, cez rozkmášané zvyšky cudzích myšlienok. Pravda je potom to, čo je oznámené a čo bezbolestne dostaneme hotové v rôznom balení, ktoré je zvyčajne reklamne pestro pomalované, aby dobre išlo na odbyt. A tak aj samu skutočnosť prehandlujeme, aj čin, aj dianie a skutok. Ako si inak možno vysvetliť jav, ktorý si dost dávno všimol neobohý Søren Kierkegaard, že všade ne svete, kde nejaká potreba očakávala svoj skutok a čin, najprvšou vecou pre ľudí je založiť nejakú komisiu, združenie, výbor či kológiu a podobne, dokonca aj vtedy, keď si to nik a nič neššada, a najmä - dať im to najčôležitejšie: pomenovanie, názov. Ním potom máme a toto máme a šuchorenie nazývame činnosťou. Dianie sa stratilo, sú iba reči. /.../ Funkcie a tituly žijú schizofrenicky samostatne, chodia a verejne hovoria za človeka, ktorý je skrytý doma, v aute či na chate, lebo už dávno zomrela jeho ľudskosť. Vystupujú v jeho mene, hovoria za neho. Ale nevydávajú svedectvo."

Ale dost už! Nakoniec by som na tomto mieste ocitoval skoro celú knihu a to nie je účel marginálií. Škoda.

To, že kniha vyšla za hranicami, nie je chybou autora. Ten je tu. Na dosah ruky. A jeho texty tiež.

Verím, že tento nenormálny stav nekultúrnej politiky skončí a knihy všetkých autorov si budeme môcť kúpiť v knihkarectvách. Aj Rapsódie a miniatúry.

K JESENNÝM VÝSTAVÁM IGORA KALNÉHO

V dňoch 25.10.1988 - 13.11.1988 prebehli v Bratislave tri výstavy. Na každej z nich figurovalo meno Igora Kalného. V Pálffyho paláci a v Ústave sociálnej starostlivosti to bol výber z jeho tvorby a v Ústave aplikovanej kybernetiky vystavovali priatelia Igora Kalného.

Igor Kalný sa narodil 16.8.1957 a zomrel 26.11.1987. Svoje práce vystavoval od roku 1979. V roku 1982 založil s J.Schottlom hudobné teleso CUCU.

I g o r o v i K a l n é m u . . .

Každé umelecké dielo zústáva syým spôsobom nedokončené, neboť není pouhou sumou overených hodnot, ale i souhrnem příslibů, náповědí i tajemství a tedy - je výzvou k dialogu, k pokračování. Prostřednictvím dnešních diváků je znovu procitován umělcův spor rozumu a srdce a jakási citová moudrost se stává součástí naší paměti a je předávána dál, až za hranice našeho obzoru a času. Takovým "prodloužením v čase", rozmluvou i poctou je jistě i výstava, kterou uspořádali přátelé a známí Igora Kalného. Připomínáme si tak dobu, kdy všechno bylo více méně záležitostí nekonečných přátelských rozhovorů u jednoho stolu a sklepy a byty jednodenních výstav tím nejpřirozenějším prostředím.

Místo umělce je na pranvři, Igor Kalný ta slova Jindřicha Štyrského znal. Jaké tedy obavy. Nestěžoval si, čím čái tím víc se nestěžoval. Lidová moudrost v takových případech odkazuje na lampárnu. Jen přátele potřeboval a hodnotu přátelství rozeznal líp než kdo druhý. Osvojoval si drobná gesta přátel, neboť žádná skepse a ironie nebrání hledat autoritu a víc: spravedlnost a rád. I tady ovšem hrstičkou bral, plnou hrstí rozdával. Myslím, že tato výstava je v dobré tradici našich přátelských rozhovorů... tady jsme a pokračujeme...

Jiří Olič

/text katalógu - Ústav aplikovanej kybernetiky/

Umelecká výpoveď, ktorú Igor Kalný nedopovedal, zostane torzom. Jeho kultúrna aktivita je však už dávno súčasťou konkrétnej historickej doby, ktorá sa, zdá sa, postupne završuje. Bol výraznou postavou v malom /ale

pretrvávejúcim/ tábore umelcov odmietajúcich hrubosť a prevrátenosť minulej doby.

Ján Bedaj

/z textu katalógu - Igor Kalný - Výber z tvorby/

+

V niekoľkých z nich, ktoré tvorí veľmi podstatnou časť jeho odkazu, tematizoval Igor "kresbovosť kresby", kresbu ako kresbu, a zároveň v nich aktualizoval lyrické a estetické ako /ne dominujúci/ súčasť výtvarného diela. V tomto zmysle bol Igor dovršením analytických a konceptuálnych tendencií v slovenskom umení - nikoliv jejich najradikálnejších formulácií, ale jejich splynutí s najobecnějšími problémami výtvarného diela se stalo jeho najvlastnejšou doménou.

Jiří Valoch

/z textu katalógu - Igor Kalný - Výber z tvorby/

VIDELI SME

Sovietsky film ASSA

Film je dnes už legendou a v zemi jeho pôvodu naň chodia milióny zvedavcov, zvedavých na umelecký obraz brežnevovskej mystiky v jej záverečnej fáze.

Je typicky modernistickou kolážou mnohých príbehov, z ktorých hlavným je história nenaplnenej tragického lásky /rockového speváka a milenky sovietskeho mafiána/. Zároveň je film prehliadkou rockových kapiel zo začiatku osemdesiatych rokov, históriou zo štvrtiny veselou, z troch štvrtín vážnou, lebo je históriou prenasledovania a represíí, ktoré sa neobišli bez obetí. Tretí príbeh filmu je historickým

dokumentom krvavého proticárskeho spiknutia za začiatku XIX. storočia v Rusku. Štvrtým príbehom je kriminálka: mafia všetko riadi a ovláda /vrátane skorumpovanej sovietskej milície/; pašeráci pašujú a kapitán Červenej armády, ktorý sa tak veľmi chce porobiť Gagarinovi je zatknutý a vypočúvaný milíciou ako podozrivý zo spolupráce s gangom. Sú to obrázky pre našinca priam neuveriteľné a predstava občana ČSSR, že by mohol uvidieť film zosmiešňujúci dôstojníka čs. ľudovej armády, je až hrozivo neuveriteľná. Musíme povedať,

že hudba, ktorú predvádzajú prenasledovaní rockoví hudobníci, je jednoducho vynikajúca a rovnako tak aj nejeden minipríbeh z filmovej mozaiky. Vedľa iba tie fádne a abstraktné sekvenencie "snívania" hlavného hrdinu. A zbytočný je aj historický kontrast céro-vraždy. Ale to sú len malé chybičky krásy. Slovná málopravnosť je plusom filmu, ktorý obhajuje právo mladšej generácie na vlastnú kultúru, vlastný jazyk, vlastný život. Rapsodická ponurosť, melancholia krajiny i ľudí: zimná, briezoková náladu, typicky ruskú, zrazu preruší gorilí súdruh Brežnev, farebné veľkoplátno pri dialnici.

Takýmto detailom film iba hýri. Je sa, skrátka, na čo pozerat. Jeden z najlepších filmov, aké som kedy videl.

Televízny súboj českej skupiny STROMBOLI a litovskej ANTIS

Myšlienka "ringu" je sama o sebe dosť hlúpa. Porovnáva dva rozdielne štýly. Litovskí ANTIS /predovšetkým ich spevák/ sú ale ďaleko pohotovejší, zábavnejší /ale nie plytko zábavní/ módnejší - aj modernejší. Je radosť pozerat sa, ako na otázky divákov - napr. je dôležitejší text alebo hudba - odpovedá spevák ANTIS - zamračí sa, nadýchne a spustí: Súdruhovia /nasleduje hromový smiech/, najdôležitejšia je ideovosť dieťa! Búrliivy smiech publi-

ka je odmenou vtipným, neštandardným ľuďom.

Stromboli? Škoda hovorit. Pavlíček sa krúti a vysvetľuje svoj program založený na rovnici: hodnotná hudba + hodnotný text. A filozofiou typickou z pražských krčiem: dyť sme lidi, no ne?

Iba že tie predĺhé artrockové sóla by nudili aj v roku 1972. A tak rozpaky sú na našej strane. Prehovorit sa boja, to sa naučili doma a teraz v žiari "glasných" reflektorov sa krútia ako žížaly.

/-ii-/

DVAKRÁT MERAJ...

"Tvorbu G.Corsa sprístupnili Miroslav Válek a Ján Vilikovský výberom Zmŕtvychvstanie smrti /1968/. A.Ginsberga - ak odhliadneme od II. časti Kadišu, Mladá Tvorba, 1969, č.10, ku ktorej odporúčame čitateľovi vrátiť sa - predstavujeme rozsiahlejším výberom až teraz." Toľko Braňo Hochel v Revue svetovej literatúry 6/1988 v úvoде ku Ginsbergovej poézii. Hochel však na niečo podstatné zabudol: nie je to druhé stre-

tnutie s poéziou A.Ginsberga v slovenčine. Ten istý časopis, ktorého je R.H. redaktorom /!/, uverejnil v roku 1970 /č.1/ štúdiu Serge Fauchereaua "Beatnická vzbuera" a "Kvílenie" A.G. v preklade Jána Puzássyho a Zuzany Rothovej. R.Hochel sa snaží písať o Ginsbergovi zasvätené, dokonca za svojho času zamiloval do básnikových bielych tenisiek a nezabudol ani na to, ako beatnikovi chutili zemiakové placky na Šafárikovom námestí. To ho však nespovedlňuje ako redaktora RSL, ktorý by mal poznať aspoň základy k problému o ktorom píše. A ak by sa R.Hochel vybral znovu hľadať "pramene", doporučil by som mu ich hneď niekoľko: /v češtine/ Světová literatura 5-6/1969 - Jan Zábbrana - Případ beatnici; Fernanda Pivanoá - Vodíková hračí skříň; Allen Ginsberg - Báseň raketa; Sešity pro mladou literaturu 30/1969 - Allen Ginsberg - Kvílení - /aj s úvodným slovom W.C.Williamsa/. Pri písaní týchto riadkov som si spomenul aj na prameň tretí: v roku 1970 vyšla ako nepredajná členská prímia Klubu přátel poezie útla knižočka - Jak se dělá báseň a v nej kapitola: Allen Ginsberg - Poznámky ke knize Kvílení a jiné básně /preklád:Jan Zábbrana/. To je všetko.

/-js-/

P O U Z Á V I E R K E

V říjnu tohoto roku byl v Československu znovu zatčen IVAN MARTIN JIROUS, kunsthistorik, novinář a básník, otec dvou malých dětí, muž, který stál u zrodu české nezávislé kultury v 70. letech a dlouhé roky byl jejím hnacím motorem. Pěhem dvacetiletého panování současné vládní garnitury si v československých věznicích odse- děl osm let - bezmála pětinu svého života.

Jako záminku k jeho nynějšímu zadržetí si orgány státní moci vzali petici /publikovanou veřejně již před č t y ř m i m ě s í c i/, ve které Ivan Jirous společně s Jiřím Tichým a dalšími 269-ti signatáři reagovali na otřesnou smrt vězně svědomí Pavla Wonky v policejní vazbě v Hradci Králové. Wonkova smrt - úřady dodnes pořádně nevysvětlená - je drastickou kapitolou v dějinách československé justice a to, že za protest proti této tragedii hrozí kriminál právě Jirousovi, je zvláště výmluvným potvrzením snahy úřadů napsat její další pokračování. /.../

Rozhodli jsme se proto založit Výbor na obranu Ivana Jirouse a vyzýváme všechny, aby spolu s námi usilovali o jeho okamžité propuštění. Útok na osobní svobodu Ivana Jirouse je útokem na duchovní svobodu nás všech.

Jan Pražec, Věclav Havel, Zbyněk Hejda, Ivan Lamper, Dana Němcová, David Němec, Martin Palouš, Jan Ruml, Joska Skalník, Petr Placák, Petruška Šustrová, Jáchym Topol, Saša Vondra.

/Výbor na obranu Ivana Jirouse/

+ + +

Pořád Pane Bože věřím
že mě nevydáš té sběři
tak v pevné trvám naději
Přesto když katr zařinčí
leknu se že jak Vavřinci
svatému rošt mi chystají

+ + +

V úzkostech volal jsem
Beránka
těsná je moje skorápka
v neklidu nocí v hrůze dní
prosil jsem ať ji uvolní

/zo zbierky - Ivan Jirous:
Magorova labutí píseň/

POZNÁMKA REDAKCIE

Z dôveryhodných prameňov sme sa dozvedeli, že jedným z abonentov nášho časopisu je aj Štátna bezpečnosť. Zaujal ju natoľko, že si vyžiadala od kompetentných /tými býva obvykle zamestnanci VUML/ lektorský posudok. Podľa našich informácií je tento posudok mimoriadne nelichotivý a lektorov adrenalín stúpajú hlavne pri čítaní článkov Miroslava Kusého a Ivana Hoffmana, ktoré sú, podľa lektora, plné nenávisti a zášti voči socializmu. Prof. Kusý sa vyvyšuje, chce byť patriť k elite intelektuálov a radiť pracujúcemu ľudu, čo má robiť, čo mu on, pracujúci ľud, prirodzene neodovolí. Tolko posudok.

Mrzí nás tento neliterárny prístup k časopisu a rovnako nás mrzí profesionálny záujem ŠtB, aj napriek tomu, že sme s ním museli počítať. Vieme, že v tejto krajine sa kultúra považuje za súčasť ideológie, že ideológia je považovaná za súčasť a nástroj politickej moci a politická moc že používa na svoju ochranu Štátnu bezpečnosť. Nesúhlasíme predovšetkým s prvým článkom tohto reťazca, myslíme si totiž, že kultúra by mala mať možnosť existovať mimodosah ideologického dozoru. A tu sa vlastne dostávame nepriamo k tomu, čo sme mali vysloviť už v prvom čísle F-K, totiž ku koncepcii a programu nášho časopisu. Je veľmi jednoduchá. Predpokladáme /a náš predpoklad sa po troch číslach javí reálny/, že na Slovensku žijú ľudia, ktorí píšu, ale napísané neuverejňujú v oficiálnych periodikách. Ideologický dozor im to jednoducho neumožní, jedna oni sami sa s týmto dozorom odmietajú domáčať. Na stránkach Fragmentu-K s jeho žalostne obmedzeným nákladom chceme dať týmto ľuďom akýsi priestor, otvorenú platformu, kam môže vstúpiť ktokoľvek, bez ohľadu na jeho kádrový profil alebo svetonázor. Má len dve podmienky:

1. Text musí byť svojím obsahom zaraditeľný do sféry umenia /predovšetkým literatúry/ alebo spoločenských vied.
2. Jeho forma musí byť natoľko kultivovaná, aby neurážala vkus redakcie.

Podľa nášho názoru /s ktorým však asi lektor nesúhlasí/, je náš vkus dostatočne vyvinutý nato, aby sme kultivovanosť textu rozpozнали a nevpuhtili tak na stránky F-K žiaden prejav nenávisti či zášti voči komukoľvek pracujúci ľud a socializmus nevynímajúc. Sme presvedčení, že autori Kusý a Hoffman budú ochotne viesť s lektormi VUML a hoci aj so Štátnou bezpečnosťou polemiku o nenávisti alebo o socializme, a pokiaľ budú ich články spĺňať naše dve podmienky, my im priestor poskytneme. To platí aj pre druhú stranu. Príspevky možno posielat' tou istou cestou, ktorou bol získaný tento časopis.

Redakcia

Samizdat.sk